

Nei til EUs skriftserie

vett

Nr. 3 • September 2011 • Kr 40,-

RETURUKE 45

INTERPRESS NORGE

9 771504 537002

På kollisjonskurs

Hvordan EU påvirker det norske arbeidslivet og velferdsstaten

Boye Ullmann og Hilde Loftesnes Nylén (red.)

På kollisjonskurs

Hvordan EU påvirker det norske arbeidslivet og velferdsstaten

Forord

Siden Norge ble med i EUs indre marked via EØS-avtalen har vi sett en rekke eksempler på at regelverket EU utvikler påvirker norsk politikk og lovgivning på en måte som ikke alltid er like positiv. Fire etter hvert beryktede EU-dommer angriper både streikerett og kampen mot sosial dumping. Tjenestedirektivet, som LO var mot, ble vedtatt i Stortinget, og EUs anbudsregelverk setter grå hår i hodene på mang en lokalpolitiker. Og flere saker står for tur. Det er fortsatt uvisst hvilket utfall et veto mot postdirektivet vil få. Helsedirektivet er på vei til rike, vestlige pasienter på bekostning av de fattige, og vikarbyrådirektivet vil føre til økt bruk av innleid arbeidskraft og et arbeidsliv hvor stadig flere har en usikker hverdag.

Forfatterne som har bidratt til denne boken har ulike oppfatninger om både EU og EØS, men alle er de enige om at Norge gjennom EØS-avtalen mister viktig demokratisk kontroll over lønns- og arbeidsvilkår, velferdsstaten og naturressursene våre. Innholdet i artiklene står for forfatterenes egen regning.

Vi håper denne boken vil øke både kunnskapen og interessen for faglige spørsmål i EU-debatten – og for EU-debatt generelt i fagbevegelsen. Vi mener arbeidstakere er best tjent med å stå utenfor EU, og i stedet jobbe for økt internasjonal solidaritet – med hele verden. I tillegg til å handle lokalt må fagbevegelsen tenke globalt.

De som har æren for at boken ble til er Faglig utvalg i Nei til EU, som har fått uvurderlig hjelp av Morten Harper og Eivind Formoe i Nei til EUs sekretariat.

Boye Ullmann

Faglig leder i Nei til EU

Hilde Loftesnes Nylén

Faglig sekretær i Nei til EU

Hefter i skriftserien VETT

2-2011: Morten Harper (red.): *Eurokrisen*

1-2011: Morten Harper (red.): *Nordområdenes geopolittikk*

3-2010: Jens Kihl (red.): *Kommunalpolitikk og EU*

2-2010: *EU-guiden* (spesialutgave)

1-2010: Morten Harper: *Stadig tettere union*

4-2009: Marte Nilsen (red.): *Finanskrisen og EU*

3-2009: Morten Harper (red.): *Sagaøyas ny virkelighet*

2-2009: Kjell Arnestad (red.): *EUs politi- og justissamarbeid*

1-2009: Helene Bank og Maria S. Walberg:

EPA: partnerskap eller nykolonialisme

6-2008: Andreas Halse og Morten Harper (red.):

Truer EU den nordiske velferdsmodellen?

5-2008: Utdanningspolitisk utvalg (red.):

Hånda i været – EU og utdanningspolitikk

4-2008: Dag Seierstad og Paul Gamlemshaug: *EUs postdirektiv*

3-2008: Morten Harper: *Feil klima i EU*

2-2008: Morten Harper (red.): *Lisboa-traktaten*

1-2008: Maria S. Walberg (red.): *Myntunionen*

4-2007: Morten Harper: *Lokale konsekvenser av EØS*

3-2007: Amund Vik: *Fremmer EU freden?*

Hvert hefte koster kr 40,- + porto. Medlemmer av Nei til EU kan abonnere gratis på VETT.

Send bestillingen din til: **bestilling@neitileu.no**

Alle VETT-utgivelsene kan også lastes ned på **www.neitileu.no**

Nei til EUs skriftserie VETT nr. 3 2011

© Nei til EU 2011

VETT-redaktør: Morten Harper

Alle artiklene står for forfatterens egen regning.

Layout og forsideillustrasjon: Eivind Formoe

Trykkansvarlig: Datatrykk

ISSN: 1504-5374

ISSN elektronisk utgave: 1891-4837

Opplag: 10 000

Innhold

I. EØS og verden	6
Dag Seierstad: Hva er EØS	8
Morten Harper og Heming Olaussen: Fakta om vetoretten	13
Helle Hagenau: Lisboatraktaten – EU-grunnloven som skiftet navn	17
Dag Seierstad: Står EØS over ILO?	22
Helene Bank: EU i verden: Traktatfestet nykolonialisme	26
II. Velferdsstaten	32
Asbjørn Wahl: Alvorlige tider i vente	34
Dag Seierstad: EØS som historisk parentes?	42
Jan Davidsen: EU og velferdsstaten	45
Unni Hagen: Prinsipper for fall? – EUs helsedirektiv	52
III. Et seriøst arbeidsliv	60
Heidi Larsen og Lill Sæther: Faste ansettelser for fall	62
Boye Ullmann: EØS og kampen mot sosial dumping	67
Julia Maliszewska: Byggebransjen etter EU-utvidelsen	76
Boye Ullmann: NUF – et uvesen i norsk arbeidsliv	79
Geir Gamborg-Nilsen: Flere NUF-erfaringer	84
IV. Næring, industri og samferdsel	86
Peter Ørebech: Endelig i mål med EUs fiskeripolitikk?	88
Eldar Myhre og Kjell Brygfjeld: Olje og gass i et EU-perspektiv	93
Arne Byrkjeflot: EØS betyr industridød og dyr strøm	102
Lars Nielsen: Industrikrafta som ble borte	110
Hans Felix: Eierskap og råderett over den norske vannkrafta	113
Roar Eilertsen: En historie fra elektrobransjen	117
Stein Gulbrandsen: EU og kollektivtransporten	125
Per Gunnar Salomonsen: EØS og telesektoren	132
Odd Christian Øverland: Ja til post – nei til postdirektivet!	136
V. Veien videre	140
Dag Seierstad: EU-dommene som ryster europeisk fagbevegelse	142
Dag Seierstad: Ikke mer EØS!	147
Sigbjørn Gjelsvik: Alternativer til dagens EØS-avtale i medvind	151

Del I

EØS og verden

«Fra sin posisjon utenfor EU har Norge mulighet til å påvirke utviklingen både innenfor EU og i forhold til resten av verden.»

Vandana Shiva i Vårt Land 24. april 2004

Hva er EØS?

EØS omfatter hele EUs regelverk for det indre markedet, også reglene for konkurransepolitikken og for nærings- og regionalstøtte.

Av Dag Seierstad

EØS-rådgiver for SVs stortingsgruppe

EØS er i dag en avtale mellom EU på den ene sida og Norge, Island og Liechtenstein på den andre. EØS omfatter hele EUs regelverk for det indre markedet, også reglene for konkurransepolitikken og for næringsstøtte og regionalstøtte. EØS bygger derfor på de samme markedsfrihetene som EU: den frie flyten av varer, tjenester, kapital og arbeidskraft og den frie etableringsretten.

EØS-avtalen legger EUs regler (direktiver, forordninger og andre vedtak) til grunn på alle områder som omfattes av avtalen. Disse EØS-reglene går foran enhver norsk lov som måtte være i strid med dem.

Forskjellen på EU og EØS er først og fremst at EØS ikke har noen felles politikk på områder som går utover det indre markedet. EØS har for eksempel ingen felles handelspolitikk utad, ingen felles skatte- og avgiftspolitik, landbrukspolitik eller fiskeripolitikk. EØS inngår heller ikke i ØMU, EUs økonomi- og pengeunion med euromynten, eller i utviklingen mot en felles utenriks- og sikkerhetspolitikk.

Mer konkurranse

EØS gjør Norge til et langt mer konkurranseutsatt samfunn. Under EU-kampen i 1972 var bare hver femte industriarbeidsplass i Norge utsatt for reell konkurranse fra utlandet. Andre næringer var med få unntak (utenriks skipsfart og fiskeriene) skjerma mot

utenlandsk konkurranse.

I EØS er jordbruksbasert næringsmiddelindustri eneste norske industribransje som er skjerma mot slik konkurranse. I tillegg åpnes viktige servicenæringar for full utenlandsk konkurranse. Arbeidsplasser innen bank, forsikring, post, tele, innenlands veitransport og flytrafikk må tåle en konkurranse de har vært skjerma mot.

Handlefriheten rammes

EØS-avtalen rammes norsk handlefrihet lokalt og sentralt:

- Utafor EØS kunne kommuner og offentlege etater lagt større innkjøp og anlegg ut på internasjonalt anbud hver gang en så seg tjent med det, men ikke ellers.
- Utafor EØS kunne vi utforme regionalpolitikken etter norsk skjønn. Vi kunne utforme norske støtteordningar og ordningen med gradert arbeidsgiveravgift uten å spørre Brussel om hvordan arbeidsplassene i norske utkantstrøk best kan sikres.
- Utafor EØS kunne vi sette strengere helse- og miljøkrav til produkter enn EU gjør hvis våre faglige myndigheter mente det var gode grunner for det – og ellers følge EUs regelverk.
- Utafor EØS kunne vi skjerme oss fra liberaliseringskrav som vi ikke ser oss tjent med, for eksempel krava om full konkurranse om post- og jernbanetjenester.
- Utafor EØS kunne vi sett bort fra EUs olje- og gassdirektiv og vidareutvikla den formen for samfunnsmessig styring som andre oljenasjonar gjerne skulle ha kopiert.
- Utafor EØS kunne vi ha satt grenser for den spekulasjonsøkonomien som EUs frie kapitalflyt oppmuntrer til.

Bedre enn EU-medlemskap

Likevel er EØS langt å foretrekke framfor et

medlemskap i EU. EØS gir Norge mer handlefrihet enn et medlemskap i EU ville gjort:

- Det er langt enklere å sikre full sysselsetting, sosial trygghet og små forskjeller i levekår i et lite, oversiktlig samfunn som det norske enn i det store, sammensatte EU-området.

- Vi står friere til å føre en skatte- og avgiftspolitikkk som sikrer velferdsordningene våre – hvis det er politisk flertall for det på Stortinget.

- Vi får helt andre forutsetninger for samarbeid mellom fagbevegelse og myndigheter i et samfunn der myndighetene kan tilby politisk styring fra Oslo – og ikke ønsketenkning om hva som kan komme fra Brussel og Frankfurt.

- Vi bindes ikke til den pengepolitikken og finanspolitiske samordningen som ved oljeprissjokk og lignende kan ramme Norge hardt fordi Norge har en nærings- og eksportstruktur *i utakt* med de fleste EU-land. Norge er på grunn av sin næringsstruktur det land i Europa som passer dårligst inn i EUs valutaunion.

- Vi kan fortsatt føre vår egen landbruks- og fiskeripolitikk. Det betyr at vi – hvis det er politisk flertall for det på Stortinget – kan legge opp en landbrukspolitikkk i mer økologisk og arbeidsintensiv retning, og at vi kan opprettholde en bedre balanse mellom kystfiske og havfiske, og dermed sikre høyere sysselsetting i fiskerinæringa.

- Vi overlater ikke til EU å utforme handelspolitikken vår mot land utafor EU, og vi kan utvikle den i solidaritet med fattige mennesker hvis det er politisk flertall for det på Stortinget.

- Vi beholder tale-, forslag- og beslutningsretten ved viktige internasjonale forhandlinger – i alle sammenhenger der EU forhandler utad på vegne av sine 27 medlemsland. Det blir i stadig flere sammenhenger.

Identisk regelverk

At EØS-avtalen er ille for Norge, blir EU-tilhengere og EU-motstandere stadig mer enige om. Men kan vi verge oss mot EØS ved å melde oss inn i EU?

Europabevegelsen og EU-tilhengere i Høyre og Arbeiderpartiet kappes med EØS-motstandere om å fortelle hvor håpløs EØS-avtalen er: «Vi må godta alt som kommer fra Brussel.» Men så legger de til: «Det kan vi gjøre noe med. Vi kan melde oss inn i EU.»

Slipper vi unna det som er ille ved EØS ved å melde oss inn i EU? Det blir naturligvis nøyaktig likedan. Alt som rammer oss i EØS, vil ramme oss som EU-medlem. Regelverket i EØS er identisk med EUs regelverk for det indre markedet. Det vil ramme oss like brutalt og på like brei front om vi er medlem av EU.

Endre det vi liker minst?

Men som medlem av EU har vi vel i alle fall litt innflytelse på dette regelverket? Den strategien kunne hatt noe for seg dersom det var nok å endre noen regler som er en uviktig eller tilfeldig del av EU-lovverket. Men de reglene som har rammet oss hardest i EØS, er sjølve kjernen i EU-retten, den som har vært fastlagt i EU-traktatene fra Romatraktaten i 1957 til Lisboatraktaten i 2007. EU-traktaten kan bare endres hvis alle medlemsregjeringene er enige om det. Alle!

Ja-sidas revolusjonsprosjekt

Det er de fire markedsfrihetene som er denne kjernen, prinsippene om fri bevegelse av varer, tjenester, kapital og arbeidskraft. I løpet av EUs 54-årige historie har aldri noen regjering foreslått å endre traktaten på så grunnleggende punkter.

Venter en seg at en norsk regjering skal inn i EU for å foreslå noe så oppsiktsvekkende? Hvis det er hensikten med å melde seg inn, burde det vel stå tydelig formulert i medlemssøknaden. Det gjorde det verken i 1972 eller i 1994.

Alle smutthull lukkes

For å sikre at de traktatfestede markedsfrihetene ikke skal kunne antastes av noen myndighet på nasjonalt, regionalt eller lokalt nivå, har EU etter 1986 utvikla det enorme lovverket som Stortinget godtok som ei pakke da EØS-avtalen ble godkjent i oktober 1992.

Dette lovverket utvides fortsatt, og noen av de nye reglene er så plagsomme at regjeringene våre burde ha stoppa dem med den reservasjonsretten som EØS-avtalen inneholder. Den reservasjonsretten har ja-sida på Stortinget til nå nekta å bruke – trass i at den stadig sutrer over at «vi må godta alt som kommer fra Brussel»! Det er faktisk bare ja-partiene som til nå har godtatt alt som kommer fra Brussel.

Vi stanger stadig mot EU-traktaten

Men de fleste omstridte EØS-saker skyldes ikke nye EØS-regler. De aller fleste skyldes en stadig hardere håndheving av prinsipielle sider ved EU-traktaten når det gjelder de fire markedsfrihetene.

Denne tendensen til stadig sterkere overstyring fra Brussel av hva Stortinget, fylkesting og kommunestyre kan gjøre, den skal det altså bli slutt på hvis bare Erna Solberg eller Jens Stoltenberg får Norge inn i EU!

Men da må vi endre så grunnleggende trekk ved EU-retten at de er traktatfesta. Da må alle EU-regjeringene være enige om det, med Norge kan det bli 28 ulike regjeringer. Ja-sida i Norge har aldri sagt at et så utopisk prosjekt er målet med et norsk medlemskap.

Forvirrer med stor fryd

Nye EU-regler som gjør EØS enda verre, kan vi stoppe med reservasjonsretten. Det vil ikke den norske ja-sida. Men forvirre opinionen om hvordan vi kan slippe unna provoserende trekk ved EØS ved å melde oss inn i EU, det gjør den med stor fryd.

Fakta om vetoretten

Vetoretten i EØS er avtalefestet og ingen forhandlingssak. Det som kan forhandles om, er EUs eventuelle reaksjoner.

Av Heming Olausen, leder i Nei til EU

og Morten Harper, utredningsleder i Nei til EU

Jonas Gahr Støre og Norge er sommeren 2011 i «dialog» med EU om EØS-veto mot EUs tredje postdirektiv. Det er ikke noe galt i å samtale med avtaleparten, men det er grunn til å minne om at det å ikke innføre nye EU-regler er Norges soleklare rett. Det fremgår klart av avtaleteksten, og var en konstitusjonell forutsetning den gangen EØS-avtalen ble inngått.

En grunnleggende forskjell mellom et EU-medlemskap og EØS-avtalen, er at i EØS har Norge ikke overført noen lovgivningsmyndighet. Det betyr at vi hver gang står fritt til å akseptere eller avvise nye regler fra EU når de skal innføres i EØS.

Vetoretten, også kalt reservasjonsretten, følger av den avtalefestede prosedyren for hvordan ny EU-lovgivning skal behandles i EØS. Det kreves ingen begrunnelse for å bruke vetoretten. Avtalen setter også rammer for eventuelle motreaksjoner fra EUs side. EU kan reagere på tre ulike måter:

- Man kan akseptere at det er visse forskjeller mellom EU og Norge (og de andre EFTA-landene).
- EU kan i prinsippet si opp avtalen.
- EU kan kreve at de berørte delene av EØS-regelverket suspenderes, altså settes ut av kraft.

Aksepterer forskjeller

Den minst sannsynlige reaksjonsmåten er oppsigelse av EØS-avtalen. EU er fornøyd med avtalen, og handel og samarbeid med Norge er i EUs interesse.

Da er det mer aktuelt at EU godtar reservasjonen uten noen bestemt motreaksjon. Hensynet til forutsigbarhet for partene og lojalitet til avtalen taler for det. EØS-avtalens artikkel 3 pålegger også en unnlattelsesplikt, som fastsetter at ingen av partene skal vanskeliggjøre samarbeidet. Avtalepartene skal begrense seg, både i bruk av veto retten og når det gjelder mottiltak. Eventuelle reaksjoner fra EU skal rokke minst mulig ved EØS-avtalens innhold og funksjon. Det er i EØS-komiteen dette vil bli diskutert og avgjort. Her er EU og EFTA (Norge, Island og Liechtenstein) likeverdige parter, og et vedtak forutsetter enstemmighet.

Postdirektivet og suspensjon

En tredje mulig reaksjon er krav fra EU om at de berørte delene av EØS-regelverket suspenderes. Suspensjonen er midlertidig. Avtalens hoveddel og protokollene vil gjelde som før. Reglene om blant annet fri varehandel og forbudet mot antidumpingtiltak blir altså uansett ikke berørt.

Alle direktiver og forordninger som omfattes av EØS-avtalen er systematisert i 22 vedlegg. Artikkel 102 sier at det bare er en *del*, den som er «direkte berørt», av vedlegget som settes ut av kraft. Det betyr at suspensjonen ikke skal gjelde hele vedlegget. EØS-avtalens vedlegg er inndelt i kapitler. Artikkelen kan vanskelig forstås annerledes enn at suspensjonen ikke skal omfatte mer enn akkurat det relevante kapitlet. Det er EØS-komiteen som avgjør om og hvilken del av avtalen som skal suspenderes.

Begrenset suspensjon

Alle tiltak og reaksjoner i EØS-samarbeidet er underlagt et generelt proporsjonalitetsprinsipp. Sammen med lojalitetsplikten taler det for at «direkte berørt» tolkes snevert. Den naturlige forståelsen er da å begrense suspensjonen kun til det regelverket som

de nye reglene eventuelt skulle endre, erstatte eller utfylle.¹

Før veto mot det tredje postdirektivet, betyr det at EU bare kan suspendere regler som direkte gjelder posttjenestene. Første og andre postdirektiv er innført i EØS-avtalens vedlegg XI, telekommunikasjonstjenester. De andre reglene i dette vedlegget, blant annet om mobiltelefon tjenester, er ikke berørt. Kun de to eksisterende postdirektivene kan sies å være berørt, og kanskje er det bare deler av dem som er direkte berørt og derfor kan suspenderes.²

Etablerte rettigheter vernes

Første og andre postdirektiv gjelder liberalisering av markedet for postpakker og større brev. Det tredje postdirektivet gjelder som kjent brevpost under 50 gram. Selv om første og andre postdirektiv suspenderes, kan Posten Norge/Bring fortsatt operere som før i de EU-/EØS-landene man har etablert aktiviteter. EØS-avtalens artikkel 102 nr. 6 verner om personer og bedrifters etablerte rettigheter.

EØS-komiteen har en frist på to ganger seks måneder før suspensjonen blir virksom. Fristen løper fra den dagen saken er forelagt komiteen eller når regelverket trer i kraft i EU. Postdirektivet trådte i kraft 1. januar 2011, men en del land har utsatt frist til 1. januar 2013. EU skal i utgangspunktet legge nye regler frem for EØS-komiteen så raskt som mulig etter at de er vedtatt i EU. Ifølge Dagens Næringsliv ville da også EU behandle saken i EØS-komiteen i juni 2011, men utenriksminister Støre ba EU vente.³ Vi kan ikke se noen annen grunn til å utsette prosessen enn et ønske om å trekke saken i langdrag for å svekke motstanden i Norge.

Begrenset reaksjon

EUs reaksjoner må trolig vedtas enstemmig av unionslandene. De tiltakene som EU-kommisjonen

ønsker å gjennomføre i EØS må ha tilslutning fra EUs råd, der alle medlemslandene er representert.

Hvis regelverket er omstridt også innad i EU, er det gode grunner for at EUs reaksjon vil være spesielt forsiktig. Det er i EU-parlamentet, fra medlemsland som Danmark og ikke minst de postansattes europeiske fagorganisasjon reist kraftig kritikk mot det tredje postdirektivet.

Postdirektivet ligger på mange måter innenfor kjernen av EØS-avtalens virkeområde, det vil si handel på det indre markedet. Men det gjelder en avgrenset sektor – posttjenester – og bare brevpost under 50 gram. De handelsvridende virkningene av et norsk veto er derfor ikke spesielt store.

Norske myndigheter fremmet flere ganger kritiske innspill mens EU behandlet direktivet, og har foretatt en rekke faglige utredninger. Direktivet gjør det vanskelig å opprettholde et godt nasjonalt posttilbud. For et langstrakt og spredt bosatt land som Norge har direktivet særlig negative konsekvenser. Det er en bred, folkelig støtte for å bruke vetoretten mot direktivet. Alt dette tilsier en begrenset reaksjon fra EU når vetoretten nå tas i bruk.

Noter

1) Sven Norberg m.fl. argumenterer i lovkommentaren *EEA Law* (1993) for at suspensjonen ikke kan ha større omfang enn dette. Det gjør også ARENA-notatet *Vetoretten i EØS* (2001).

2) Advokatfirmaet Arntzen de Besche konkluderer omtrent på samme måte i et notat skrevet for Postkom (07.07.2009).

3) Dagens Næringsliv 26.05.11.

Lisboatraktaten - EU-grunnloven som skiftet navn

Lisboatraktaten skal sikre fri flyt av arbeidskraft innen hele EU.

Av Helle Hagenau, leder av internasjonalt utvalg i Nei til EU

Det har vært en lang og seig prosess før Lisboatraktaten trådte i kraft 1. desember 2009. Vi skal helt tilbake til desember 2001 da EU-toppmøtet satte ned et konvent som skulle skrive et traktatforslag. Det ble til EU-grunnloven som ble lagt frem i 2003 og godkjent i juni 2004. I mai og juni 2005 stemte henholdsvis Frankrike og Nederland nei til EU-grunnloven. Det førte til en lengre tenkepause, og i juni 2007 ble en såkalt reformtraktat lagt frem. Den ble godkjent i desember samme år i Lisboa, derav navnet.

Reformtraktaten viderefører de sentrale nyskapingene i forfatningen, og det meste av innholdet er helt likt i de to dokumentene. Det irske folket var de eneste som fikk lov å stemme over reformtraktaten. De sa først nei i juni 2008, men en ny avstemning 2. oktober 2009 ga imidlertid et flertall for traktaten.

Mer makt til EU

Lisboatraktaten er et omfattende dokument og dekker de fleste politikkområdene. Med traktaten er enda mer makt overført fra medlemslandene til EU, spesielt innenfor utenrikspolitikken, sysselsettingspolitikken og finansiering av militærpolitikken. EU har blitt en juridisk person og kan selv inngå internasjonale avtaler.

EU har fått en president og utenriksminister. De

små landene har mistet innflytelse til fordel for de store medlemslandene. For de spesielt interesserte vil jeg henvise til Vett nr 1/2010 i Nei til EUs skriftserie, som omhandler Lisboaattrakten.

Denne artikkelen presenterer de viktigste kapitlene som omhandler arbeidsliv og faglige rettigheter i traktaten. Til slutt omtales EUs Charter om grunnleggende rettigheter.

Fri flyt av arbeidskraft

Fri flyt av arbeidskraft er sammen med fri flyt av kapital, varer og tjenester, de fire grunnleggende «friheter» som EU bygger sitt virke på. Disse fire frihetene var helt sentrale i Romatraktaten fra 1957, og utgjør fortsatt hjørnesteinene i EUs virke.

Lisboaattraktaten slår fast at fri flyt av arbeidskraft skal sikres innen hele EU. All forskjellsbehandling grunnet nasjonalitet skal avskaffes på områdene sysselsetting, avlønning og andre arbeidsvilkår. Medlemsstatene forplikter seg til å innføre en ordning som sikrer utenlandske («vandrende») arbeidstakere og deres pårørende betaling av ytelser når de innfrir kravene fastsatt av den enkelte medlemsstat.

Sysselsetting

EU skal bidra til et høyt sysselsettingsnivå¹, men altså ikke til full sysselsetting. Det skal utarbeides en samordnet strategi for sysselsetting for medlemsstatene og EU, og man skal arbeide for å fremme en velutdannet, velkvalifisert og smidig arbeidsstyrke og arbeidsmarked.

Hvert år vurderer Ministerrådet sysselsettings-situasjonen i de ulike medlemsland og fastsetter retningslinjer på området som medlemsstatene skal ta hensyn til i deres egen sysselsettingspolitikk.

Sosial- og arbeidsmarkedspolitik

EUs mål er å fremme sysselsetting samt bedre levekår

og arbeidsvilkår. EU fremmer arbeidsmarkedets parter sin rolle på EU-plan, og det avholdes trepartstoppmøter som en del av den sosiale dialogen. Dialogen mellom arbeidsmarkedets parter på EU-plan kan føre til tariffmessige forbindelser, herunder avtaler.

EU kan støtte og supplere medlemsstatenes innsats på en lang rekke områder som for eksempel informasjon og høring av arbeidstakere samt like muligheter for menn og kvinner på arbeidsmarkedet. Det står at innsatsen ikke gjelder lønnsforhold, organisasjonsrett, streikerett og rett til lockout. Selv om alt dette er nasjonale anliggender, så vil EU altså gjerne ha en finger med i spillet, og med Charteret har EU-domstolen fått en betydelig innflytelse. Vi har for eksempel sett at streikeretten er truet som følge av den såkalte Viking Line-dommen (se egen artikkel om dette på side 142, red. anm).

Vage prinsipper om likelønn

En egen bestemmelse i traktaten² omhandler likelønn og likebehandling. Hver medlemsstat skal gjennomføre prinsippet om lik lønn til menn og kvinner for samme arbeid eller arbeid av samme verdi. Lik lønn innebærer a) at den lønn som ytes for samme akkordlønnet arbeid, fastsettes på samme beregningsgrunnlag, og b) at den lønn som ytes for tidslønnet arbeid, er den samme for samme slags arbeid.

Dette høres jo veldig bra ut, men når vi vet at kvinner tjener mindre enn menn, både for samme arbeid og for arbeid av lik verdi, da blir prinsippene ikke noe verdt, for virkeligheten forteller enn annen historie.

Omstridt charter

Charteret om grunnleggende rettigheter er et vedlegg til Lisboatraktaten, men vil likevel være rettslig bindende da det er en henvisning til Charteret i artikkel 6 i traktaten. Charteret har eksistert siden

2000, men har ikke vært bindende for medlemsstatene. Det skjedde først med Lisboa-traktaten.

Charteret har vært meget omdiskutert. Konservative politikere har angrepet Charteret for å innføre rigide standarder på arbeidsmarkedet, mens i de nordiske landene har problemstillingen vært den stikk motsatte. Charteret gir EU økt kompetanse til å blande seg i sosiale forhold og arbeidsmarkedet, og kan overprøve nasjonale reguleringer og rettigheter.

Det har nordiske politikere og nordisk fagbevegelse advart mot, og de frykter lavere standarder som en konsekvens av Charteret.

Grunnleggende rettigheter

Charteret er delt inn i en rekke avsnitt som omhandler verdighet, friheter, likestilling, solidaritet, borgerrettigheter, rettferdighet i rettssystemet og alminnelige bestemmelser vedrørende fortolkning og anvendelse av charteret. Her skal vi se nærmere på de bestemmelsene som vedrører arbeidslivet og faglige rettigheter:

- Enhver har rett til sammen med andre å opprette fagforeninger og slutte seg dertil for å beskytte sine interesser (artikkel 12).
- Enhver har rett til å arbeide. Enhver unionsborger har frihet til å søke sysselsetting, arbeide, etablere seg og levere tjenesteytelser i alle medlemsstatene (artikkel 15).
- Det skal sikres likestilling mellom kvinner og menn på alle områder, herunder i forbindelse med sysselsetting, arbeid og lønn (artikkel 23).
- Arbeidstakere eller deres representanter skal ha sikkerhet for informasjon og høring i god tid (artikkel 23).
- Arbeidstakere og arbeidsgivere eller deres organisasjoner har rett til å forhandle og inngå tariffavtaler på passende nivåer, og i tilfelle av interessekonflikter rett til kollektive skritt, herunder streik, for å forsvare deres interesser (artikkel 28).

- Enhver arbeidstaker har rett til beskyttelse mot ubegrunnet oppsigelse i tråd med EU-retten og nasjonal lovgivning og praksis (artikkel 30).
- Enhver arbeidstaker har rett til sunne, sikre og verdige arbeidsforhold, en begrensning av den maksimale arbeidstiden, til daglige og ukentlige hvileperioder samt til årlig ferie med lønn (artikkel 21).
- Enhver har rett til beskyttelse mot avskjedigelse på grunn av graviditet og barsel, samt rett til betalt svangerskaps- og foreldrepermisjon etter et barns fødsel eller ved adopsjon av et barn (artikkel 33).
- Unionen anerkjenner og respekterer retten til adgang til sosiale sikringsytelser og sosiale tjenester, for eksempel i tilfelle graviditet og barsel, sykdom, arbeidsulykker, pleiebehov eller alderdom samt i tilfelle arbeidsledighet, etter de regler som er fastsatt i EU-retten og nasjonal lovgivning og praksis (artikkel 34).

Domstolen skal tolke

Det er altså en lang rekke omfattende rettigheter som nå er bindende for medlemsstatene. En av de mange utfordringene er at det er EU-domstolen som skal tolke disse rettighetene.

Domstolen har gjennom mange år vist at den vektlegger de fire frihetene meget høyt, og også på bekostning av for eksempel streikeretten. Vi kan bare frykte at dommene i Viking Line- og Laval-sakene er toppen av isfjellet.

Lisboatrakten er ennå ikke oversatt til norsk. Denne artikkelen bygger på den danske utgaven utgitt av Folketinget i 2008. Oversettelser av traktatteksten står for forfatterens egen regning.

Noter

- 1) Traktaten om Den europeiske unions funksjonsmåte artikkel 147. Lisboatraktaten endrer og gjør tilføyelser i denne samt Traktaten om Den europeiske unionen.
- 2) Traktaten om Den europeiske unions funksjonsmåte artikkel 157.

Står EØS over ILO?

Arbeidslivet i hele Europa er tjent med at regjeringen står fast på ILO 94.

Av Dag Seierstad, EØS-rådgiver for SVs stortingsgruppe

Overvåkingsorganet ESA fastslo i slutten av juni 2011 at det ikke kan kreves tariff lønn ved offentlige oppdrag – hvis ikke tariffavtalen er allmenngjort. Slike avtaler blir det færre og færre av. Den rødgrønne regjeringen forplikta seg i regjeringserklæringen fra 2009 (Soria Moria II) til å «fortsette norsk praksis med ILO-94 ved all kontraktsinngåelse i offentlig sektor».

Det betyr at de som leverer tjenester eller tar på seg bygge- eller anleggsarbeid for det offentlige, må garantere de ansatte lønn og arbeidsvilkår «på nivå med gjeldende tariffavtale» i bransjen, eller «det som ellers er normalt for vedkommende sted og yrke». Dette gjelder også arbeid som utføres av underleverandører.

Dette fastslås i en forskrift som regjeringen sendte ut i februar 2008. Forskriften er i samsvar med ILO-konvensjon nr. 94 som 58 land har ratifisert, og som Norge ratifiserte i 1996.

Viser til EU-domstolen

ESA viser til den såkalte Ruffert-dommen i EU-domstolen som begrunnelse for å avvise den norske forskriften. Ruffert-dommen fra april 2008 satte nettopp forbud mot at offentlige myndigheter kunne kreve at det må betales lønn på høyde med tariff lønn ved offentlige byggeoppdrag. Tariff lønn kan bare kreves hvis avtalene er allmenngjort på en måte som EU-domstolen godkjenner.

ESA reagerer på at den norske forskriften bare stiller krav ved oppdrag for det offentlige, ikke ved oppdrag for private oppdragsgivere. Dette er et

provoserende standpunkt av to grunner: EU har for det første aldri stilt noe krav om at private oppdragsgivere skal legge oppdrag ut på anbud. Det kravet stiller EU bare til offentlige oppdragsgivere. For det andre: Hvis den norske forskriften skal gjelde også for private oppdragsgivere, vil det endre noe så grunnleggende som lønnsdannelsen i Norge.

Undergraver partssamarbeidet

Som følge av en lang historisk utvikling er tariffavtaler mellom partene i arbeidslivet grunnlaget både for lønnsdannelsen og for samarbeidskulturen på norske arbeidsplasser. Vinner ESA fram, tas det et langt skritt mot offentlige minstelønninger i Norge. Samtidig undergraver det samarbeidet mellom partene i arbeidslivet, som mer enn noe annet har bidratt til at norsk arbeidsliv er så konkurransedyktig som det er.

ESA gir regjeringen to måneder til å trekke tilbake den omstridte forskriften. Hvis det ikke skjer, fører ESA saken videre til EFTA-domstolen. Skulle EFTA-domstolen komme til samme konklusjon som ESA, er det juridiske slaget tapt. Det fins ingen ankeinstans.

Avgjørende betydning

EFTA-domstolen har til oppgave håndheve EØS-regelverket. Det regelverket sier ingen ting om forholdet til ILO-konvensjoner. ILO-konvensjonene springer ut av et globalt trepartssamarbeid av avgjørende betydning for standarder i arbeidslivet over hele kloden. Det er ingen grunn til å godta at ESA og EFTA-domstolen har myndighet til å avgjøre hvilken status ILO-konvensjoner skal ha i Norge.

Derfor må det settes inn politisk innsats for å hindre at EØS-retten går foran ILO-konvensjoner. Utgangspunktet skulle være godt: 11 EU-land har ratifisert ILO 94.

Må kreve ILO 94 ivaretatt

En viktig del av den politiske innsatsen må derfor rettes mot å få flest mulig EU-land til å kreve ILO-konvensjon 94 ivaretatt. Politiske partier må få sine søsterpartier i EU-land til å gå inn for et slikt krav. Fagforbund må kontakte sine samarbeidsforbund i EU-land om det samme. KS, fylkeskommuner og kommuner må ta saken opp i sine europeiske samarbeidsorgan. Og regjeringen vår må søke samarbeid med andre regjeringer som vil at ILO-konvensjon 94 skal gjelde.

Det politiske klimaet for slik innsats burde være gunstig. EU-kommisjonen strever med å blidgjøre fagbevegelsen etter Rüffert-dommen fra mai 2008, den dommen som ESA legger til grunn for å avvise den norske forskriften.

Fagbevegelsen reagerer

I mange land har fagbevegelsen reagert kraftig på denne dommen, blant annet med krav om at det såkalte utstasjoneringsdirektivet må endres slik at det ikke kan tolkes slik som EU-domstolen gjorde i Rüffert-dommen. Utstasjoneringsdirektivet ble vedtatt i 1996 for å hindre at arbeidsinnvandrere skulle utsettes for lønnsdumping. Med Rüffert-dommen snudde EU-domstolen direktivet opp-ned slik at det snarere oppmuntrer til lønnsdumping.

Både for EU-kommisjonen og for mange EU-regjeringer er forholdet til fagbevegelsen for tida ekstra følsomt nå som alle belastningene etter finans-krisa i land etter land legges på lønnstakerne – og der faren for lønnsdumping er større enn noen gang.

Da er det bekymringsfullt at ikke alle politiske miljøer i Norge vil gå med liv og sjel inn i et slikt arbeid. NHO vil ikke være med på noe slikt, og talspersoner for Høyre, Fremskrittspartiet og Venstre fra Stortingets næringskomité har gått sterkt ut med støtte til ESAs holdning og mot den aktuelle forskriften. Det betyr at det blir viktig med rødgrønt flertall også etter 2013.

Kampen ikke avgjort

Et tegn på at kampen om ILO-konvensjon 94 på ingen måte er avgjort, er at EUs viktigste organer – EU-kommisjonen, Ministerrådet og EU-parlamentet – gang på gang har vedtatt at alle «oppdaterte ILO-konvensjoner» må ratifiseres av alle EU-land. ILO-konvensjon 94 er én av 76 oppdaterte ILO-konvensjoner.

EU-kommisjonen fastslo i juli 2008, etter Rüffert-dommen: «Det er viktig at alle EUs medlemsland ratifiserer og anvender de konvensjonene **som ILO har klassifisert som oppdaterte**» (uthevelsen er EU-kommisjonens).

På aller høyeste EU-nivå, da regjeringssjefene i EU møttes på EU-toppmøte i september 2009, vedtok de at «respekten for ILOs kjernekonvensjoner og andre oppdaterte konvensjoner skal styrkes». EU-parlamentet vedtok i november 2009 med stort flertall at EU-kommisjonen og EU-rådets president må sette inn «nye anstrengelser for ratifisering og implementering av ILO-konvensjoner som ILO klassifiserer som oppdaterte».

Det er ingen grunn til at den rødgrønne regjeringen skal bøye unna for juristene i ESA. Arbeidslivet i hele Europa er tjent med at den står fast på ILO 94.

EU i verden: Traktatfestet nykolonialisme

EUs politikk undergraver utviklingslands handlingsrom. Utenrikspolitikken samordnes for å sikre unionen råvarer og markedsadgang.

Av Helene Bank, spesialrådgiver i For Velferdsstaten

«Handelsavtaler skal ikke frata utviklingsland muligheten til å bruke virkemidler som også Norge har brukt for å bygge vårt velferdssamfunn»

Soria Moria I og II

– Regjeringserklæring 2005-9 og 2009-13

Ovennevnte sitat signaliserer et verdisyn som trolig de fleste innbyggere og folkevalgte i Norge vil bekjenne seg til.¹ At liv og lære ikke bestandig henger i hop, er en annen historie. I alle fall har formuleringen over gjort det mulig for fagorganisasjoner, solidaritetsorganisasjoner og andre grupper i Norge, å påvirke norsk utenrikspolitikk.²

Slik er det ikke i EU. I dette avsnittet skal vi se hvordan tre sentrale element av EUs politikk direkte undergraver utviklingslands politiske handlingsrom, og hvordan EUs felles utenrikspolitikk samordnes for å sikre unionen råvarer og markedsadgang.

Element 1: Stabilitetspakten

Stabilitetspakten i EUs monetære union begrenser medlemslandenes mulighet til å føre en såkalt motkonjunkturpolitikk. Motkonjunkturpolitikk betyr at det i dårlige tider, for eksempel under en finanskrise, er mulig for en regjering å trykke mer penger og sette

i verk større prosjekt som kan holde folk i arbeid og økonomien i gang (se Vett 2/2008).

Når medlemslandene i EU ikke kan føre en slik politikk, betyr det at de må eksportere seg ut av kriser. Medlemslandene, sammen med EU sentralt, må tvinge lønninger og velferdsordninger nedover. Samtidig stiller EU krav om markedsåpning for EUs varer og tjenester i hele verden. Når arbeidere i EU angripes, blir det vanskeligere for dem å ivareta global solidaritet med andre arbeidere.

Dette kom tydelig til syne i 2008, da Den europeiske metallarbeiderføderasjonen (EMF) sammen med den europeiske bilindustrien, krevde kutt av toll på industrivarer i utviklingsland gjennom Verdens Handelsorganisasjon (WTO). Dette kravet er beregnet å føre til at millioner av industriarbeidsplasser i utviklingsland ville forsvinne. At det ble protester fra Sør-Afrikas fagorganisasjoner (Cosatu) og den internasjonale faglige samorganisasjonen (IFS) var derfor ikke rart.³ Men kravet er en direkte konsekvens av stabilitetspakten og av Lisboastrategien fra 2000.

Element 2: Lisboastrategien

Lisboastrategien (se VETT 1/2008) følger opp konsekvensen av stabilitetspakten. Målet er at EU skal være konkurransedyktig i den globale økonomien. I rapporten *Global Europe – Competing in the World*, understreker EU-kommisjonen hva det innebærer: «Vi vil kreve fokus på markedsåpning og sterkere regler i nye områder for handel som er økonomisk viktig for oss: Intellektuell eiendomsrett, tjenester, investeringer, offentlige innkjøp og konkurranse».

Gjennom frihandelsavtaler med utviklingsland krever EU at disse landene skal fjerne all toll for varer fra EU, avregulere sine tjenestesektorer fra vann og utdanning til post, transport, bygningsindustri og finans, samt avregulere en næringspolitikk som kan styrke sysselsetting og bearbeiding av råvarer.

Dette bidrar til en primitivisering i disse landenes produksjonsstrukturer, økt arbeidsledighet, og til å forsterke det allerede skjeve bytteforholdet mellom EU og utviklingslandene (se VETT 1/2009). Denne politikken er forsterket gjennom senere vedtak i EU-kommisjonen om hvilken handelsproteksjonisme som EU vil benytte seg av for å sikre egne interesser.⁴

Element 3: EUs kontroll med strategiske ressurser

I 2010 la EU fram en rapport over hvilke strategiske ressurser som EUs egen industriproduksjon er avhengig av, og hvor de finnes.⁵ EU er en ressursfattig region, som er helt avhengig av andre lands ressurser for å opprettholde sitt høye ressursforbruk og sin eksport av varer og tjenester. Investeringsavtaler, handelsavtaler og bistand retter seg inn på å sikre EU råvarer.

Helt konkret tar EU nå til orde for en internasjonal avtale som skal forby land å legge restriksjoner på eksport av strategiske ressurser. Dermed kan EU sikre seg tilgang til slike ressurser. Samtidig hindres landene som har ressursene, og som i stor grad er utviklingsland, å sette i verk tiltak som kan sikre moderat utvinning, bearbeiding og teknologioverføring.

Dette er nettopp en politikk som både EU og Norge har ført for å sikre sysselsetting, økonomisk utvikling og skatteinngang for å sikre velferden for egne innbyggere.

Traktatfestet politikk

Det spesielle ved disse tre elementene er at politikken er traktatfestet. Det er ikke mulig for fagorganisasjoner, solidaritetsorganisasjoner, familiebonder med flere å få til en ny politikk som ikke hindrer utviklingsland i tiltak for sysselsetting, global utjamning og demokratisk kontroll med egne naturressurser.

Bistandsmidler for egne interesser

Maastricht-traktaten medførte en felles utenriks-

politikk. All utenrikspolitikk for EU, som ble EU-kommisjonens kompetanseområde og mandat, skulle bidra til å styrke EUs økonomiske interesser. Utenrikspolitikken omfatter også bistandspolitikken. Det betød at EU-kommisjonen hadde anledning til å overstyre bistandspolitikken til enkeltland, dersom bistandsmidlene deres ble ansett å være i strid med dette målet.

Bondeviks poeng

I 1994, under EU-kampen i Norge, var dette et viktig poeng for blant annet KrF. Daværende partileder, Kjell Magne Bondevik, kritiserte en slik politikk: Norsk utenrikspolitikk er til for norske interesser, men utviklingspolitikken er til for utviklingslandene.

At Norge under skiftende regjeringer har integrert NORAD og utviklingsarbeidet stadig sterkere under utenrikspolitikken, og at det i stadig større grad legges til rette for at bistandsmidlene følger norske utenrikspolitiske interesser, er et spørsmål om politiske valg, ikke politisk tvang.

Fortsatt økonomisk dominans

De førende landene i EU har en kolonial fortid. Slavehandel, okkupasjon og kolonistyre har bidratt til å skape politisk, økonomisk og kulturell dominans over land, ressurser, kultur og selvforståelse. Dette gjelder fortsatt.⁶ De europeiske landene og EU har nå en myk retorikk overfor tidligere kolonier. EU kaller nå frihandelsavtalene med Afrika, Karibia og Oseania for «partnerskapsavtaler».

Samtidig har EU gjennom sin dominans fått til avtaler som forsterker de skjeve bytteforholdene mellom en industrialisert region med muligheter for å subsidiere eget jordbruk, og fattige land som i liten grad har bearbeidingsindustri (se VETT 1/2009).

De produksjonsstrukturer som utvikler seg under EUs frihandelsavtaler med fattige land, likner til forveksling på produksjonsstrukturene under slave- og

kolonitiden. Alt fra ministre og parlamentarikere til lokale sivilsamfunns- og næringsorganisasjoner har derfor kalt EUs politikk for nykolonialisme.

Undergraver demokratiske prosesser

De minst utviklede landene (MUL) hadde under WTOs ministermøte i Hong Kong 2005 et internt møte for å vurdere hvordan de skulle håndtere et avtaleutkast fra stormaktene. Utkastet beskrev hvilke tilpasninger handelsregelverket skulle få for å imøtekomme de spesielle behovene til de økonomisk svakeste landene i verden. I løpet av møtet ble det klart at det var lite reelt innhold i forslaget.

Ministrene til MUL-landene ble enige om ikke å anbefale en avtale nå, men at forhandlingene skulle tas tilbake til WTO-hovedstaden Genève. En slik beslutning ville vært et prestisjenederlag for EU. Få minutter etter vedtaket i det interne møtet, hadde åpenbart EU fått vite om det. Hver eneste minister fra MUL-landene fikk oppringninger fra dels sine presidenter, som hadde fått klage fra en av EU-hovedstedene eller Brussel, dels fikk de direkte oppringninger fra en av de europeiske hovedsteder.

I hovedsak kom oppkallingen fra de landene som var tidligere koloniherrer for det aktuelle MUL-land: «..en slik beslutning ville ikke gagne det gode forholdet mellom EU og det aktuelle landet. Det kunne bli mindre investeringer og dårligere markedsadgang av slikt» het det. Da MUL-landene kom til fellesmøtet etterpå, forholdt de seg stille. Forslaget gikk gjennom uforandret.⁷

EU – alene i verden

Det er i dag en global kamp om ressurser og markeder. Hvem som får kontroll er et spørsmål om makt. Denne kampen gjør at de fleste land fører en ganske lik politikk overfor andre land. I Øst- Afrika har de et ordtak som sier: Når elefantene kriger – eller elsker

– dør graset. De svakeste i den globale økonomien representerer dette graset.

Bare globale solidaritetsallianser kan bidra til å la graset gro på egne premisser. Forskjellen mellom EU og alle andre land i verden, er at EU har traktatfestet at de økonomiske interessene i EU er viktigere enn graset. Alle andre land kan bidra til en endret politikk gjennom folkelig mobilisering.

Noter

- 1) Se blant annet stortingsdebatten om WTO etter redegjørelsen holdt i Stortingets møte 13. juni 2003, <http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2002-2003/030617/3/>
- 2) Heidi Lundeberg et al (2011): *Bak lukkede døre. En rapport om Norges bilaterale og regionale frihandelsavtaler*: Handelskampanjen. Se spesielt frivillige organisasjoners arbeid mot EFTA-Colombia Frihandelsavtalen, og mot modellavtalen om investeringsbeskyttelse.
- 3) Helene Bank og Asbjørn Wahl: «Arbeidere i alle land...», LO-aktuellt 8/2008.
- 4) EUs politikk for handelsproteksjonisme: EU's common trade defence. http://europa.europa.eu/books/Book_2/7/23/02/02/?all=1
- 5) Ref EU og Verdes, Thomas (2010): <http://www.abcnyheter.no/nyheter/politikk/100618/ravare-panikk-i-ny-eu-rapport>
- 6) Tandon, Yash (2009): *Ending Aid Dependency*. South Centre www.southcentre.org
- 7) Helene Bank var i 2005 rådgiver i Ugandas WTO-delegasjon og deltok i de nevnte møtene. For øvrig er slike prosesser beskrevet i publikasjoner som Fatoumata Jawara og Aileen Kwa: *Behind the Scenes at the WTO: The Real World of International Trade Negotiations*, Updated Edition: ISBN 1-84277-532-4, Zed Books, 2004.

Del II

Velferdsstaten

«Dette er ikke en pakt for konkurranseevnen. Det er en pervers pakt for lavere levestandard, større forskjeller og dårligere arbeidsforhold.»

**Tidligere generalsekretær i Euro-LO, John Monks,
om europakten i en pressemelding 4. februar 2011**

Alvorlige tider i vente

Det er den sosiale konflikten som er i ferd med å overta hovedrollen i EU, en konflikt som går tvers gjennom tidligere nasjonale skillelinjer.

Av Asbjørn Wahl, daglig leder i For velferdsstaten

Europakten, som ble vedtatt på EU-toppmøtet i slutten av mars, møtes av skarp kritikk fra de fleste sosialdemokratiske og sosialistiske partiene. Fra en så godt som samlet europeisk fagbevegelse er reaksjonene enda sterkere. For første gang i historia oppfordrer Euro-LO EU-parlamentet til å avvise en traktatendring. Høyre-venstredimensjonen er med andre ord i ferd med å slå sterkere gjennom innad i EU-prosjektet. Det bør vi se på som en positiv utvikling.

EU har vært gjennom mange kriser og konflikter. Oftest har de vært utløst av ulike nasjonale interesser. Den konflikten som nå bygger seg opp, går tvers igjennom medlemslandene. Det er den sosiale konflikten som er i ferd med å overta hovedrollen i EU. Og det er sterke ord som brukes. Den ellers så moderate og forsiktige, nettopp avgåtte, generalsekretæren i Euro-LO, John Monks, karakteriserte eksempelvis europakten (tidligere kjent som konkurranseevnepakten) på denne måten: «Dette er ikke en pakt for konkurransevnen. Det er en pervers pakt for lavere levestandard, større forskjeller og dårligere arbeidsforhold.»

Nye ord i debatten

I en uttalelse fra de europeiske sosialdemokratiske partiene (Party of European Socialists – PES) heter det

blant annet at «selv de prinsipper som EU er dannet på, er i spill: Solidaritet og felles skjebne. Europeiske konservative er ute etter å ofre disse prinsippene ved å sette stater og innbyggere opp mot hverandre.» En slik språkbruk har vi ikke tidligere hørt i den interne debatten i EU.

Riktignok er det vidt forskjellige signaler fra ulike deler av sosialdemokratene i Europa. I de mest kriserammede landene, der de sitter i regjering, står de i spissen for angrepene mot fagbevegelsen og velferdsstaten, slik som i Hellas, Portugal (inntil de nylig tapte valget) og Spania, og noen av disse partiene holdt seg klokkelig borte fra den konferansen i Aten som vedtok ovennevnte uttalelse.

Sosialdemokratiet i skvis

Dette viser hvilken skvis sosialdemokratiet befinner seg i innen EU i dag. Det viser imidlertid også at en ny utvikling er i gang. Det er den skjerpede interessekampen vi har sett i kjølvannet av finanskrisa og den etterfølgende statsfinansielle krisa som nå bidrar til å skape den nye splittelsen innad i EU.

Fagbevegelsens begynnende kamp mot denne politikken, blant annet gjennom en rekke generalstreiker og massive demonstrasjoner særlig sør i Europa, bærer bud om det. At en halv million mennesker marsjerte i tog gjennom Londons gater, viser at reaksjonene også brer seg nordover. Sammen presser disse sosiale opprørstendensene nå fram en polarisering også på det politiske plan.

Avdemokratisering

Det er liten tvil om at høyrekreftene og finanskapitalen, og ikke så rent få sosialdemokrater, har utnyttet finans- og gjeldskrisa til ytterligere angrep på offentlig sektor, på fagbevegelsen og de sosiale utgiftene i EU. Det har vi fått klare eksempler på fra Hellas, Irland, Portugal og andre av de kriserammede landene. De nye

lovforslagene fra EU forsterker denne utviklingen.

Både den såkalte europakten (offisielt kalt Euro Plus Pact) og en rekke andre lovforslag som for tida er til behandling, innebærer at EU får en langt mer sentral rolle i utformingen av den økonomiske politikken i medlemslandene. Det skjer med andre ord en ytterligere avdemokratisering gjennom at makt overføres fra nasjonale folkevalgte organer til EU-kommisjonen og Ministerrådet. Også EUs eneste folkevalgte organ, parlamentet, holdes utenfor denne prosessen.

Statsbudsjett under press

I tillegg til europakten har kommisjonen foreslått en pakke med lover for å styrke EUs styring av den økonomiske politikken. Den blir populært kalt for «the sixpack», ettersom pakken inneholder seks ulike lovforslag for å «motarbeide makroøkonomisk ubalanse», som det heter.

Pakken utgjøres av et nytt direktiv, tre nye forordninger og to endringsforslag til eksisterende forordninger. Hovedhensikten med alle disse forslagene og vedtakene er nettopp at EU-kommisjonen og rådet skal kunne gripe inn overfor medlemslandene – på områder som tidligere har vært sett på som nasjonale anliggender.

Slik vil nå både medlemslandenes statsbudsjetter og de sosiale utgiftene komme under sterkere press fra EU. Det samme gjelder arbeidsmarked, lønnsnivå og de måter lønnsdannelsen foregår på. Typisk er det også at de indikatorene medlemslandenes økonomiske politikk skal måles etter, først skal utformes endelig etter at de prinsipielle beslutningene er fattet.

Sentrale områder i europakten

Europakten gjelder for de 17 medlemslandene som har tatt i bruk euroen, samt de landene utenfor euroområdet som frivillig slutter seg til. Det gjorde

umiddelbart seks land, blant dem Danmark (de fire som står utenfor er Sverige, Storbritannia, Ungarn og Tsjekkia). Følgende er de mest sentrale områdene i europakten:

- Lønnsutviklingen skal holdes på linje med produktiviteten, men skal ikke kompensere prisstigningen. Det vil si at det er arbeidstakerne som skal betale for finans- og gjeldskrisa.
- Spesielt skal lønnsnivået i offentlig sektor fremme konkurranseevnen. Signalverdien til privat sektor blir understreket. Det vil i klartekst si lavere lønn til offentlig ansatte.
- Det oppfordres til mer desentralisert lønnsfastsettelse. Det vil si et angrep på den frie forhandlingsretten, en svekking av de nasjonale fagorganisasjonene og større lønnsforskjeller.
- Flexicurity skal fremmes. Det vil erfaringsvis si en svekking av lov- og avtaleverket i arbeidslivet. Nå bryr de seg ikke lenger engang om å påstå at den økende fleksibiliteten skal oppveies av større sosial sikkerhet. Snarere tvert imot, nå sies det klart at også den sosiale sikkerheten skal svekkes (det skal lønne seg å jobbe, må vite – og det betyr det samme i EU som her i landet, nemlig at det skal straffe seg ikke å jobbe, det vil si lavere trygder og stønader).
- Skatt på arbeidsinntekt skal reduseres til fordel for høyere indirekte skatter (moms og avgifter). Det vil si en mindre progressiv beskatning – altså en ytterligere omfordeling nedenfra og opp.
- Pensjonsalderen må økes i takt med økt levealder, og mulighetene til tidligpensjonering (á la AFP) skal begrenses. Det vil si angrep i tråd med den norske pensjonsreformen.
- Såkalte beskyttede sektorer skal åpnes ytterligere. Det vil si mer privatisering.
- Maastricht-kriteriene skal integreres i nasjonal lovgivning. Det vil si at kravene om at underskudd på statsbudsjettet må holdes under 3 prosent og stats-

gjelden under 60 prosent av brutto nasjonalprodukt, må håndheves strengere. Det skal med andre ord bli forbudt å drive omfattende motkonjunkturpolitikk gjennom å stimulere aktivitet og styrke sysselsettingen i nedgangstider.

Skjerpet kontroll

Ikke bare kravene, men også kontrollmekanismene skal skjerpes, blant annet ved at det innføres økonomiske sanksjoner overfor europaktens medlemmer dersom de ikke følger de oppsatte retningslinjene. Slik vil EU stramme grepet om medlemslandenes økonomiske politikk.

Perioden da medlemslandenes budsjett og økonomiske politikk skal underlegges spesiell kontroll, blir kalt «det europeiske semester» – eller «den europeiske termin» – og skal vare fra januar til juni hvert år. Etter de nye reglene skal alle regjeringene, i begynnelsen av hvert år, levere inn sine forslag til statsbudsjett til EU-kommisjonen og rådet, som så vil gi sine retningslinjer for hva som bør gjøres.

Samtidig pålegges regjeringene å rapportere om utviklingen når det gjelder lønn, skatt og pensjoner. Dette er allerede vedtatt og skal altså skje før landenes egne nasjonalforsamlinger har fått budsjettene til behandling.

Dramatisk utvikling

Det er med andre ord en helt dramatisk utvikling som nå skjer i EU. Tiltakene vil bety ytterligere avdemokratisering, samt angrep på fagbevegelsen og den frie forhandlingsretten som vi knapt har sett maken til siden fascismen ble nedkjempet i Europa. Får dette utvikle seg videre, er det tid for å si et endelig farvel til den europeiske sosiale modellen. Snarere er det et stadig mer autoritært Europa som vokser fram.

Europakten (eller konkurranseevnepakten) var opprinnelig et initiativ fra de tyske og franske stats-

lederne, Merkel og Sarkozy. Deres opprinnelige forslag er svekket noe. Målene står imidlertid i all hovedsak fast, mens virkemidlene for å nå disse målene nå kan velges fritt av det enkelte medlemsland. Eller for å si det med en dansk faglig tillitsvalgt: «Det er vedtatt at vi skal henges, men vi kan selv velge hvilket tau som skal brukes.»

Kapitalens Europa

Hva som ikke står i pakten, sier også ganske mye om den politiske innretningen. Det er ikke med noen forpliktelser om å bekjempe de økende sosiale og økonomiske forskjellene i EU, eller den økende fattigdommen. Det sies ikke noe om å stanse den sterke veksten i antallet «arbeidende fattige» i Europa, eller det store antall midlertidige eller utrygge arbeidsplasser. Det er kapitalens Europa som tar nok et stort steg framover.

Den europeiske arbeidsgiverforeningen Business Europe og European Roundtable of Industrialists (ERT) jubler da også over forslagene. Ordlyden i avtalene er på flere områder helt i samsvar med krav reist nettopp av de nevnte organisasjonene. ERT sier eksempelvis i en pressemelding at: «Dagens pakt inneholder mange elementer som vil bringe virkeliggjørelsen av ERTs Visjon for et konkurransedyktig Europa i 2025 nærmere.»

EU blander seg i forhandlingsretten

Fagbevegelsen i Europa raser imidlertid mot forslagene og vedtakene. Visegeneralsekretæren i de offentlig ansattes europeiske organisasjon (EPSU), Willem Goudriaan, fastslår at europakten representerer «en innblanding i partenes frie forhandlingsrett som man aldri tidligere har sett i EU».

Når Euro-LO, som hele tiden har vært svært EU-vennlig, nå for første gang i EUs historie oppfordrer EU-parlamentet til å avvise de foreslåtte

traktatendringer, så betyr det at en ny situasjon har oppstått. Det kan representere begynnelsen på en utvikling der EUs legitimitet virkelig blitt satt på prøve blant Europas arbeidstakere.

Den aktuelle traktatendringen som foreslås, gjelder opprettelsen av et fond (European Stability Mechanism) som skal kunne låne ut penger til medlemsland i krise. EU hadde jo ingen slik mekanisme da Hellas-krise slo ut, og måtte improvisere utenfor rammen av de eksisterende traktater. Euro-LO avviser altså forslaget, ettersom heller ikke dette inneholder noe som helst i retning av det som kan kalles et sosialt Europa, og som blir et stadig fjernere mål.

Oppsiktsvekkende dansk reaksjon

I Euro-LOs protestbrev til EUs stats- og regjeringssjefer skrev de aller fleste av EU-landenes fagorganisasjoner under. Noen mangler imidlertid, og det har vakt oppsikt i store deler av Europas fagbevegelse at dansk LO ikke er å finne blant underskriverne. Etter å ha vaklet ei stund har falt de ned på å akseptere europakten. I ren business unionism-stil har Dansk Metall gått enda et skritt videre ved å avgi en felles uttalelse med sin arbeidsgiverforening, der de hilser pakten velkommen og gir den sin fulle støtte.

Like oppsiktsvekkende er det at så vel sosialdemokratene som Socialistisk Folkeparti i Danmark gir den sin støtte, basert på luftige og relativt innholdsløse løfter fra den danske høyreregjeringen om at «den danske forhandlingsmodellen ikke skal svekkes», som om Viking-, Laval-, Ruffert- og Luxemburg-sakene ikke eksisterer.

Gjennom disse rettssakene fastslo EU-domstolen utenfor all tvil at arbeidsretten ikke lenger hører nasjonalstatene til, men i aller høyeste grad er underlagt EUs traktater og grunnleggende prinsipper. Det skal i rettferdighetens navn sies at det store fagforbundet i offentlig sektor i Danmark, FOA, avviser pakten.

Pakt for sosiale fremskritt

Som nevnt har også de europeiske sosialdemokratene (PES) sterkt kritisert pakten. «Den såkalte økonomiske styringspakken, som nå ligger på bordet, representerer en utfordring uten sidestykke overfor de grunnleggende verdiene og prinsippene som vår felles framtid bygger på: Solidaritet, sosial rettferdighet, like muligheter og en bærekraftig utvikling», heter det i et felles opprop som rødgrønne politikere i EU nå samler seg om.¹

Europakten vil bety svakere velferdsstater, lavere lønninger og sosiale stønader over hele Europa, het det i sosialdemokratenes uttalelse fra Aten. PES gikk heller inn for en «europeisk pakt for sysselsetting og sosialt fremskritt», med omfattende investeringer i industrien og felles sosiale minimumsstandarder. Penger til dette skulle blant annet skaffes til veie gjennom en skatt på finanstransaksjoner, het det.

Spørsmålet er om de ikke allerede har støttet så mye av institusjonaliseringa av markedsliberalismen i EU (ikke minst gjennom Lisboatraktaten) at det blir vanskelig å stanse den galskapen som nå foregår.

Folkelig motstand

På denne bakgrunnen er det å håpe at Frank Hoffer, seniorforsker ved Den internasjonale arbeidsorganisasjonen ILO og en sterk tilhenger av europeisk integrasjon, får rett når han sier det slik:

«Hvis ikke folkelig motstand klarer å tvinge de europeiske regjeringene og EU til å endre politikk, er det vanskelig å se hvordan euroen og i siste instans den europeiske integrasjonen kan overleve.»²

Vi går alvorlige og spennende tider i møte.

Noter

1) «La oss forandre Europa» – www.changeforeurope.eu.

2) Global Labour Column, 07.03.2011.

EØS som historisk parentes?

Den norske debatten om EØS-avtalens framtid bør ikke ses på som en historisk parentes. Den kan bli et bidrag til den bredere diskusjonen om det indre markedet i hele Vest-Europa.

Av Dag Seierstad, EØS-rådgiver for SVs stortingsgruppe

Nokså plutselig er vi midt i en EØS-debatt som både er mer intens og mer grunnleggende enn noen gang etter at Stortinget godkjente EØS-avtalen i oktober 1992. En strøm av nye rettsakter truer med å rasere norske standarder i arbeidslivet. Samtidig tolkes EU-traktaten og andre EU-regler strammere en før og rammer stadig flere norske interesser.

Ideen bak EUs indre marked, og dermed bak EØS, er at konkurransen på et så kjempedigert marked skal gjøre all produksjon mer effektiv ved å tvinge næringslivet til omstilling.

Ulike debatter

På felt etter felt tvinges hardere konkurranse inn i det norske samfunnet. Økt konkurranse betyr raskere omstilling, mer nedbemanning, flere nedleggelsler, mer pendling, mer uføretrygding og mer førtidspensjonering. Økt konkurranse betyr flere mennesker i utrygge jobber.

Slik er det i alle land på det indre markedet. Det vi her i Norge kaller EØS-debatt, er i EU-land en debatt om markedsliberalismen på det indre markedet. Og det største demokratiproblemet både ved EØS og det indre markedet er at denne markedsliberalismen er spikra fast i en EU-traktat som bare kan endres hvis alle EU-regjeringene er enige om det.

Minsker handlefriheten

Ikke på noe punkt øker EØS-avtalen norsk handlefrihet til å gripe inn mot uheldige virkninger av markedskonkurransen. Dette er den grunnleggende svakheten ved EØS-avtalen. Mangel på fri flyt av varer, tjenester og kapital er ikke noe viktig samfunnsproblem i noe europeisk land. EU retter derfor systematisk oppmerksomheten og regelverket sitt i feil retning. Gjennom EØS-avtalen tvinges norske myndigheter til det samme.

Denne utviklingstvungen mot stadig mer løsslupne markeder, er ikke noen historisk nødvendighet. Finanskrisa høsten 2008 og den gjeldskrisa som nå lammer stadig flere euroland, peker inn mot grunnleggende svakheter ved hele EU-prosjektet.

EU-land ikke nærmere hverandre

Det viser seg for eksempel at verken konkurransen på det indre markedet eller EUs valutaunion har ført til den «konvergens» som EU-litteraturen har postulert. Konkurransen på det indre markedet har ikke ført EU-land nærmere hverandre økonomisk sett – og valutaunionen har ikke ført til at euroland likner hverandre mer enn før i utviklingen av produktivitet, priser, lønninger og næringsstruktur.

Den aktuelle krisa illustrerer at det indre markedet ikke er sluttpunktet på en historisk nødvendig utvikling. Mislykkes valutaunionen, vil det indre markedet utsettes for påkjenninger som kan sette spørsmålstegn med hele markedsliberaliseringen.

Hvis pengeunionen bryter sammen, vil spenningene omkring det indre markedet øke. Stadig flere medlemsland vil se seg om etter nasjonale tiltak for å mestre de spenningene som oppstår.

Norge som foregangsland?

I denne situasjonen vil hensynet til friest mulig vareflyt og pengeflyt ikke ha samme urokkelige karakter. Krav

om å kunne sette nasjonale helse- og miljøstandarder på tvers av vareflyten vil for eksempel lettere få gjennomslag. Krav om å styrke faglige rettigheter når kutt i lønninger og i velferdsordninger påtvinges land etter land, vil kunne mobilisere europeisk fagbevegelse til mer målretta motstand enn til nå.

Da vil ethvert foregangsland bli viktig. På dagens indre marked er det bare EØS-land som Norge og Island som i kraft av reservasjonsretten kan være foregangsland.

Men nettopp ved å være foregangsland ut fra hensyn til helse, miljø eller arbeidstakerrettigheter, kan vi sette hele det indre markedet under press. Slik kan vi bidra til å omforme dagens indre marked til et marked som ikke lengre har friest mulig vareflyt og pengeflyt som uomstridt overordnet prinsipp. Det er sannelig en utfordring med perspektiv for et land «som har satt seg selv utenfor enhver innflytelse» på Europas utvikling.

Derfor bør den norske debatten om EØS-avtalens framtid ikke ses på som en historisk parentes. Den kan bli et bidrag til den bredere diskusjonen om det indre markedet i hele Vest-Europa.

EU og velferdsstaten

Kuttene i offentlig velferd gir langsiktige skader på utviklingen i mange EU-land. Det er de mest sårbare som rammes først og hardest.

Av Jan Davidsen, leder i Fagforbundet

EU ble i sin tid dannet av verdens eldste og mest utviklede velferdsstater. Og det ble avgjort at velferdsansvaret skulle forbli et nasjonalt anliggende. Det ble ikke oppfattet som nødvendig å gjøre sosiale rettigheter, skattesystemer eller organiseringen av offentlig sektor likere for å få et fellesmarked til å fungere.¹

For å si noe om EU og velferdsstaten er det naturlig å se litt på hva velferdsstaten vår egentlig er. Norge blir ofte satt i sammenheng med de andre nordiske landene, og det omtales som en nordisk modell. Det er viktig å presisere at de nordiske landene ikke er like, men at måten de organiseres på ligner hverandre.

Demokratiske prosesser nødvendige

Et annet vanlig kjennetegn på det norske samfunnet er blandingsøkonomi – hos oss lever offentlig sektor, privat næringsliv og frivillig sektor nært med hverandre. Dette samspillet er forankret kulturelt og sosialt hos oss, på samme måte som det sterke folkestyret. Demokratiske prosesser og folkets deltakelse i den offentlige debatten er både nødvendig og naturlig.

Vi har en høy levestandard, hvor ulikhetene har vært relativt små, selv om vi også i Norge har begynt å merke økende økonomiske forskjeller. Vi har et høyt utdanningsnivå som reflekteres i at vi har høyere andel sysselsatte i befolkningen enn noe annet sted i verden. Med den høye sysselsettingsgraden følger en

stor andel fagorganiserte, et avtalebasert og organisert arbeidsmarked, samt relativt små inntektsforskjeller.

Velferdsstat gir likestilling

Måten vi organiserer arbeidsmarkedet i Norden er det som skiller oss mest fra andre land. Blant annet at en stor andel av både arbeidstakerne og arbeidsgiverne er organisert. Dette har gitt et arbeidsliv med få konflikter, og stor vekt på samarbeid. Trepартssamarbeidet er en viktig, naturlig og ønsket del av vår samfunnsorganisering.

Den sterke offentlige sektoren har ført til likestilling mellom kjønnene. Når det offentlige har påtatt seg omsorgsoppgavene, så har det ført til at kvinner kan ut i arbeid, både fordi det delvis har frigjort dem fra hjemmearbeid, men også fordi det har vært viktige oppgaver i samfunnet som har trengt deres arbeidskraft.

Vi har i Norge hatt arbeid til de som ønsker det, og velferdsordninger for de som ikke har helse eller av andre årsaker ikke kan stå i arbeid.

Krisen rammer de svake

Da finanskrisen traff Europa fikk det relativt små konsekvenser for Norge, sammenlignet med de fleste andre europeiske land. Vi hadde en synlig økning i arbeidsledigheten, men ikke slik vi har sett i resten av Europa. Muligheten til å holde folk i arbeid, økte bevilgninger og kollektive løft fant sted, slik at konsekvensene ble beskjedne i Norge.

Vi forvalter store ressurser i Norge, takket være oljen, men vi hadde ikke kommet oss gjennom finanskrisen på en så smidig måte, hadde det ikke vært for måten vi organiserer samfunnet vårt på. Oljen er offentlig eid, og den har derfor gitt oss handlefrihet og muligheter blant annet til å komme heldig ut av en finanskris. Hadde vi privatisert oljen, latt markedet styre, slik EU vil, hadde situasjonen i Norge vært

ganske annerledes i dag.

Finanskrisen har vist, som så mange kriser før den, at det er de svakeste som er mest utsatt i krisetider. De menneskene som først møter utfordringer er de som allerede lever i fattigdom, mennesker med lav utdanning, etniske minoriteter, gamle, barn og enslige foreldre.

Arbeidsledighet

Finanskrisen har bidratt til at økonomien i EU har blitt dårligere. Det er urovekkende arbeidsledighetstall i store deler av EU-området. Spania har en ungdomsarbeidsledighet på over 45 prosent, og land som Estland, Belgia og Irland har ledighetstall på godt over 20 prosent.

Det er en utfordring å komme inn på arbeidsmarkedet igjen, etter lang tids ledighet, og enda vanskeligere er det når man aldri har hatt noen tilknytning til arbeidslivet i utgangspunktet. Dette er en uheldig utvikling, og i Spania benyttes nå begrepet «en tapt generasjon».

Offentlige kutt

Over hele Europa snakker myndigheter varmt om offentlig nøysomhet. For å komme seg ut av krisen kreves det kutt i de offentlige budsjettene. Dessverre er debatten om konsekvensen av offentlig nøysomhet på de sosiale forholdene i Europa fraværende. Jeg stiller meg undrende til hvilken fremtid man ser for seg med kutt i skoletilbud, helsetjenester og faglige rettigheter, annet enn høyere antall arbeidsledige, flere fattige og flere med dårlig helse(-tilbud).

Innstramminger i utdanningssektoren vil kunne føre til at en hel generasjon vil tape – og at fremtidig vekst svekkes, ved at man mangler folk med riktig kompetanse. Hvem skal skape verdiene de neste 40 årene hvis dagens unge ikke får seg utdanning, helsetilbud eller kommer seg ut i arbeid?

EAPN (European Anti-Poverty Network) hevder i en rapport at krisen var uunngåelig, men at den ikke er et resultat av offentlig forbruk, men et resultat av deregulering og økende ulikhet.² Krisen har ikke rammet alle europeiske land like hardt, og det er viktig å påpeke at den har vært mest ødeleggende i land som allerede har redusert sine velferdssystemer. De nordiske landene har ikke opplevd samme alvorlige utfordringer som andre land, noe vi vet skyldes opprettholdelsen av en sterk offentlig sektor. Dette har vært en trygghet mot arbeidsledighet og sviktende økonomi.

Fattigdom

Over hele Europa ser vi en stadig økende fattigdom. Fra Danmark rapporteres det at barnefattigdommen har økt fra 32 000 fattige barn i 2001 til 56 000 i 2010. Denne utviklingen finner vi også i andre land, som i Ungarn, hvor det anslås at andelen fattige blant barn er ca 30 prosent.³ Dette er en urovekkende utvikling og dessverre går utviklingen stadig i feil retning.

Når nøden er størst er beklageligvis ikke hjelpen nærmest. Forslagene og tiltakene i de mest utsatte landene er kutt i offentlige utgifter og velferdstjenester. Kuttene gir langsiktige skader på utviklingen i mange EU-land, da man vet at det er de mest sårbare som rammes først og hardest. Det er dessverre også grobunn for stigmatisering, hvor mennesker som ikke klarer å forsørge familien sin, omtales som late og uansvarlige.

Når vi vet at det kuttes i velferdsordninger, barnetrygd, utdanningstilbud, helsetilbud og trygder, gjør det veien ut av fattigdom ikke bare lang, men for mange helt umulig. Dette vil skape store utfordringer i fremtiden.

De fattige må betale

Jeg er ikke overrasket over at EU og europeiske

land ikke ser slike sammenhenger; de sosiale forholdene forverres gjennom nøysomhetsmål. Men jeg er overrasket over at de ikke ser konsekvensene. Nøysomhetsmålene har ført til at de fattige må betale og at en bærekraftig utvikling vanskeliggjøres.

Europeiske regjeringer har besvart krisen med de samme neoliberale tilnærmingene som skapte krisen i utgangspunktet; redusere offentlig forbruk, redusere tilbudet i offentlige velferdstjenester og økt nøysomhet i offentlige lønninger. Med andre ord, det er alminnelige mennesker som må betale regningen for finanskrisens herjinger. Dette ønsker vi ikke i Norge!

Politikken som førte til finanskrisen har vært å privatisere overskuddet, mens fellesskapet skal betale for underskuddet. Da hele verden ble bedt om å se til Norge og Norden, for å ta lærdom av hvordan vi har håndtert finanskrisen, er det påfallende at løsningen kommer i form av kutt i offentlige budsjetter. Jeg mener at løsningen må ligge i mer offentlige velferdstjenester, mer offentlig styring og høyere innsats for at alle skal kunne delta.

Faglige rettigheter

Vårt bindeledd til EUs indre marked, EØS-avtalen, har blitt forsvart og akseptert, også innad i fagbevegelsen. EU/EØS skulle ikke kun handle om økt konkurranse og liberalisering, men også om bedre arbeidstakerrettigheter og økt sosialt ansvar. Dette var grunnen til at det var mulig for norsk fagbevegelse å stille seg bak EØS-avtalen. Dessverre ser vi at dette har endret seg.

De fire friheter, fri flyt av varer, tjenester, kapital og arbeidskraft er de fire grunnprinsippene i EU. Finnes det nasjonal lovgivning som er i strid med disse prinsippene, må de endres. Det har blitt vedtatt direktiv, hvor innholdet i direktivteksten har blitt tolket forskjellig av ulike parter. Når man ikke har kommet til enighet, har sakene blitt meldt inn til

EU-domstolen. Domstolens tolkninger har vært juridiske, og strengt forbundet med de fire frihetene. Resultatet er at hensynene som ble tatt var til markedet og liberalisering, ikke til sosiale og arbeidstakernes rettigheter.

Forringelse av handlingsrommet

Disse begrensningene kjenner vi fra utstasjoneringsdirektivet, som i domstolens tolkning har blitt et maksimumsdirektiv – slik at man ikke kunne ha bedre nasjonale regler. Dette førte til dom i Vaxholm-saken, mot svensk fagbevegelse som blokkerte et byggearbeid der latviske arbeidere ikke hadde anstendige lønn og arbeidsforhold. Dette er en klar forringelse av fagbevegelsenes handlingsrom.

Rüffert-saken er et annet eksempel. Den tyske delstaten Niedersachsen hadde lovfestet at offentlige byggeoppdrag bare kunne gis til virksomheter som hadde forpliktet seg til å betale sine ansatte vertslandets tariff lønn. Dette ble meldt inn til EU-domstolen av en polsk bedrift, som ikke betalte tariff lønn til sine ansatte. Den tyske delstaten ble dømt – EU-retten hindret altså kravet om at alle ansatte skal ha en skikkelig lønn.

EU som et demokratisk prosjekt mister troverdighet når det er domstolene som legger premissene, ikke politikerne eller folket. Enda skumlere blir det når det er de fire friheter og markedet som overskygger alt. Jeg frykter at offentlig sikret velferd ikke prioriteres først.

Helsedirektivet

En av de mest urovekkende vedtakene det siste året er helsedirektivet/pasientdirektivet (se også egen artikkel om temaet på side 52, red. anm.). Dette direktivet, som ble vedtatt i februar i år, åpner opp for liberalisering av helsetjenestene. Hensikten med direktivet er å gjøre det lettere å få pleie i et annet EU/EØS-land enn

i pasientens hjemland. Dette skal medføre fri flyt av pasienter og helsetjenester i EU, så lenge behandlingen blir dekket i eget land.

Fagforbundet har vært kritiske til dette direktivet siden det første gang kom på EU-agendaen. Pasienter skal kunne søke helsehjelp i hele EU-området, men må selv dekke utgiftene. Man skal i ettertid få refundert det beløpet som naturlig dekkes av hjemlandet.

Helsedirektivet vil i beste fall ikke være relevant for de fleste pasienter, men i verste fall vil det kunne endre helsetilbudet til mange mennesker. Pasienten må selv dekke reise og opphold, samt legge ut for behandling – noe som reduserer tilbudet til de som har ressurser til å få den beste behandlingen. Det vil derfor være lite å hente for de ubemidlede. Dette er en samfunnsutvikling vi er lite tjent med. Det ligger også til rette for at vi genererer store penger til europeiske forsikringsselskap.

Videre problemer får man jo hvis noen land begynner å spesialisere seg på noen typer behandlinger, for å kunne tilby dem effektivt og rimelig – for å tjene penger. Dette vil skape utfordringer for de som bor i nærheten og blir rammet av en annen diagnose – og det ikke finnes behandlingsalternativer i nærheten.

En annen vei i Norge

Vi har valgt en annen vei her i Norge – en vei vi er stolte av. En bærekraftig tilnærming, med langsiktige mål. Gjennom å styrke velferdstjenestene, lage arbeidsplasser og skape trygghet til å få folk tilbake i arbeid, vil man også oppnå vekst. Dette står i sterk kontrast til reduksjon og nedbygging av offentlig sektor.

Noter

- 1) Kåre Hagen (2004), <http://www.dagsavisen.no/innenriks/article109744.ece>.
- 2) «Is the European project moving backwards? The social Impact of the Crisis and of the Recovery Policies in 2010». (2011). EAPN Working Groups. www.eapn.eu.
- 3) Det går ikke frem hvilket fattigdomsmål de har benyttet.

Prinsipper for fall? - EUs helsedirektiv

EUs helsedirektiv vil kunne føre til økt bruk av stykkprisfinansiering, mindre kontroll med nasjonale helsebudsjetter og en stadig større kommersialisering av helsesektoren.

Av **Unni Hagen**, rådgiver i Fagforbundet

Gjennom EØS-avtalen er Norge en del av EUs indre marked med fri flyt av varer, tjenester, arbeidskraft og kapital. Hovedmålet for EU er økt vekst og konkurranse. Derfor vil EU at helse i større grad skal bli en del av det frie markedet. EUs indre marked tvinger frem konkurranseutsetting av offentlige velferdsgoder og fratrar dermed politikere både nasjonalt og lokalt viktige styringsredskap.

Essensen i helsedirektivet¹ er økt pasientmobilitet og grensekryssende helsetjenester. Konsekvensen vil blant annet bli økt etablering av private helsetjenester og fritt sykehusvalg over hele Europa.

Åpner for kommersielle

Det er kommersielle sykehus- og sykehjemskjeder, laboratoriekjeder og ikke minst internasjonale forsikringsselskaper som har vært aktive lobbyister og pådrivere for et helsedirektiv. Disse aktørene har stor interesse av etableringen av et helsemarked i Europa.

Helsesektoren representerer omfattende og forutsigbare offentlige budsjettmidler, og helsedirektivet åpner muligheter for de internasjonale kommersielle selskapene som har helse som satsingsområde. Spørsmålet er om konkurranseutsetting og fri flyt av offentlige velferdsgoder vil redusere utgiftene, og i så fall til hvilken pris. Et annet grunnleggende spørsmål er om

en slik utvikling vil ivareta de verdier og prinsipper som den norske velferdsmodellen bygger på.

Rettighet for pasientene?

På tross av dette, er det nå politisk enighet i EU om helsedirektivet – pasientrettighetsdirektivet. Direktivet er et resultat av at helse ble tatt ut av tjenstedirektivet, nettopp på grunn av stor uenighet om å etablere et helsemarked i Europa. Direktivet skal være gjennomført i EU-landenes nasjonale lovgivning innen 25. oktober 2013. Det har vært flere prinsipielle motforestillinger, og sterk uenighet om detaljer i forslaget. Men EU-parlamentet sier nå ja til å rokke ved nasjonal helsepolitikk.

Helsedirektivet er uttrykk for et skifte i synet på helse. Det er et forsøk på å sette markedsprinsipper for sektoren i system. Hva var EU-kommisjonens hensikt, når de la frem et tungt direktivforslag for å regulere området som angår under fire prosent av sykehuspasientene i Europa? Og som allerede er regulert i en EU-forordning fra 1971.

Mer stykkprisfinansiering

Direktivet vil føre til fritt sykehusvalg i hele Europa, og la pengene følge pasienten. Intensjonen er å harmonisere de europeiske helsesystemene. Valg av finansieringssystem er ikke avklart. Direktivet vil sannsynligvis øke omfanget av stykkprisfinansiering, og dermed gi ytterligere spillerom for markedskreftene ved utformingen av den fremtidige helsepolitikken.

Med direktivet sikrer EU nordmenn utvidede pasientrettigheter, noe som i utgangspunktet oppfattes som positivt. Spørsmålet som må konsekvensutredes er om en slik valgfrihet for pasienter kommer i konflikt med, og vil undergrave, det solidariske offentlige helsevesenet.

Direktivet vil gjøre det mulig å få refundert utgifter til helsetjenester i et annet EU-/EØS-land,

forutsatt at behandlingen normalt ville blitt dekket i eget land. Norske myndigheter får en plikt til å betale for helsetjenesten dersom det gjelder behandling som man har krav på etter norsk lov. Når det gjelder sykehusinnleggelse, vil det bli anledning til å kreve en forhåndsgodkjenning for at pasienten skal få refundert utgiftene. En slik forhåndsgodkjenning er et unntak fra hovedregelen og målsettingen i direktivet.

Begrenset mulighet for kontroll

Forhåndsgodkjenning eller ikke har vært ett av de helt sentrale stridsspørsmål. Direktivet har endt opp med at det skal være mulig for landene å ha et system for forhåndsgodkjenning når det gjelder sykehusbehandling og avansert og kostnadskrevenne medisinsk behandling. Denne bestemmelsen vil begrense den frie bevegelsen av tjenestene, og EU-domstolen har fastslått at dette kan forsvares ut fra tvingende allmenne hensyn. Det betyr at ordninger med krav til forhåndsgodkjenning vil bli begrenset til å gjelde der det kan vises til uheldige konsekvenser i medlemsland.

Sykehusbehandling er i direktivet definert som behandling hvor det kreves innleggelse minst én natt. En oversikt over behandling som vil kreve forhåndsgodkjenning vil bli definert og fastsatt av EU-kommisjonen. Fordi muligheten til å stille krav om forhåndsgodkjenning vil avhenge av definisjon av sykehusbehandling blir dette skillet sentralt. For helse-tjenester og behandling som ikke krever innleggelse på sykehus kan landene ikke kreve forhåndsgodkjenning. Dette kan resultere i økt pasientmobilitet uten krav om forhåndsgodkjenning for poliklinisk sykehusbehandling uten overnatting.

Hvorfor liberalisering?

Rettstilstanden i EU – og dermed i EØS-området – på helseområdet endres lite.

Enhver EU-borger kan alt i dag søke behandling

ved sykehus i andre medlemsland dersom det dreier seg om en behandling som en har rett til i eget land, og dersom en har fått forhåndstillatelse til det fra eget helsevesen. En slik tillatelse skal gis hvis behandling innenlands ikke kan oppnås innen en frist som er medisinsk forsvarlig. Utgiftene skal i så fall dekkes av ens eget helsevesen.

I forslaget til helsedirektiv legges det altså opp til at en obligatorisk forhåndsgodkjenning som er praksis i dag bortfaller. Direktivet går med andre ord lenger enn EU-domstolen har gjort. Så kan man spørre seg om hensikten med en slik liberalisering av et område som er så viktig for det enkelte land å ha forutsigbarhet og styring over? Svaret er like enkelt som det er klart: målsettingen om fri flyt av varer, tjenester, arbeidskraft og kapital. Neste spørsmål å stille er om dette kommer i strid med EU-traktatens artikkel 168. Her heter det at hensynet til velfungerende helsetjenester nasjonalt alltid skal veie tyngre enn hensynet til det indre marked.

Domstolen avgjør

Som nevnt gir forslaget til direktiv medlemsstatene mulighet for å kreve forhåndstillatelse hvis «utstrømningen av pasienter» blir så stor at den rammer budsjettbalansen i helsevesenet, eller evnen til å styre helsesektoren. Lar ikke slike problem seg påvise, kan det ikke kreves forhåndstillatelse for sykehusbehandling i utlandet. Om problemene er blitt store nok, kan bli et evig stridsspørsmål. EU-domstolen vil avgjøre.

Kompliserte grensekryssende erstatningskrav kan også øke betraktelig dersom det er riktig at hver tiende sykehusbehandling forårsaker skader. Dette hevder EU-kommisjonen i innledningen til direktivforslaget. Det samme vil gjelde uenighet om pasientrettigheter i skjæringspunktet mellom nye regler for fri flyt og EU-landenes nasjonale regelverk.

Kortsiktig

Retten til å oppsøke helsetjenester hvor som helst i EU, er på kort sikt en fordel for de pasientene som er best til å orientere seg om helsetilbud i andre land. Men fordi styring og budsjettkontroll kan glippe, kan denne retten gjøre det vanskeligere å utvikle et helsevesen som mestrer de vanskelige avveiningene av hvilket helsetilbud som i det lange løp er til fordel for befolkningen.

I dag utgjør grensekryssende helsetjenester under fire prosent av de samlede helseutgiftene i EU. En stor del av disse tjenestene retter seg mot folk som bor i grenseregioner, mot turister og mot pensjonister som for kortere eller lengre tid oppholder seg i andre land.

Redusert kontroll og styring

Så lenge grensekryssende helsetjenester ligger på et så lavt nivå, vil de ikke være noen trussel mot de nasjonale helsesystemene. Men, med helsedirektivet vil omfanget øke. Det er noe av hensikten. Fremtidige konsekvenser er svært uoversiktlige. Økt kommersialisering vil redusere styring og fordeling.

Forskjellsutviklingen mellom land og mellom pasientgrupper, mellom offentlige og private sykehus og mellom de som har råd og mulighet til å orientere seg i et marked og de som ikke har det vil sannsynligvis øke. Ønsker vi en slik utvikling?

Medlemslandene har i dag den hele og fulle kontrollen med hvem eller når en pasient skal få behandling i utlandet. Den kontrollen kan reduseres betraktelig med helsedirektivet. Direktivet reiser viktige og prinsipielle problemstillinger. Nærhetsprinsippet, likhetsprinsippet og nasjonalstatenes styringsrett over eget helsevesen står i denne sammenheng helt sentralt.

Tvinger frem markedsløsninger

Helsedirektivet pålegger landene å likebehandle offentlige og private leverandører i andre land, selv om man har en politikk mot å bruke kommersielle

aktører i eget land. Dette tvinger frem oppbyggingen av et system som skal håndtere fakturering og prissetting av behandling utenlands. Man tvinges til å ta i bruk en form for DRG-system², som er bærebjelken i et markedsbasert helsevesen.

I en rapport om Skottlands reversering av et markedsbasert helsevesen, konkluderer skotske forskere at den største og viktigste utfordringen til den offentlige modellen er EUs helsedirektiv. Forskerne argumenterer for at direktivet vil tvinge frem markedsløsninger som et klart flertall i Skottland nylig har sagt nei til, og de anbefaler regjeringen å avvise direktivet.

Kritiske EU-politikere hevder at forslaget må ses i sammenheng med privatiseringen av offentlige helsetilbud, og har advart mot å la seg forføre av positiv ordbruk som valgfrihet og pasientrettigheter. Mobilitet må ikke brukes til å maskere en mulig liberalisering av helsetjenestene. Bekymringen er blant annet at markedet vil undergrave nasjonale systemer. Andre kritikere i EU-parlamentet har uttalt at alt som tas opp i helsedirektivet kunne vært løst innenfor dagens bestemmelser og rammer for samordning av nasjonale trygdeytelser. Det er ikke nødvendig med et direktiv som anvender indre marked-regler på helse.

Unødvendig direktiv

Helt siden 1971 har det eksistert en EU-forordning som sikrer EU-borgere rett til akutt helsehjelp også utenfor sitt eget hjemland. Likeledes sikrer den at land kan avtale å dekke elektiv (planlagt) behandling. Helsedirektivet er ikke nødvendig av hensyn til menneskers rett til helsehjelp, men har utelukkende som siktemål å inkorporere helsetjenestene i det indre markedets regelverk for kommersiell handel.

På grunnlag av denne dokumentasjonen konkluderer skotske forskere, som har vurdert helsedirektivet, at direktivet er unødvendig i forhold til å sikre pasientmobilitet. Ved at det inkluderer kommersielle

leverandører og stiller krav om et system for prising av alle behandlinger, vil forslaget øke helsesektorens eksponering i forhold til EUs konkurranselovgivning og styrke markedets rolle i organiseringen av helsesektoren.

Pasientfokus er viktig! I prinsippet er det bra at pasienter skal kunne få behandling på tvers av landegrensene. Men dette må ikke føre til større sosiale forskjeller eller nedbygging av landenes helsesystem. Andre samarbeidsformer er mer hensiktsmessig sett fra et pasientperspektiv.

Åpenhet om konsekvensene

I en debatt om EUs helsedirektiv må EUs grunnleggende målsettinger for det indre markedet være utgangspunktet. Dette må vurderes i forhold til de forutsetninger den norske regjering satte som krav i sitt høringsinnspill i 2007. Regjeringens innspill til utkastet til EUs helsedirektiv ble oppsummert i ni punkter og disse må igjen settes på den politiske dagsorden:

- Mulighetene for å planlegge og kontrollere de offentlige helsekostnadene må trygges.
- Norske prioriteringer mellom pasientgrupper må ikke undergraves.
- Kvaliteten på helsetjenestene må sikres.
- Helsetilbudet i tynt befolkede områder må opprettholdes.
- Medlemsstatene må sjøl avgjøre hva som er passende og etisk forsvarlig behandling.
- Økt pasientmobilitet må ikke føre til større sosial ulikhet i tilgangen til helsetjenester.
- Det må ikke bli slik at bare de mest ressurssterke pasientene kan nyte godt av helsetjenester i utlandet.
- Kvinners helse og kvinnesjukdommer må gis tilstrekkelig oppmerksomhet.
- Friheten til å yte helsetjenester og til å etablere seg i et annet land må ikke bety rett til offentlig støtte fra dette landet.

Disse forutsetninger lar seg vanskelig forene med intensjonen i EUs helsedirektiv om å etablere et europeisk marked på helseområdet.

LO-kongressen som premissleverandør

LO-kongressen i mai 2009 drøftet helsepolitikken og markedsutviklingen i offentlig sektor. En enstemmig kongress avviste den gang EUs helsedirektiv, og gjorde følgende vedtak:

«Helsetjenester skal ikke være en handelsvare. LO er i mot markedstenking, bedriftsøkonomisk lønnsomhetsvurdering, konkurranseutsetting og privatisering i helsevesenet. Planlegging og dimensjonering av landets helsetilbud må være statens ansvar. I denne sammenheng blir det viktig å motarbeide et helsedirektiv fra EU dersom det vil undergrave muligheten for nasjonal styring.»

Ja til samarbeid – nei til marked og privatisering

Det er ingen tvil om at samarbeid mellom nasjonale helsemyndigheter er nødvendig. Spørsmålet er om EUs helsedirektiv er svaret på morgendagens utfordringer. Helsepolitikken er et nasjonalt anliggende, og et helsesamarbeid på tvers av grensene må ha dette som sitt utgangspunkt. Andre samarbeidsformer er mer hensiktsmessig sett fra et pasientperspektiv, et demokratiperspektiv og ut fra det verdigrunlaget det norske velferdssystem er forankret i.

LO-vedtaket og regjeringens egne krav fra 2007 er et godt utgangspunkt for debatten om Norge skal legge ned et eventuelt veto i EØS. I den kommende debatten om egen helsepolitikk og EUs helsedirektiv må alle konsekvenser frem i lyset.

Noter

- 1) Direktiv 2011/24/EU om pasientrettigheter i forbindelse med grensekryssende helsetjenester.
- 2) Diagnosis Related Group (DRG) er et system for å klassifisere sykehus i en rekke ulike grupper.

Del III

Et seriøst arbeidsliv

«Det er ikke sosial dumping å betale lønn under tariff»

**Tidligere NHO-direktør, nå KS-direktør, Sigrun Vågeng,
under høringen av St. meld. nr. 19 (2003-2004)
om et velfungerende arbeidsmarked**

Faste ansettelser for fall

Dersom EUs vikarbyrådirektiv implementeres i Norge vil det bety et frislipp i bruk av inn- og utleie av arbeidskraft. Bestemmelser i arbeidsmiljøloven og tariffavtaler, som omhandler inn/utleie av arbeidskraft, kan være i strid med direktivet.

Av Heidi Larsen, tidligere nestleder i LO Trondheim

og Lill Sæther, tidligere leder av NTL Sentralforvaltningen

Innføres vikarbyrådirektivet¹ i Norge gjennom EØS vil ikke lenger lover og avtaler om vikarer og midlertidig ansatte bestemmes av folkevalgte på Stortinget eller partene i arbeidslivet. Tolkningen av direktivet vil gjøres av EFTA/EU-domstolen.

Arbeidet med vikarbyrådirektivet har foregått i EU-systemet i flere tiår. De første initiativene ble tatt allerede på 1970-tallet, men til tross for mange forsøk lyktes man ikke å komme frem til enighet før i 2008. Formålet med direktivet er tredelt; dels skal det gi en viss sikring av vikarer (likebehandlingsprinsippet), dels skal det anerkjenne vikarbyråer som arbeidsgivere, og det skal «utvikle mer fleksible former for arbeid».

Direktivet pålegger EU- og EØS-landene å fjerne alle hindringer for bruk av vikarer og innleid arbeidskraft som ikke er begrunnet i såkalte «allmenne hensyn». Samtidig skal direktivet stimulere til økt bruk av vikarer og innleid arbeidskraft, noe som vil kunne tvinge frem endringer av både lov- og tariffbestemmelser som begrenser dette i Norge. Det er verdt å merke seg at direktivet bare får anvendelse for arbeidstakere som har inngått en arbeidsavtale med eller har et ansettelsesforhold i et vikarbyrå. Det gjelder ca 35 prosent av de som leies ut.

Vikarbyråbransjen er i eksplosiv vekst. Hvis EUs vikarbyrådirektiv innføres i Norge, vil det bidra til ytterligere vekst i utleiebransjen og til et stadig økende antall midlertidig ansatte med få rettigheter og liten eller ingen innflytelse på sin arbeidssituasjon.

Likebehandling

Det som ofte trekkes frem i forbindelse med direktivet er likebehandlingsprinsippet, som skal sikre vikarer et minimum av lønns- og arbeidsvilkår. Dette er det positive i direktivet, og det er noe som bør innlemmes i arbeidsmiljøloven (AML) i Norge uavhengig av direktivet. Innleide vikarer skal ha samme betingelser som fast ansatte i samme type arbeid, men det er ikke klart hva direktivet mener med «vesentlige arbeids- og ansettelsesvilkår».

I mange deler av norsk arbeidsliv er det svært vanlig med ulike typer tillegg til grunnlønnen, som skifttillegg, ubekvemtillegg, bonuser, akkorder etc. Det er ikke klart om disse tilleggene inngår i begrepet «vesentlige arbeids- og ansettelsesvilkår». Det er også svært ulikt hvor disse tilleggene er regulert, enten det er i tariffavtaler eller lokale avtaler i den enkelte bedrift.

Det samme gjelder for andre vilkår, som for eksempel tjenestepensjon og arbeidstid og ferie, hvor bedrifter også kan gi bedre individuelle rettigheter enn det loven fastsetter. I alle disse tilfellene er det ikke gitt av direktivet at den innleide vikaren skal få de samme vilkårene som fast ansatte i bedriften.

Restriksjoner må bort

Direktivet slår fast at alle restriksjoner i bruk av vikarer må fjernes, med mindre man kan begrunne det i «allmenne hensyn». Bestemmelsene som finnes i AML § 14-9 og § 14-12 utgjør restriksjoner slik direktivet beskriver det, da arbeidskraft kun kan leies inn i bestemte situasjoner. Dette betyr at disse paragrafene

om vikarer og midlertidig ansatte, trues av direktivet. I tillegg kommer bestemmelser i en rekke overenskomster innen ulike sektorer.

Utgangspunktet i Norge er at arbeidsavtaler inngås fast, og dette har vært et grunnprinsipp i fagbevegelsen i mange år. Bestemmelsene i AML og de ulike overenskomstene er svært viktige for fagbevegelsen. I praksis øker de muligheten for at vikarer blir fast ansatt i innleiebedriften, samtidig som de begrenser utbredelsen av vikarbyråer som arbeidsgivere.

Spørsmålet vil derfor være hvorvidt man kan begrunne slike restriksjoner, og om de anses å være forholdsmessige. Slike vurderinger er det til slutt EU- og EFTA-domstolene som skal avgjøre. Med Vaxholm-, Ruffert- og de øvrige EU-dommene friskt i minne, er det liten tvil om hvilken vei en slik sak vil føre oss.

Angriper tariffavtalene

For første gang går også et EU-direktiv direkte inn i norske tariffavtaler, og sier at alle tariffavtaler skal gås gjennom med sikte på å harmonisere dem med direktivet. Dette er en oppsiktsvekkende innblanding, når vi tenker på hvor mange ganger det har blitt slått fast at arbeidsretten skal være nasjonal.

Det å ha bestemmelser i tariffavtaler om utrykkelig avtalt forhandlingsrett, samt tariffavtaler som fastslår at en skal prøve direkte ansettelse av vikarer før en bruker et vikarbyrå, vil høyst sannsynlig være restriksjoner som er ulovlige etter direktivet. Avtaler som ikke åpner for bruk av vikarbyråer i det hele tatt vil helt opplagt være i strid med direktivet. Det finnes mange eksempler på slike avtaler, både i byggesektoren, elektrobransjen og i NNN sine overenskomster. Dersom direktivet blir implementert i norsk lov, er fristen for endringer i tariffavtalene allerede i desember 2011.

Med vikarbyrådirektivet vil vi også kunne se misbruk av reglene om prøvetid og oppsigelse, ved

at arbeidsgiver utnytter oppsigelsesfristene for en vikarkontrakt fremfor å måtte følge AMLs regler for prøvetid og oppsigelse. Et norsk vikarbyrå kan opprette en filial i det EØS-landet med den svakeste stillingsvernlovgivningen, for deretter å leie ut vikarer til norske bedrifter. Også reglene om sykelønn vil kunne omgås.

Direktør Jarle Hammerstad i HSH sa 4.mai 2010 følgende til bladet Dagligvarehandelen: «Midlertidige ansettelser er et viktig rekrutteringsvirkemiddel for arbeidsgiver i enkelte situasjoner, og det bidrar til å få flere i jobb».

Store motforestillinger

Den norske høringen om vikarbyrådirektivet ble avsluttet i desember 2010. På arbeidstakersiden krever NTL, Norsk Transportarbeiderforbund og EL & IT-forbundet at Norge reserverer seg mot direktivet. Høringsuttalelsene viser at motforestillingene er store også innen Fagforbundet og Skolenes Landsforbund. Handel og Kontor ber om at regjeringen avklarer «at norsk lov- og avtaleverk ikke forringes» og mener at det «må vurdere om man skal nedlegge veto» mot direktivet hvis det ikke er klart.

LOs sekretariat endte til slutt opp med et hørings-svar som sier at forutsetningen for å godta direktivet er at det lovfestes regler i samsvar med LOs forslag. Disse forslagene omhandler blant annet innsynsrett for tillitsvalgte i både innleie- og utleiebedriften, slik at man sikrer at likebehandlingsprinsippet etterleves, solidaransvar for innleier og kollektiv søksmålsrett.

NHO til ESA

I et høringsbrev fra NHO kreves det at «dagens lov-messige begrensninger i adgangen til å benytte midlertidig arbeidskraft må oppheves».² Videre slår NHO fast at AML § 14-12 er i strid med artikkel 4 i direktivet, og de skriver i brevet at det ikke finnes allmenne hensyn

som skulle tilsi opprettholdelse av dette regelverk. Arbeidsdepartementet, som er høringsinstans for direktivet, har erklært seg uenig i NHOs syn.

Mange i fagbevegelsen er imidlertid redd for at NHO har rett og at de høyst sannsynlig vil vinne denne saken hvis de tar den til ESA. I et intervju med Dagsavisen 9. september 2010 sier fagsjef i NHO Service, Even Hagelien, at han tror det blir for enkelt å legge til grunn at dagens system er holdbart – slik departementet gjør:

– Vi er av den klare oppfatning av at det må gjøres både lovendringer og endringer i tariffavtaler. Gjennom arbeidsmiljøloven setter man som hovedregel at det må være et midlertidig behov for arbeidskraft til stede for å leie inn. Da tar man ikke innover seg at arbeidstakere faktisk kan være fast ansatt i et bemanningsbyrå. Når arbeidstakernes rettigheter er sørget for, er det ingen grunn til å holde bemanningsbransjen nede, sier han til avisa.

Det er ikke kjent når direktivet skal behandles i Stortinget, men fristen for implementering er 5. desember 2011.

Note

- 1) Direktiv 2008/104/EF av 19. november 2008 om vikararbeid.
- 2) NHOs høringsbrev 15.10.2008.

Kilder

Europalovs side om direktivet: <http://europolov.no/rettsakt/vikarbyraadirektivet/id-852>

Vikarbyrådirektivet – fra vondt til verre? (De Facto-rapport 4:2010), <http://www.de-facto.no/aktuelt.asp?meny=5&act=read&recno=192>

Bemanningsdirektivet. Mulige konsekvenser for norsk rett (Fafo-notat 2010:08), <http://www.fafo.no/pub/rapp/10104/10104.pdf>

Arbeidsdepartementets høringsnotat 10.09.2010, <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/hoeringer/hoeringsdok/2010/horing---vikarbyradirektivet/horingsnotat.html?id=613950>

EØS og kampen mot sosial dumping

Etter østutvidelsen i 2004 er sosial dumping fortsatt et samfunnsproblem. Flere av tiltakene regjeringen har innført – etter stort press fra fagbevegelsen – har virket, men ennå gjenstår mye arbeid for å demme opp for de skadelige virkningene EØS-avtalen har på norsk arbeidsliv.

Av Boye Ullmann, faglig leder i Nei til EU

Den 16. oktober 1992 sluttet Norge seg til EØS-avtalen. Delen av EUs indre marked som handlet om fri flyt av varer og kapital ble relativt raskt ansett som oppnådd, mens den mer dynamiske delen, med fri flyt av arbeidskraft og tjenester over landegrensene, ikke fungerte etter EUs ønske. Portugisere, spanjoler, italienerne og grekere flyttet i liten grad på seg nordover, til tross for relativ høy arbeidsledighet i sine respektive hjemland.

Etter murens fall i 1990 orienterte de nye liberale regimene seg mot EU, og etter Københavntoppmøtet i 1996 startet forhandlingsprosessen mellom EU og de øst-europeiske landene. Et viktig motiv for å innlemme Øst-Europa i EU var nettopp å få fart på den frie flyten av tjenester og arbeidskraft. Lønningene i Øst-Europa lå betydelig lavere enn i vest.

Startskudd for ny EU-kamp

«Jeg tror ikke økt arbeidsinnvandring vil representere noe problem, det kan tvert imot representere en fordel for Norge. Jeg kan derfor ikke se noe grunnlag for at Norge skal be om spesielle ordninger.»

Dette sa Jens Stoltenberg til Aftenposten før EUs utvidelse mot øst. Problemet er at forholdet til EU har preget – og fortsatt preger – kampen mot sosial dumping i Norge.

Den daværende lederen i Fellesforbundet, Kjell Bjørndalen, dro vinteren 2003 til en europeisk metallarbeiderkonferanse og snakket om europeiske tarifforhandlinger, med påfølgende store medieoppslag i Norge. Mediene så dette som startskuddet for en ny EU-kamp, og våren 2003 vedtok forbundsstyret i Fellesforbundet å anbefale norsk medlemskap i EU. Dermed lå det an til ny EU-kamp i kjølvannet av EUs østutvidelse i 2004. Vedtaket om ja til EU ble imidlertid snudd i representantskapet i Fellesforbundet i juni 2003, og forbundets landsmøte samme høst hadde i stedet fokus på overgangsordninger.

Vandring mot vest

1. mai 2004 ble ti nye land medlem av EU. Av disse var åtte fra det gamle Øst-Europa. Storbritannia forventet ca 15 000 arbeidsinnvandrere årlig fra de nye medlemslandene, men det kom i stedet over 1 million på relativt kort tid. Etter hvert så man at denne vandringsen av folk for det aller meste gikk mot vest; ukrainere til Polen og Tsjekkia, tsjekkere og polakker enda lenger mot vest.

Motivet for EUs østutvidelse var nettopp å få mer fri flyt av tjenester og arbeidskraft fra lavlønsland i øst, til land i vest med høy lønn. I 2005 hadde Norge mer enn dobbelt så mange polske og baltiske arbeidere som det Sverige, Danmark og Finland hadde til sammen. Årsaken til dette var et svært liberalt arbeidsmarked.

I forkant av østutvidelsen i 2004 var det en heftig diskusjon om overgangsordninger. Spesielt fagbevegelsen i Finland, Østerrike og de vestlige delene av Tyskland krevde tidlig overgangsordninger for å demme opp mot sosial dumping, undergraving av lønns- og arbeidsvilkår og velferdsordninger.

Overgangsordningene skulle vare i fem år og betød i hovedsak at arbeidere fra Øst-Europa måtte søke arbeids- og oppholdstillatelse på lik linje med andre innvandrere fra tredjeland. Polske arbeidere måtte dermed søke UDI om arbeids- og oppholdstillatelse, i motsetning til EØS-borgere fra de «gamle» EU-landa. Overgangsreglene gjaldt også for innvandrere fra Romania og Bulgaria da de ble medlemmer av EU.

NHO som bremsekloss

Det viste seg raskt at NHO ville bruke den frie flyten av tjenester og arbeidskraft til å presse norsk fagbevegelse kraftig på defensiven og til å godta mest mulig sosial dumping. NHO gikk mot alle former for tiltak mot sosial dumping fra første stund. På en stortingshøring i forbindelse med østutvidelsen i mars 2004 hevdet NHO at sosial dumping ikke foregikk i Norge. Samtidig mente NHOs representanter Vidar Lindefjell og Sigrun Vågeng at det bare kunne være snakk om sosial dumping dersom polakker fikk lønn under polsk nivå i Norge.

Både Stoltenberg, Høyre og NHO gikk imot overgangsordninger. Det samme gjaldt LO og ledelsen i Fellesforbundet, men på landsmøtet i Fellesforbundet gikk flertallet inn for overgangsordninger. Argumentet som vant gjennom var at man ville forsvare tariffavtalene. Overgangsordningene betød at arbeidsinnvandrere måtte ha arbeidstillatelse og godkjenning av UDI, og lønna skulle ligge i nærheten av tarifflønn. For bygnings- og metallarbeidere var det ca 130 kroner per time i 2004. Spesielt grønn sektor, altså jordbærplukkere og andre jordbruksarbeidere, har nytt godt av overgangsordningene.

Kontrollavtalen

I motsetning til Jens Stoltenberg forstod fagbevegelsen at sosial dumping ville bli et stort problem. Sosial dumping var allerede et hett tema i fagbevegelsen

under EU/EØS-striden fra 1990-94. Daværende LO-leder Yngve Hågensen garanterte en ny lov som skulle fjerne alle former for sosial dumping. Til da hadde Norge den såkalte Kontrollavtalen mellom LO og NAF (NHO). I denne avtalen hadde partene full innsynsrett i utenlandske selskaper, og dersom det var problemer med sosial dumping og grove brudd på lov og avtaler, mistet det utenlandske selskapet tillatelse til å drive virksomhet i Norge.

Den nye loven som skulle erstatte Kontrollavtalen skulle også omfatte norske selskaper. I tillegg lovet LO-lederen blokade, aksjonsrett og rask innføring av ILO 94. I tillegg til dette krevde Yngve Hågensen at Norge skulle legge ned veto mot EUs såkalte tremånedersdirektiv. Dette direktivet åpnet for at opprinnelseslandets lønns- og arbeidsvilkår skulle kunne anvendes i inntil 3 måneder ved grenseoverskridende arbeid.

Disse tiltakene, i tillegg til 15 krav fra tidligere, var en forutsetning for at LO skulle godta EØS-avtalen i juni i 1992. I følge EU-retten var den gamle Kontrollavtalen diskriminerende overfor utenlandske selskaper, og avtalen måtte fjernes. I stedet fikk vi «Lov om allmenngjøring», som skulle være et sterkere verktøy mot sosial dumping enn Kontrollavtalen hadde vært.

LO vegret seg

Men da allmenngjøringsloven var innført, ville ikke LO bruke den, fordi en allmenngjøring (at man gjør deler av en tariffavtale til lov som gjelder alle) ville kunne gjøre verving av medlemmer vanskeligere. Dette på tross av at sosial dumping var et velkjent fenomen. Allerede i 1995 jobbet spanske flisleggere i Bodø for 22 kr per time. I 1999 ble det avdekket at polske arbeidere, ansatt i tyske leiefirmaer, jobbet for 40-50 kr per time på Kollsnes og Mongstad. Hele 70-90 prosent av arbeidskrafta på disse anleggene var utenlandsk.

Det viste seg at polakkene hadde doble kontrakter,

der den «lovlige» kontrakten viste 130 kr per time, mens realiteten var en helt annen. Dermed var det brudd på UDI-forskriften og dermed også brudd på norsk lov. Denne type problemer har bare økt, og etter østutvidelsen kom den ene skandalen etter den andre som viste flere eksempler på elendige lønns- og arbeidsforhold, med betaling helt nede i åtte kroner timen.

Omsider allmenngjøring

Fellesforbundets landsmøte i 2003 foreslo en rekke tiltak mot sosial dumping som fortsatt er aktuelle, og LO krevde samme året allmenngjøring på sju petrokjemiske anlegg. NHO saboterte denne typen tiltak mot sosial dumping fra første stund, og trenerte arbeidet med allmenngjøring. Det tok nesten to år før tariffnemnda vedtok allmenngjøring av Verkstedoverenskomsten, Fellesoverenskomsten for byggfag og Elektrooverenskomsten. Allmenngjøringen var en viktig seier over NHO, ikke minst da Snøhvitanlegget skulle settes i gang for fullt. Uten allmenngjøring ville Snøhvitanlegget vært preget av mye sosial dumping.

NHO-toppene har vært offensive aktører for sosial dumping, men heldigvis er det motsetninger også innen NHO. Ulike BNL-foreninger (Byggenæringens landsforening), som Tømrer-, Murer- og Rørleggermestrene, så sosial dumping som en stor trussel mot egen virksomhet. Media avslørte mange skandaler. Det kanskje aller verste eksempelet var på St. Olavs-hospitalet i Trondheim, der polakker fikk ni kroner timen og bodde under elendige forhold. Alt dette gjorde at presset på den rødgrønne regjeringa etter valget i 2005 var sterkt for å levere tiltak mot sosial dumping.

Allmenngjøring ble altså gjennomført mot NHOs ønske. Flere verft, Norsk Industri og NHO har nå gått til rettssak mot staten og tariffnemnda fordi de mener allmenngjøringa er i strid med EU-dommene i blant annet Vaxholm/Laval-saken og med EØS-retten. De tapte på alle punkt i tingretten, men anket

til lagmannsretten. Borgarting lagmannsrett sendte saken videre til EFTA-domstolen, og saken skal opp der i løpet av høsten 2011.

Fortsatt samfunnsproblem

Etter østutvidelsen i 2004 er sosial dumping fortsatt et samfunnsproblem. Men vi ser likevel at tiltak som allmenngjøring har fungert, og det er færre skandalesaker som lønninger nede i åtte kroner timen i bygg- og anleggsbransjen. Det samme gjelder i verkstedbransjen. På bakgrunn av alle disse sakene i både riks- og lokalmedia, og det store trykket fra deler av fagbevegelsen, var den rødgrønne regjeringa nødt til å iverksette tiltak mot sosial dumping. Men selv om flere av tiltakene har fungert er det viktig å oppsummere og diskutere dem videre – og se på mulige nye tiltak.

Et av de første tiltakene som kom på plass var den viktige reverseringen av Arbeidsmiljøloven i 2005, like etter valgseieren. Forbudet mot midlertidige ansettelser kom tilbake og de liberale overtidsbestemmelsene forsvant ut.

I 2005 lovet regjeringa at full innsynsrett for tillitsvalgte skulle komme på plass. Men jurister i departementet hevda at innsynsretten kunne kollidere med EU/EØS-retten og personvern hensyn, og saken ble liggende til 2007. Da kom det innsynsrett, men i en svært begrenset versjon; kun innen de allmenngjorte områdene og med taushetsplikt. Det betyr at dersom en tillitsvalgt informerer om lønnsforhold i pressen risikerer han avskjed eller kraftig bot.

Dersom en overenskomst i LO skal allmenngjøres krever NHO enorme mengder dokumentasjon på at sosial dumping foregår. Samtidig protesterer NHO mot innsynsrett for tillitsvalgte i bransjer som ikke er allmenngjort. Dette er et klart paradoks: Hvorfor skal ikke tillitsvalgte ha innsynsrett for nettopp å avsløre sosial dumping og brudd på lover og avtaler?

Mer makt til Arbeidstilsynet

Gjennom de såkalte Tiltakspakke I og II kom også sanksjonsmuligheter for Arbeids- og petroleums-tilsynet, innføring av ID-kort på byggeplasser og en «påseplikt» for hovedentreprenører (plikt til å påse at allmenngjort forskrift følges av alle nedover i kontraktskjeden). Sanksjonsmuligheter for Arbeids- og Petroleumstilsynet har fungert, men det har også vært klager på at Arbeidstilsynet har vært for unnfallende når det gjelder brudd på lover og avtaler. Bøtene burde vært mye høyere slik at kostnadene svir for lovbrysterne. Dessuten burde tilsynene kunne frata firmaer og bedrifter som driver sosial dumping retten til videre drift.

I trafikken har trafikksjefen mulighet til å ilegge bøter og ikke minst taue bort biler, slik at lovbrudd svir for bilister. På samme måte fratar Mattilsynet restauranter og butikker bevilgningene dersom de bryter renhetsregler. Skjenkebevilgninger blir inndratt for serveringssteder dersom de unnlater å betale skatt og moms. Arbeidstilsynet bør få de samme mulighetene i arbeidslivet.

Solidaransvar og innleie

Etter hvert kom også Solidaransvar for allmenngjorte områder, noe som betyr betalingsansvar for hovedentreprenør dersom underentreprenøren ikke betaler lønn og feriepenger til sine ansatte. En ny forskrift om bemanningsselskaper ble vedtatt, hvor registrering og godkjenning skulle gjøres av Arbeidstilsynet, men denne forskriften fungerer ikke.

Inn- og utleie er et voksende problem for fagbevegelsen, de tillitsvalgte og ikke minst arbeidstakere. Bemanningsselskaper/vikarbyråer/leiefirmaer florerer i stor grad. Både § 14-9 og 14-12 i arbeidsmiljøloven om forbud mot midlertidige ansettelse i den ordinære virksomhet og ulovlig innleie, brytes i stor utstrekning i flere bransjer. Her trengs det massiv skolering og

styrking av de tillitsvalgte for å ta oppgjør med lovbrudd.

Adeccoskandalen må brukes til nettopp å skjerpe autorisasjonskravene til å drive inn-/utleie. Det beste kravet er reversering av sysselsettingsloven fra før 2000, om forbud mot å drive utleie av arbeidskraft. Sekundært må man skjerpe kravene til autorisasjon for vikarbyråene. LO-leder Roar Flåthens utspill om at vikarbyråer skal ut av norske kommuner er et fornuftig krav.

Vikarbruk og ILO

Det er viktig å holde på bestemmelsene og loven som bygger på ILO 94. Det betyr at oppdrag for det offentlige fordrer tariffliknende lønn. Dette har betydning for alt fra Statsbygg og Statskraft til oppdrag for kommuner og fylkeskommuner. Norske kommuner må også ha rett til å kreve at det er tariffavtale ved oppdrag. Her må norske regler legges til grunn uavhengig av hva ESA og EFTA-domstolen måtte mene.

Fagbevegelsen må kreve veto mot EUs vikarbyrådirektiv for å hindre at direktivet og EFTA-domstolen kan tvinge Norge til å endre § 14-12 i arbeidsmiljøloven. NHO har sagt at de vil sende saken til EFTA-domstolen for å liberalisere lovverket. I tillegg vil NHO sende viktige tariffbestemmelser om forhandlinger før innleie til ESA/EFTA-domstolen.

Det vil være historisk at EØS-systemet skal tvinge Norge til å endre overenskomster som hindrer vikararbeid og inn-/utleie. Overenskomster som elektro og heis, byggindustri, fellesoverenskomsten for byggfag, anleggsoverenskomsten til Norsk Arbeidsmannsforbund, en rekke NNN overenskomster med flere kan bli endret dersom vikarbyrådirektivet blir innført.

Flere krav gjenstår

Kampen mot sosial dumping er ikke over. Det er nødvendig å diskutere konkrete tiltak. Ikke minst er det

viktig både taktisk og strategisk at LO, Stortinget og regjeringa fører en politikk som ikke bare følger etter et EU som stadig vedtar lover og regler som undergraver faglige rettigheter. Husk at svensk LO ble lovet at deres kollektivavtalesystem skulle bestå selv om Sverige ble medlemmer av EU. Vaxholm-dommen fra 2007 slo beina under hele det svenske avtalesystemet. Dette er en viktig erfaring. Det er fortsatt en rekke viktige krav det bør jobbes videre med for å sikre et arbeidsliv uten sosial dumping:

- Loven om allmenngjøring må fjerne krav om dokumentasjon. Dette var intensjonen og stod i Stortingets proposisjon fra 1993.
- Kampen om inn- og utleie må skjerpes. Et viktig tiltak er kollektiv søksmålsrett for fagforeninger når det gjelder brudd på arbeidsmiljølovens § 14-9 om faste ansettelser og ulovlig innleie etter § 14-12. I dag er det kun individet som kan kjøre sak etter § 14-14.
- Veto mot vikarbyrådirektivet. Det er uakseptabelt at ESA/EFTA-domstolen skal kunne endre overenskomster og Arbeidsmiljøloven, som er viktige i kampen mot inn-/utleie og løsarbeidersamfunnet.
- Siden alle har innsyn i skattelister, bør også tillitsvalgte ha innsynsrett i lønns- og arbeidsvilkår for å avsløre sosial dumping og for å allmenngjøre avtaleverk i flere bransjer.
- Forbud mot NUF-selskap, slik stortingsrepresentant for AP, Steinar Gullvåg, har foreslått. Dette er et nødvendig tiltak mot massiv økonomisk kriminalitet. Dette må gjennomføres uavhengig av hva ESA og Brussel måtte mene.
- Regjeringa må ikke gi etter overfor ESA om gjennomføring av ILO 94 i lover og avtaler. ILOs bestemmelser må veie tyngre enn EUs dommer. Foreløpig har statsråd Hanne Bjurstrøm vært klar på dette spørsmålet.

Byggebransjen og fagorganisering etter EU-utvidelsen

Den store tilgangen på østeuropeisk arbeidskraft gir store profittmuligheter for kyniske arbeidsgivere.

Av Julia Maliszewska, ombud for polske arbeidere

Oslo Bygningsarbeiderforening fattet to vedtak i forbindelse med EU-utvidelsen. Det første gikk ut på at vi ikke er en fagforening for norske arbeidere, men for arbeidere i Norge. Det har ført til en rekke endringer i foreninga. Vi fikk vårt første polske ombud i 2006, og litauisk og latvisk ombud i 2007.

Vi har informasjonsmaterieell på ti ulike språk. Brosjyrene brukes i oppsøkende informasjons- og vervearbeid. Og siden 2006 holder foreninga åpent på kveldstid for at utenlandske medlemmer skal kunne komme og snakke med oss på eget morsmål.

Tariffbestemt minstelønn

Det andre vedtaket foreninga fattet skulle sikre alle østeuropeiske bygningsarbeidere en tariffbestemt minstelønn. Vedtaket innebar at vi skulle jobbe for allmenngjøring av deler av tariffavtalen, blant annet minstelønna. Allmenngjøring betyr at deler av en tariffavtale blir gjort gjeldende for alle innenfor en bransje, enten bedriften du jobber for har inngått tariffavtale med en fagforening eller ikke.

I 2005 ble tariffavtalen allmenngjort på alle byggeplasser rundt oslofjorden. Det var et stort framskritt, men foreninga har store utfordringer med å drive inn lønna arbeidsinnvandrere har krav på.

Arbeidsmarked uten rettigheter

En stor del av arbeidsinnvandrerne er ansatt i et vikarbyrå. Byråene har skapt et arbeidsmarked uten rettigheter. De siste årene har flere hundre polakker som jobber for vikarbyråer tatt kontakt med foreninga vår med spørsmål om blant annet lønn, arbeidstid og oppsigelsesvern. Det er ansettelsesvegring i produksjonsbedriftene som har økt etterspørselen etter såkalte vikarer, noe som har resultert i en enorm tilvekst av utleiefirmaer gjennom hele høykonjunkturen.

Dette er problematisk, fordi vikarbyråene er unntatt fra elementære spilleregler i arbeidslivet. For eksempel har nedbemanningen som følge av krisa hovedsakelig foregått i vikarbyråene. Oppsigelsene har vært helt vilkårlige, og folk har blitt stående uten arbeid fra en dag til en annen.

Trynefaktor

De fleste har søkt seg til utallige produksjonsbedrifter før de føler seg tvunget til å ta jobb i et vikarbyrå. Mange aner ikke hva slags betingelser de godtar når de undertegner en arbeidsavtale om fast ansettelse uten garantilønn. Avtalene betyr at den ansatte ikke har krav på lønn mellom arbeidsoppdrag. Vikarbyråene behøver i prinsippet ikke å si opp sine ansatte, siden de ikke har plikt til å betale dem som ikke er i oppdrag.

Vi får utallige tilbakemeldinger om arbeidsledere som fordeler arbeidsoppdrag etter trynefaktor. Nye uorganiserte arbeidere får jobbe, mens de fagorganiserte ansatte må sitte hjemme. Total mangel på vern for vikarbyråansatte hindrer de fleste i å kreve sin rett. Uten tillitsvalgte som har god oversikt, er disse sakene veldig vanskelige for en fagforening å dokumentere.

NUF-selskaper og enkeltmannsforetak

Antallet NUF-selskaper (Norskregistrerte utenlandske foretak) økte fra 358 i 2003 til 11 000 i 2007. Ifølge sentralskattekontoret opererte 90 prosent av disse

selskapene innenfor bygg- og anleggsbransjen. Det er vanskelig å drive inn lønnskrav retta mot NUF-selskapene, fordi all virksomheten deres er her i Norge, mens «hovedkontoret» er ei postkasse på Cayman Island eller et annet skatteparadis. NUF-selskapene er så godt som umulig å slå konkurs.

Vi har hatt flere saker for utenlandske medlemmer som har blitt tvunget til å registrere seg som enkeltmannsforetak, selv om de i praksis er vanlig ansatte. Ved å registrere ansatte som enkeltmannforetak omgår arbeidsgiver allmenngjøring, for eksempel behøver ikke arbeidsgiver å betale minstelønn.

Sosial dumping er fremdeles utbredt

I 2006 gjennomførte Fafo en levekårsundersøkelse blant polakker i Oslo. Undersøkelsen avdekket at polakker er utsatt for omfattende sosial dumping. Kun 15 prosent av polakkene som arbeidet i Oslo-området i 2006 var fast ansatt.

Fire år senere presenterte Fafo en ny lignende undersøkelse. Den viser at det er lite som har endret seg i positiv retning, spesielt i byggebransjen. Forskerne har blant annet funnet følgende: Svak tilknytning til arbeidslivet har gjort polakkene svært sårbare for konjunkturfalld – spesielt i byggebransjen.

Opplevelse av forskjellsbehandling har økt. Lønnsdumping, illegale arbeidsvilkår og utnyttning er fortsatt utbredt. I byggebransjen har andelen som ikke har kontrakt og ikke betaler skatt økt fra 18 til 25 prosent siden 2006.

Vi har lyktes med å få tariffavtale og velfungerende klubber i noen av de største vikarbyråene. Det er omtrent umulig å tegne tariffavtaler i alle de små og useriøse selskapene som stadig dukker opp – og går konkurs etter kort tid.

Men vi må få tariffavtale og tillitsvalgte i langt flere bedrifter, fordi uten aktivitet fra østeuropeerne selv vil det ikke bli ryddige forhold i byggebransjen.

NUF – et uvesen i norsk arbeidsliv

«NUF-selskaper er overrepresentert når det gjelder all slags svindel» har lederen av skattekrimenheten ved Skatt Øst, Jan Egil Kristiansen uttalt.¹ Han la til: «Ofte er det multikriminalitet. De svindler ikke bare skatt og trygd, men er involvert i grov utroskap og konkurser».

Av Boye Ullmann, faglig leder i Nei til EU

Ordningen med NUF-selskaper (Norskregistrerte utenlandske foretak) er sikret av EU-regler gjennom EØS-avtalen. En EU-dom (Centros-dommen fra 1999) sikret at mange selskaper kan omgå reglene i norsk aksjelov om at man må ha minimum 100 000 kroner i aksjekapital og reglene om rapporterings- og revisjonsplikt. Antall NUF-selskap har økt dramatisk etter EU-utvidelsen i 2004, og ifølge Brønnøysundregistrene er det i dag i overkant av 30 000 NUF, mot rundt 100 i 2001.

Det eksploderte i 2007-2008. I hovedsak er det innen renhold, transport, bygg og anlegg, verksted og ikke minst i bemanningsbransjen vi finner NUF-selskaper. Det er oftest snakk om nordmenn som danner aksjeselskaper i Storbritannia (såkalte limited-selskap), Jersey eller på Seychellene. Man trenger kun ett britisk pund for å starte aksjeselskap. Deretter kan de registrere en norsk avdeling – altså et NUF-selskap.

Forsøk på skatteunndragelser

NUF-selskaper har ikke plikt til å sende regnskapene til Brønnøysundregistrene, og de har ikke revisjonsplikt så lenge omsetningen er under 5 millioner kroner.

Ved høyere omsetning registrerer man ofte et nytt NUF-selskap i stedet. Det er ikke utbyttebegrensning på NUF-selskaper, og Sentralskattekontoret (SFU) registrerer at «gamle kjenninger» benytter seg av NUF-ordningen bl.a. i forsøk på skatteunndragelser. Flere advokater i Norge driver offensiv markedsføring for å hjelpe folk med å starte Limited-selskap i Storbritannia, og deretter et NUF i Norge. I flere norske aviser har det daglig vært annonser om hvordan man kan undergrave norske lover og regler.

Sosial dumping

«Ved å opprette et selskap i Storbritannia med en avdeling i Norge kan Solberg, som har fire konkurser bak seg i renholdsbransjen, drive videre», skrev Dagens Næringsliv 21. april 2005. NUF-selskap driver i stor grad med utleie av arbeidskraft fra enten Polen, Baltikum eller andre land i Øst-Europa. Behovet for å bedre lovregler og kontroll i utleiemarkedet er stort. Mange NUF-selskap driver, i tillegg til skatteunndragelser, også med sosial dumping.

I 2003 fjernet statsråd Viktor Normann (H) en forskrift som krevde rapportering om både utleievirksomhet, regnskap og bankgarantier. Poenget hans var å liberalisere arbeidsmarkedet og å lette mulighetene for å leie ut arbeidskraft. Dette varte til 2008, da det kom noen endringer. Arbeidstilsynet tok over registreringen av bemanningsselskap, i tillegg til et krav om at bemanningsselskaper/vikarbyråer, inkludert NUF-selskap, har kapital tilsvarende aksjekapital.

I praksis har dette vist seg ikke å være nok. Det er viktig å kreve autorisasjon, kontroll og oppfølging av utleieselskaper. Det burde være krav om at selskapene er regnskapspliktige, krav om fersk skatteattest og bevis for at de betaler skatt og arbeidsgiveravgift. De bør kunne vise at de har yrkesskadeforsikring for sine ansatte, gyldige arbeidskontrakter, driver opplæring og HMS-arbeid samt har verneombud og en ledelse

som har gjennomført 40-timers arbeidsmiljøkurs.

Mange eksempler

Det er mange eksempler som viser behovet for autorisasjon, en åpen kanal til likningskontorene og ikke minst innsynsrett for tillitsvalgte. Jeg vil her gå gjennom tre av dem jeg har erfart gjennom faglig arbeid i Oslo:

1. Undervisningsbygg i Oslo og MABA-saken

Taktekkerfirmaet Karlsen og Nordseth fikk en rekke oppdrag av Undervisningsbygg på Osloskolene. Karlsen og Nordseth satte arbeidet videre ut til det polske NUF-selskapet MABA, som var registrert på Seychellene. MABA hadde 70 ansatte polske murere og taktekkere. I den grad disse i det hele tatt fikk lønn, var det snakk om ca 40 kr per time. Like før ferien i 2006 var det flere som ikke fikk lønnen de hadde krav på. En av dem ba om penger fra arbeidsgiver, men ble utsatt for grov vold fra den polske ledelsen. Den ansatte ble holdt i strupetak og fikk armen kuttet opp i en glassrute. Han ble sendt på sjukehus, men turde ikke å anmelde forholdet grunnet trusler om represalier mot familien i Polen. En annen ansatt falt ned fra stillaset og brakk beinet. Han fikk ikke sykelønn for perioden han måtte være borte fra jobben.

Sju ansatte meldte seg inn i Fellesforbundet, og Oslo Bygningsarbeiderforening sendte et millionkrav til MABA for de sju polakkene for manglende utbetalinger. MABA meldte oppbud, det vil si de slo seg sjøl konkurs. Oslo Bygningsarbeiderforening gjorde Undervisningsbygg tidlig oppmerksom på forholdene, uten at Undervisningsbygg gjorde noe med saken. Det er mulig at både Undervisningsbygg og Karlsen og Nordseth har tjent på denne unnlåtelsen. Etter konkursen var det Statens Lønnsгарantifond som måtte ut med penger. MABA betalte verken skatt eller avgifter.

MABA-saken var veldig ressurskrevende for Oslo Bygningsarbeiderforening, som brukte svært mye tid

på saken. MABA-saken viser hvorfor fagbevegelsen krever solidaransvar, altså at byggherre og hovedentreprenør skal ha ansvaret for at skatt, avgifter, lønn og feriepenger blir betalt også for underentreprenører og innleide. Dette kom på plass i 2008, etter stort press fra fagbevegelsen.

2. *Baltic Work Power (BWP)*

I november 2007, mens jeg fortsatt jobbet i Fellesforbundet Oslo/Akershus, ble jeg kontaktet av litauiske bygningsarbeidere. Deres enkle melding var: «No money from boss». Det viste seg at 12 bygningsarbeidere ikke hadde fått lønn på lang tid. Litauerne presenterte et ark med noen tall som viste timer og betaling, og et «skattetrekk» på 20 prosent. Men arket var verken noen lønnslipp eller en timeliste. Eieren av Baltic Work Power (BWP), Thomas Jacobsen, var registrert med adresse i London, altså dreide det seg om et Limited-selskap, som deretter hadde opprettet et NUF-selskap med adresse i Bærum.

BWP reklamerer med «EU-vasken» på sine hjemmesider. De tilbyr vaskejobber for private husholdninger i Asker og Bærum. I tillegg leide BWP ut bygningsarbeidere fra Litauen. Thomas Jacobsen betalte arbeiderne 75 kr per time, minus 20 prosent skatt, uten at vi vet om han faktisk betalte inn skatten. På den tiden var den allmenngjorte og lovbestemte minstelønnen på 125 kr for ufaglærte.

Etter en telefon til firmaets eier fikk noen av litauerne en liten utbetaling i kontanter, mens andre fikk sparken på dagen uten å få noen kompensasjon. De litauiske arbeiderne hadde verken penger til mat eller bensin for å komme seg hjem. Fellesforbundet sendte et krav på over 100 000 kr for manglende lønn og feriepenger. Kravet ble sendt rekommandert både til adressa i London og i Bærum, men brevene kom i retur. Thomas Jacobsen hentet ikke engang posten. BWP er bare et av mange NUF-selskaper som driver

kriminelt og utnytter sine ansatte på kynisk vis.

3. Sharifs dekkcenter

Jeg oppsøkte Sharifs Dekksenter i september 2009, og fikk en avtale med firmaets eier Tommy Sharif, som sa han var positiv til fagbevegelsen. På det tidspunkt hadde han en avtale med Sjanse Limited, et NUF-selskap og innleiefirma med russisk eier. Sjanse Ltd leide ut over 30 latviere til Sharifs Dekksenter. Arbeiderne ble tvunget til å danne enkeltmannsforetak, og de tjente mellom 90 og 100 kr per time.

Noen hadde arbeidet i flere uker uten betaling, med forklaring om at de var under opplæring og dermed ikke skulle få betalt. Saken ble slått stort opp i VG i oktober 2009. Fellesforbundet krevde at de latviske arbeiderne skulle ansettes fast, med henvisning til arbeidsmiljølovens §14-9. Sharif godtok dette, og det ble deretter en stor oppryddingssak for Fellesforbundet, noe som resulterte i at Sjanse Ltd. og flere andre NUF-selskap eid av samme mann, ble slått konkurs.

Må sikre sanksjonsmuligheter

Det er mange flere eksempler som de tre beskrevet over. Et liberalt regelverk fører med seg et uakseptabelt arbeidsmarked. Det gjelder sektorer som bygg og anlegg, verksted, transport, grønn sektor og ikke minst renhold. Sistnevnte bransje er nesten tømt for norske arbeidere, fordi man har akseptert ei lønn det ikke går an å leve av i Norge. Straffebestemmelser og lovregler mot NUF-selskap er et av de viktige tiltakene mot sosial dumping og økonomisk kriminalitet. For å kunne registrere NUF-selskap må kravet i det minste være en virkelig etablering i form av økonomisk virksomhet, med ansatte og omsetning av en viss størrelse i «hjemlandet», for eksempel i Storbritannia, før NUF-selskapet kan etableres i Norge.

Note

1) Dagens Næringsliv 10. januar 2011.

Flere NUF-erfaringer

Erfaringer med NUF-selskaper i Norsk Arbeidsmandsforbund.

Av Geir Gamborg-Nilsen, distriktssekretær i NAF Avd. 2

Vi har over rimelig lang tid hatt flere saker som involverer NUF-selskaper, og vår erfaring er kun av negativ karakter. De senere årene har vi sett en oppblomstring av selskaper hvor den enkelte arbeidstaker har blitt «tvunget» til å etablere et NUF-selskap i stedet for å være ordinær arbeidstaker. Selskapene driver ofte svart eller halvsvart, uten lovlige kontrakter og med alvorlige HMS-brudd. Her er noen eksempler på saker som avdelingen vår har håndtert:

Hanslien NUF

Selskap opprinnelig registrert i England. Status i dag: Avviklet/konkurs.

Norli bokhandel satte renholdet ut på anbud. Et etablert renholdsfirma mistet anbudet fordi de ikke kunne konkurrere med prisen fra NUF-foretaket. Etter ønske fra Norli ble den tidligere renholderen overført til NUF'et. Problemene oppstod raskt fordi renholderen ikke fikk utbetalt lønn. Hanslien NUF argumenterte med at de ikke kunne betale lønn fordi virksomheten ikke hadde noe egenkapital, da de ennå ikke hadde mottatt noe betaling fra Norli som oppdragsgiver. Norli sa opp kontrakten og vårt medlem mistet jobben. Virksomheten endte med konkurs.

Toyo Vedlikeholdsservice NUF

Registrert i England. Status i dag: Virksomheten er slettet.

Driveren av selskapet var ikke oppført som eier, og eieren var vedkommendes 18-årige datter. Driver var registrert med andre virksomheter, og drev som underleverandør for etablerte selskaper. Den ansatte i selskapet var asylsøker, og arbeidsforholdet var preget av manglende betaling og svart arbeid. Krav ble fremmet på vegne av arbeidstaker om manglende betaling av timelønn, overtid og manglende innbetaling av skatt.

Moderne Renhold NUF

Firma ikke registrert i mva-register eller med noen ansatte.

Arbeidere var innleid for å rengjøre garasjelegger. De innleide var nær ved å omkomme av kullosforgiftning etter renhold med bensindrevet høytrykksspyler i garasjelegger tilhørende Europark. Tre av fire arbeidere mistet bevisstheten, og det var utvilsomt at de ansatte var nær ved å dø av kullosforgiftning.

Kaldbakken Renhold NUF

Status i dag: konkurs.

Firmaet hadde to polske «renholdere» i arbeid i litt over en måned høsten 2008. Disse renholderne var polske studenter som bare skulle tjene noen raske penger. De fikk ingen lønn og returnerte til studier i Polen, mens NAF forberedte konkursskrav. NAF inngikk en privat gjeldsavtale med driveren, og konkursskravet ble trukket for tingretten. Avtalen ble etter kort tid brutt, og vi har nettopp hatt utleggsforetning via Namsmannen. Driver har i dag roller i to andre selskap i vaskebransjen.

Del IV

Næring, industri og samferdsel

«EU har blitt for liberalistisk og markedsstyrt»

**Tidligere oljeminister Finn Lied (Ap),
i Samtiden nr. 3 2006**

Endelig i mål med EUs fiskeripolitikk?

EU reviderer fiskeripolitikken sin. Det knytter seg spenning til blant annet om det vil innføres et system med fritt omsettelige konsesjoner og kvoter i hele EU, og om det vil være mulig å opprettholde særordninger.

Av Peter Ørebech, førsteamanuensis i rettsvitenskap ved Universitetet i Tromsø

EUs felles fiskeripolitikk (CFP) var et hastverksarbeid som ble snekret sammen noen hektiske måneder i 1972, før store fiskerinasjoner som Storbritannia, Irland, Danmark og Norge skulle tre inn i det som den gang het EEC, og som nå heter EU. Mye stod på spill. Det gjaldt å sikre de geografisk vanskeligstilte landene i EU adgang til store havområder, noe flere regnet med ville bli adskillig verre med nye medlemsland i EU. Resultatet var et tilnærmet system med «de fire friheter», men med noen viktige unntak.

EUs beslutningsmyndighet

Mye kom på plass, for eksempel et felles EU-hav og at EU hadde eksklusiv myndighet over ressursene i det voksende havområdet. Medlemsstatene skulle bestemme over lokale forhold, men kun når det gjaldt delegasjon av myndighet fra EU. EU hadde utenrikskompetansen og forhandlet på vegne av «felleskapet».

Nye reguleringer av fiskeri skulle besluttes i EU sentralt, og ikke i medlemslandene. Dette gjaldt også fiskeressurser som befant seg innenfor territorialgrensen. Om ressursen var eksklusiv for et medlemsland,

var uten betydning: Reguleringskompetansen tillå kun EU.

CFP er en del av EUs felles landbrukspolitikk (CAP) og underlagt de fire friheter. Det betyr at fiskeri skal være åpent for fri flyt av kapital, tjenester og arbeidskraft. Dette medfører blant annet rett til oppkjøp av fiskefartøy i andre land, etablering av rederi, konsulentbistand etc. rettet mot fiskeflåten, adgang til å hyre sjøfolk fra et hvilket som helst medlemsland, og forbud mot å nekte utenlandske reparasjoner.

Feilslått politikk

Dette resulterte i en total vingeklipping av medlemsstatenes, inntil da, selvstendige fiskeripolitikk. Begrunnelsen for nødvendigheten av en felles og koordinert fiskeripolitikk var at ressursene krysset grensene og at en overordnet myndighet måtte til for å sikre bestandene mot overbeskatning.

Har dette slått til? Svaret er nei, noe EU selv erkjenner i sin grønnbok (omtrent det samme som en norsk offentlig utredning – NoU, red anm.) av 22. april 2009:

- stor overkapasitet og stort overfiske,
- mangel på presise målformuleringer mht. økologisk ansvar,
- for sentralisert beslutningssystem med for kortsiktige løsninger,
- mangel på reguleringer som legger ansvaret for ressursutviklingen på næringen, og
- mangel på politisk vilje til å etterleve fiskerireguleringene.

EUs reguleringsystem

Internt i EU ble EU-fisken fordelt etter historisk fiske, dvs. prinsippet om *relativ stabilitet*. Dette betyr at prinsippet om sonetilhørighet var (og er fortsatt) satt til side. Sonetilhørighetsprinsippet var noe Norge

sterkt hadde sluttet seg til når det gjelder fordeling av for eksempel atlanto-skandisk sild. Dette har gitt Norge en gevinst de seneste årene ved at vår andel av sildestammen har økt fra ca 57 til 62 prosent.

Når fisken tar en mer nordlig bane, slik den gjør nå, vil prinsippet om relativ stabilitet medføre at land som tradisjonelt har hatt fisken innen sine nasjonale hav (før EU-medlemskapet) fortsetter å «eie» fisken selv om fisken fullt og helt befinner seg i noen av de nordlige EU-lands nasjonale soner.

Men det er langt fra sikkert at prinsippet om relativ stabilitet vil overleve 2012. CFP som var i sin første overgangsperiode fram til 1982, ble raskt forlenget med 20 nye overgangsår, med en innlagt evaluering etter 10 år (Mid Term Review i 1992). I 2002 var EU fortsatt ikke modent for noen avslutning av overgangsperioden. Alt som skjedd var at den eldre Management Resolution (nr. 3760/1992) ble avløst av en ny (nr. 2371/2002).

EU gav seg selv en ytterligere frist til å avslutte unntakene fra CFP, innen utløpet av 2012. Nå i grønnboka er det annonsert at det kanskje kommer et system med fritt omsettelige konsesjoner og kvoter i hele EU. Dette betyr i så fall kroken på døra for den relative stabilitet.

Nytt reguleringssystem?

EU har som mål å komme på fote når det gjelder høstingen av fiskeressurser. Det er i løpet av den siste tiårsperioden satset store summer på forskning og utvikling av nye reguleringssystemer. Et slikt system er «Stakeholder Liability and Involvement», jf. forskningsprosjektet EcoFishMan som Universitetet i Tromsø deltar i.

Selv om dette og andre forskningsprosjekter finner fram til fornuftige løsninger, er det ikke gitt at ordningene blir gjennomført. Dette gav en av lederne fra et av direktoratene i Brussel, som var ansvarlig for

forskningen på bærekraftige regimer, uttrykk for på et møte der jeg selv deltok i Reykjavik i mars 2011: «Vi kan designe de beste løsninger for så å oppleve at de radbrekkes i Rådet...».

Stormaktene vil neppe bli overkjørt

Mens alle venter spent på den bebudede Hvitboka (tilsvarer en norsk Stortingsmelding, red. anm), med annonsert slippdato juni 2011, må vi forholde oss til hovedlinjene i Grønnboka. Det gjør vi ut ifra en anelse om at nye løsninger ikke avviker mye fra gamle ordninger, rett og slett fordi stormakter i EU ikke godtar å bli overkjørt slik de små landene må finne seg i.

Store kyststater som for eksempel Irland kan ikke lenger stole på støtte fra andre kyststater som Storbritannia og Danmark, som begge går inn for fritt omsettelige kvoter (Individual Transferable Quota, heretter ITQ). Det betyr at radikale omlegginger som Frankrike, Tyskland, Storbritannia, Spania og Portugal måtte foreslå for å få innpass i de gjenværende, fortsatt fiskerike feltene i irsk sone trolig vil gå gjennom.

Utgangspunktet er at forordning nr. 2371/2002 gjelder for blant annet 12 mils sonen fram til og med 31. desember 2012. Unntak slik som fiske i kystnære områder skal tas opp til fornyet vurdering før utløpet av 2012 (artikkel 35). Fordi EU trekkes mot å fjerne alle unntak fra hovedregelen om ikke-diskriminering vil kun et nytt lovvedtak som viderefører unntaket opprettholde de nasjonale soner som har gjeldt til nå. Det vil si at det nåværende unntaket fra ikke-diskrimineringsprinsippet for fiske innenfor 12 n.mil opphører med mindre man enes om fortsatt unntak. Her er det innebygd en mekanisme som presser land som vil beholde unntaksordningene slik de er, til å agere. Kort sagt; dersom EUs ministerråd ikke vedtar nye reguleringer i 2012 som forlenger unntakene fra CFP, så opphører disse, og man lander på ikke-diskriminering, altså «fri flyt» innen også

12 n.mil. Da vil spesielle ordninger, som er utviklet på grunnlag av forordning nr. 2371/2002 gjennom rettspraksis, opphøre. Dette berører slike soner som blant annet «Shetlandskassen».

Særordninger

Spenningen knytter seg til om det er mulig å få et flertall i Rådet som forlenger særordningene slik de er nedfelt i regelverk og domspraksis. I og med at flere store land i EU (Frankrike, Storbritannia og Tyskland, sammen med Danmark og Sverige) presser på for å få gjennom forslaget om ITQ, og som også har vært en gjenganger både i grønnboka av 1999 og også i 2009, kombinert med en inngrodd mistro til byråkratisk detaljstyring «top-down», er en åpning av fiske med tilgang til alle fiskefelt i EU-havet et trolig resultat.

Jeg tror strategien for ITQ-tilhengerne vil være å forhindre at det oppnås enighet om videre unntaksordninger, og at 12 n.mils-unntaket i forordning nr. 2371/2002 opphører av seg selv. Dermed er unntaksordningen forsvunnet og det EU betegner som «normal økonomisk virksomhet» via markedet vil innføres også ved omsetning av kvoter og konsesjoner.

Olje og gass i et EU-perspektiv

Det norske oljeeventyret kunne ikke skjedd med dagens EØS-regime. Politikere og embetsmenn ville fått problemer med å sikre nasjonal kontroll og virkemidler som favoriserte utviklingen av norsk kompetanse og industri.

Av Eldar Myhre, leder i Fellesforbundet avdeling 25
og Kjell Bryggfeld, advokat

Før folkeavstemninga i 1994 ga Nei til EU ut et hefte om EU-medlemskapets konsekvenser for Norge. Vi påpekte faren for at EUs indre markedsstrategi og planlagte direktiver innenfor energisektoren ville begrense mulighetene for nasjonal styring av og kontrollen med vår olje- og gassressurser på dramatisk vis, for eksempel ved å begrense:

- adgangen til å kreve bruk av norske varer og tjenester,
- krav om bruk av norsk arbeidskraft,
- krav om bruk av norsk språk,
- krav om ilandføring av olje og gass til Norge,
- krav om levering til nasjonalt behov,
- adgangen til å bestemme transportvalg for olje og gass,
- krav om bruk av særskilte baser for offshoreaktiviteten (i realiteten distriktsprofilen),
- krav om opplæring av norsk personell, og
- krav om deltakelse i forsknings- og utviklingskontrakter.

Nasjonale hensyn umulig

EØS-avtalen er en dynamisk avtale. Utviklingen

styres mot felles næringspolitiske regler som ikke tillater diskriminering eller hindringer begrunnet i nasjonalitet eller andre samfunnspolitiske hensyn.

Sentralt i denne sammenhengen er innkjøpsdirektivet som pålegger oljeselskapene å gjøre innkjøp av varer og tjenester gjennom offentlige anbud i EØS-området. I ettertid har vi sett at våre påstander fra 1992, da EØS-avtalen ble vedtatt, har blitt realiteter, nylig illustrert ved «de hemmelige endringene» av Petroleumsløven § 10–2 slik at det ikke gis adgang til å pålegge oljeselskapene å ha base i Norge.

Videre behøver ikke firma som er aktive på norsk sokkel lenger ha selvstendig virksomhet i landet. Utreise og forsyning fra Aberdeen og ingeniørutvikling i London er nå mulig. Disse endringene forsøkte regjeringen å unndra fra offentligheten.

EUs lovgivning middel for kontroll

I anledning EU sitt forbud mot samordnede leveranser av gass fra norsk sokkel skrev Torvild Aakvåg, generaldirektør i Norsk Hydro i en kronikk i VG 31. januar 2002:

«Dagens aksjon mot Norge skyldes ikke en plutselig omsorg for konkurransen, men EUs nye gasspolitikk slik den er nedfelt i Gassdirektivet. EUs konkurranselovgivning er blitt et middel til å sikre seg kontroll over norsk gassproduksjon. Påstanden om at selskapene pliktet å motsette seg myndighetenes krav om samordnet gassalg, avdekker sakens kjerne; Er det norske myndigheter eller EU-kommisjonen som skal forvalte våre ressurser? Her kan det ikke vises ettergivenhet fra norsk side».

Den umiddelbare konsekvensen var at den store avtalen om salg av gass til Polen ble annullert. Dermed røyk også grunnlaget for salg i Sverige og ikke minst gassledningen til Herøya for å sikre framtida til et

skrantende industriområde.

Norsk olje- og gasspolitikk

Internasjonalt blir norsk olje- og gasspolitikk, og kanskje ikke uten grunn, vurdert som meget vellykket i den forstand at inntektene fra utnyttelsen av disse naturressursene har kommet samfunnet som helhet til gode.

Dette i motsetning til det som skjer i andre deler av verden der den enorme profitten fra denne virksomheten havner hos oljeselskapene og i lommene til enkeltpersoner eller grupper i land med slike ressurser. I stedet for velstand i befolkningen fører aktiviteten med seg opphopning av ubegripelig rikdom på et fåtall hender.

Det er derfor naturlig at den norske «modellen» er blitt en betydelig eksportvare til land og regimer som ønsker å endre på en negativ utvikling og utnytte olje- og gassressursene til samfunnets beste.

Norges spesielle forutsetninger

Problemet med å eksportere modellen fra olje- og gasssektoren blir likevel utfordringen med å transformere de spesifikke forutsetningene i Norge til land i den tredje verden. Disse forutsetningene var helt avgjørende for de resultater vi ser i dag.

For det første full nasjonal kontroll som myndigheten tok over ressursene. For det andre et parlamentarisk demokrati med lang forvaltningstradisjon med et embetsverk som ikke er korrump. På dette grunnlag var det mulig å tufte en nasjonal olje- og gasspolitikk basert på:

- nasjonal kontroll over naturressursene,
- å stille krav til operatørselskap om deltakelse i utvikling av landbasert industri,
- nasjonal kontroll med leting etter, utbygging og disponering av ressursene, herunder krav til norsk innhold i alle former for leveranser til virksomheten,

fra plattformer til tjenester, og

- overføring av teknologi, erfaring og kunnskap til norske fagmiljøer gjennom en rekke grep, f.eks. etableringen av de nasjonale oljemiljøene som Statoil, Saga og Hydro.

Solid fundament

Det er forståelig at et slikt system forutsetter et solid fundament både rettslig, faglig, administrativt og politisk. Slik har det vært mulig å etablere en olje- og gassvirksomhet med en tilknyttet landindustri som er meget vellykket og som er en sentral bidragsyter til den velstand vi har i Norge.

Disse rammevilkårene har vært og er under vedvarende press fra markedsliberalistiske strateger og aktørene i virksomheten – som i det alt vesentligste har sammenfallende interesser.

Endringene

Forslaget til lovendring i petroleumsloven som er fremmet i Proposisjon L 102 (2010-2011) illustrerer på en grei måte hvordan situasjonen har endret seg siden Norge inngikk EØS-avtalen. Forslaget opphever retten til å pålegge rettighetshaverne at ledelsen av virksomheten skal skje fra Norge og fra bestemte baser. Dermed fullendes den underkastelsen som startet ved inngåelsen av EØS-avtalen, det såkalte «lisensdirektivet» eller «konesjonsdirektivet» for olje- og gassvirksomheten.

I denne sammenheng passet den norske «forvaltningsmodellen» for olje- og gassvirksomheten særdeles dårlig, ettersom den var underlagt nasjonal politisk kontroll og virket «nasjonalt diskriminerende» i den forstand at man stilte krav til norsk innhold i leveransene til virksomheten.

Langsiktighet

I den offentlige debatt er det en tendens til å avvikle

motforestillinger dersom forventede effekter ikke skjer umiddelbart eller i nær tilknytning til at regelverk blir vedtatt. En gjennomgang viser at tilpasning til nytt regelverk tar tid slik at effektene først viser seg i lang tid etter at for eksempel et direktiv blir vedtatt.

Dette er en utvikling som vi ser på mange felter i samfunnet som er viktig for vedlikehold av den «norske» samfunnsmodellen, og det er en utvikling som vi må være i høy beredskap i forhold til.

Den norske modellen undergraves

I EU sitt grunnlag ligger det som viktige forutsetninger at man respekterer så vel «grunnleggende rettigheter» som nasjonal kontroll over naturressurser. Men vi ser at klassiske grunnleggende rettigheter innenfor den kollektive arbeidsretten er under hard beleiring av EU-domstolen – i strid med at de kollektive rettigheter er akseptert som «grunnleggende rettigheter» og også har menneskerettslig beskyttelse.

Dette har også vært en langvarig prosess som bidrar til at et særdeles viktig element i grunnmuren for den «norske modellen» sakte men sikkert undergraves. Når det gjelder kontrollen over naturressursene har vi foreløpig ikke sett en tilsvarende klar utvikling, men det ligger elementer av overnasjonal forvaltning av slike ressurser i krisesituasjoner.

I en situasjon med en varig krise på energiforsyningssektoren er det etter vår mening ventelig at forvaltningen av naturressursene unndras nasjonal rådighet og overlates EU-kommisjonen eller EU sitt energibyrå.

Dagens forvaltningsregime

Det er et paradoks når det påstås at norske bistandsprosjekter skal lære bort vår forvaltningsmodell for olje- og gassvirksomheten, når denne ikke lenger har gyldighet i vårt eget land.

Illustrerende i så måte er utviklingen i eierskapet

til det enorme rørsystemet for transport av gass til kontinentet. I utgangspunktet var dette et redskap for å bringe store gassmengder fra feltene til kjøperne, et system som eierne, dvs. produsentene av gassen, skulle bruke til å bringe sin gass til markedet. Politisk var det besluttet at fortjenesten i virksomheten skulle hentes i produksjonen av olje og gass, og ikke på rørledningene. Dette ble sikret ved et nøytralt eierskap til infrastrukturen som sammenfalt med transportbehovet.

Som et resultat av liberaliseringen av denne virksomheten, ser vi i dag at internasjonale pensjonsfond er i ferd med å overta som eiere av dette systemet. Dermed er transportleddet i olje- og gassvirksomheten åpenbart på vei ut av politisk kontroll og vil havne i hendene til «markedets usynlige hånd».

Myndighetene vil nok på kort sikt stille vilkår for et slikt eierskifte, men man behøver ikke være spesielt klarsynt for å forstå at slike vilkår raskt vil forvitre, for eksempel i forbindelse med forhandlinger om betingelsene for investeringer i oppgraderinger og nye anlegg.

Planlagt utvikling fra ja-siden

Vi mener at de dystre spådommene som ble lagt fram i heftet «Norsk olje i EU-maskineriet» av 1994 fra Nei til EUs faglige utvalg, om EØS-avtalens effekt på norsk olje- og gassvirksomhet, har slått til. Men fortsatt skapes det enorme verdier til staten og oljeselskapene.

Politisk sett har dette vært en planlagt og ønsket utvikling fra pro EU-partiene, og det har vært svak opposisjon mot utviklingen fra nei-partiene. Dersom utviklingen går i retning av at den nasjonale ressursforvaltningen kommer i spill, for eksempel i et energikrisescenario, står vi i alle fall overfor betydelige utfordringer.

Sikret nasjonal kontroll

Det norske oljeeventyret har, sett med internasjonale briller, vært et ekte eventyr. Resultatet var avhengig av at man hadde framsynte politikere og embetsmenn som sikret nasjonal kontroll over ressursene og som vedtok virkemidler som ga muligheter for å bruke olje- og gassvirksomheten i utviklingen av norsk kompetanse og industri, og til styrking av samfunnets økonomiske grunnlag.

Virksomheten har bidratt til at norske myndigheter i dag rår over verdens største investeringsfond, at det fortsatt er stor internasjonal interesse for å delta i leting og utvinning av olje og gass på norsk sokkel, men ikke minst at det er skapt en industri og et antall arbeidsplasser knyttet til denne virksomheten som vi ikke tror at noen drømte om da de første funn ble gjort på norsk sokkel.

Kunne det ha skjedd i dag med dagens EØS-regime? Neppe sier mange. **Helt sikkert ikke sier vi!** Dersom EØS-avtalen med stadig nye bestemmelser skal sette til side nasjonal styring, vil Norge sage over de greinene i treet som vi har klatret mot toppen på.

Sitater fra Finn Lied – jamannen som snudde

Sitater utvalgt med nennsom hånd av **Eldar Myhre**

Finn Lied er av mange kalt norsk oljepolitikks far. Han var oljeminister fra 1971-72. Han oppnevnte sin statssekretær Arve Johnsen til administrerende direktør i det nystartede Statoil og var sjøl styreformann i Statoil i 10 år. Fra 1957 til 1983 ledet han Forsvarets Forskningsinstitutt som da var vårt fremste teknologisenter.

Foran folkeavstemninga i 1972 var han en av regjeringens harde sluggere i EF-kampen. Jeg siterer fra intervju i Aftenposten 18. september 1972:

«Industriminister Finn Lied tar på det sterkeste avstand fra nei-folkenes påstand om at Norges tilknytning til EU ikke spiller noen rolle for videreutvikling av olje og etablering av petrokjemisk industri. [...] Bli vi stående utenfor Fellesskapet (EU) vil vi møte en toll som gjør petrokjemisk virksomhet uaktuell.»

Sitat fra pensjonist Finn Lied 14. mai 1994 i en kronikk i Arbeiderbladet om heftet «Norsk olje i EU-maskineriet»:

«I utredningen pekes det på, og det er riktig, at hvis det forvaltningsregimet EU/EØS har lagt/legger opp til var gjeldende fra 1970 ville verken Statoil, Norsk Hydros Oljedivisjon eller Saga ha fått utviklingsmuligheter. På ikke-diskriminerende basis var det ikke grunnlag for å tildele disse selskaper konsesjoner. [...] Liberaliseringstendensene både i forhold til elektrisitet og gass, tjener ikke norske interesser.»

Men nå i 1994 var vi sterke nok til ikke å trenge nasjonal styring ifølge den lojale Finn Lied: «Vi har vitale interesser å ivareta sammen med våre kunder i Europa.»

Og til slutt et sitat fra et intervju i Samtiden 2006 nr. 3:

«Du har vært for norsk medlemskap i EU? **Men nå er jeg i mot.** Jeg synes ikke de tar sosiale hensyn nok. Verken i forhold til egne innbyggere eller verden. EU har blitt for liberalistisk og markedsstyrt. Jeg har aldri kommet over at de solgte Statoil. Det er den største økonomiske tabben Norge har gjort. Det var et svik!»

EØS betyr industridød og dyr strøm

EØS-avtalen fungerer som en krabbeteine. Du kan la være å gå inn, men er du først inne så er det ingen vei ut. Mye av grunnfjellet i norsk industri vil dø når de forsøker å skaffe seg et liv inne i denne krabbeteina.

Av Arne Byrkjeflot, leder for LO i Trondheim

Det kan høres rart ut å gi EØS-avtalen skylda for industridød og rekordpriser på strøm. Både energiloven og kraftbørsen kom før EØS-avtalen (hhv i 1991 og 1992, mot EØS-avtalen i 1994). Før energiloven hadde hver leverandør plikt til å sikre strømforsyning til innbyggere og næringsliv i sitt område. Da måtte alle ha noe å gå på. Energiloven laget et marked etter frimerkeprinsippet, der strømmen koster det samme om den kommer fra Finnmark eller 100 meter unna boligen.

Når mange små regioner, som alle hadde et lite overskudd, ble slått sammen til et stort marked fikk vi et stort overskudd på kraft. Strømprisen sank, og tilsynelatende var det bare fordeler med å gjøre strømmen til en ordinær vare.

Før energiloven måtte ikke hver enkelt kraftutbygging lønne seg. Orkla-Grana-utbyggingen hadde en pris på 35 øre pr. kilowatttime i ei tid da strømprisen var ti øre. Den ble likevel bygd ut, regningen ble delt på alle innbyggerne i området og økningen i strømpris ble bare et par øre.

Med energiloven fikk all kraftutbygging en bråstopp. Forbruket økte, produksjonen sto stille. Prisnedgang ble til prisoppgang. Dette er ingen overraskende utvikling. Vi er nå i en situasjon der de 10

største kraftselskapene går med 17 mrd. i overskudd, men forlanger store tilskudd for å bygge ut ny kraft.

EØS-ivrighet

Den kraftkrevende industrien var blant de mest EØS-ivrige. Det gjeldt også fagbevegelsen i bransjen. På landsmøtet i Norsk Kjemisk Industriarbeiderforbund i 1991 ble det vedtatt å støtte EØS-avtalen med to tredjedels flertall. Vi motstandere hevdet at det ville bli umulig å opprettholde de stortingsbestemte kraftkontraktene og at vi etter hvert ville få en europeisk strømpris. Tilhengerne mente dette bare var skrem-selspropaganda. Vi måtte ha et godt forhold til våre viktigste handelspartnere, og endelig skulle vi slippe anklagene om prisdumping; at varene ble solgt under selvkost.

Det samme gjentok seg da vi fikk debatten i '94. Alle selskapene laget rapporter om hvor ille det ville bli om vi ikke ble med. Den kraftkrevende industrien brukte den gang 35 TWh årlig, ca 30 prosent av det norske energiforbruket. Nesten 20 TWh var stortingsbestemte kraftkontrakter, og nesten alle disse hadde utløps-tid 31. desember 2010. I tillegg drev noen bedrifter, spesielt Hydro, noen ELKEM-bedrifter og bedriftene i Odda kraftverkene sjøl. Men rettigheten til å drive, konsesjonene, var i ferd med å gå ut på dato.

Pakkeløsning

Når de lave strømprisene forsvant og utløpene av kraftavtalene nærmet seg, bredte bekymringen seg i bedriftene. Investeringene stanset opp og arbeidsplasser og lokalsamfunn var truet. Vi mobiliserte, drev en effektiv lobbykampanje og fikk gjennomslag. Vår løsning var en pakke, som var arbeidet fram sammen med store deler av miljøbevegelsen og ledelsen i bedriftene.

Vi var tvunget av EØS-avtalen til å ta utgangspunkt i en form for markedspris for nye stortingsbestemte

kraftkontrakter. Men utgangspunktet var at denne markedsprisen måtte være lavere for storforbrukere med jamt forbruk året gjennom. På denne markedsprisen krevde vi prisavslag for avtale om at både effekt og energi kunne stilles til rådighet i tørrår og ved effektmangel. I tillegg skulle bedriftene kunne inngå avtaler om storstilt energigjenvinning og energiøkonomisering. Og noe som var viktig: disse kontraktene kunne ikke selges på det åpne markedet. Kontraktene var ikke knytte til konsern, men til den enkelte bedrift og dermed lokalsamfunn.

Miljøbevegelsen (Natur og Ungdom og Naturvernforbundet) var enig i at en nedlegging av kraftkrevende industri i Norge ville øke utslippene globalt, og var fornøyd med at det ble krevd maksimal energigjenvinning. Konsernledelsen ønsket nok helst å kunne videreselge kraftkontraktene som det passet dem, men var avhengig av fagbevegelsen for å få noe som helst.

Brev fra departementet

De siste 14 dagene i juni 1999 ble det jobbet intenst mot Stortinget. Vi var optimister. Alt gikk vår vei. Det var flertall i komiteen for nye stortingsbestemte kraftkontrakter som industrien kunne leve med. Så mottok komiteen et brev fra departementet. På grunn av EØS-avtalen måtte prisen opp.

Hvor dette kom fra i den siste uka er det ingen som vet, men prisen ble skrudd opp. Stortingsvedtak ble det likevel, og prinsippene ble beholdt. Fortsatt var det mulig å lage en samfunnskontrakt innenfor EØS-avtalen. Det var mulig å legge inn samfunnsmessige føringer og dermed gå ned i pris. Det betydde også at kontraktene ble forbeholdt norske bedrifter. Prisen på om lag 15 øre ville nok blitt akseptert. Men det var lagt inn en ganske kraftig realprisprisøkning som var vanskelig å forsvare.

Det ble aldri tatt stilling til dette avtaleforslaget fra regjeringen. Fordi Bellona klaget vedtaket inn

for ESA. Neste år måtte Stortinget endre sitt vedtak etter pålegg fra ESA. Endringen var at bedriftene ikke lenger kunne fortsette på inngåtte kontrakter til deres utløpstid, de måtte si fra seg de gamle og gå over på de nye øyeblikkelig. Med kontrakter som varte i 10 år til med svært gunstig pris, var løpet kjørt. Dette var ikke mulig å selge inn. Det var én bedrift som sa ja, og det var den eneste bedriften som ikke hadde noen kontrakt å gi fra seg.

Hva har skjedd siden 1999?

Hafslund Metall i Sarpsborg, Lilleby Smelteverk i Trondheim, Bjølvefossen i Ålvik, Odda Smelteverk, EKA Chemicals i Rana og deler av stålverket der er lagt ned. I tillegg til flere cellulosebedrifter. Manglende langsiktige kontrakter på strøm er en stor del av forklaringen. Frustrasjonen har vært stor. IndustriEnergi har arrangert politisk streik og hatt massemønstring utenfor Stortinget tre år på rad.

Foran stortingsvalget 2009 sa Stoltenberg at problemet var løst. De hadde fått på plass en garantiordning som skulle hjelpe bedriftene å inngå avtaler med Statkraft. Rett før jul 2010 fikk vi da også de første kontraktene. De er forhandlet fram bak lukkede dører. Ingen vet prisen. Ingen. Men fortsatt er det slik at de aller fleste smelteverk lever et usikkert liv og investeringer holdes igjen. Bedrifter og lokalsamfunn er truet.

Nå er også samfunnspakten borte. Den samfunnspakten som bygde opp det moderne Norge. Konsernene fikk tilgang til fossene våre, men bare til låns. Til gjengjeld måtte de holde bedrifter og lokalsamfunn levende. De første velferdssamfunn ble bygd opp slik. Etter krigen gikk en mer over til at staten bygde ut og inngikk leiekontrakter med bedriftene. Men bygd på samme samfunnskontrakt. Og ble ikke bedriften drevet, så mistet de også kraftkontraktene.

Lukkede rom

Nå forhandles det kommersielt og adskilt: Med Statkraft om strømpris. Med ENOVA om tilskudd til energigjenvinning. Med Statnett om opsjoner til å slå ut effekt i tørrår og ved effektmangel. Problemet er at dette knapt er mulig uten å se det som en pakke. Å investere en halv milliard i energigjenvinning er umulig uten en viss sikkerhet for at bedriftene faktisk overlever i den tida det tar før investeringen er nedbetalt.

Det kan en ikke si uten en langsiktig kraftkontrakt. Og årlige forhandlinger om opsjoner gir ingen langsiktig sikkerhet. Verken arbeidsplasser eller lokalsamfunn er sikret når kommersielle kraftkontrakter inngås. Bli kraftprisene høye kan det lønne seg å stenge bedriften og selge strøm i stedet.

Det sies at det er ESA som krever dette. Det gjorde de ikke i 1999, da de faktisk godkjente en pakkeløsning. Det fins heller ingen vedtak, ikke noe brev, ingen offisiell erklæring verken fra ESA eller EU. Alt baserer seg på at noen har vært i Brussel og forhørt seg. Heller ikke hva de har hørt er offentliggjort.

Vi er i en situasjon der lokalsamfunn og bedrifter står i fare, mens verken bedriftsleder, tillitsvalgte, ordførere eller stortingsmedlemmer har noe annet å forholde seg til enn samtaler i de lukkede rom. Slik forvitrer demokratiet fullstendig. Det handler om hele lokalsamfunn.

Motorvei for strøm – til EU

Akkurat nå er fokuset på en gigantisk utbygging av nettet. De to største prosjektene er velkjent: Sognefjorden skal krysses for å sikre Bergensområdet nok strøm. Geirangerfjorden krysses for å sikre Midt-Norge. Disse utbyggingene er en del av en «motorvei for strøm» som går fra Mosjøen via Namsos over Fosen til Møre, derifra over Geirangerfjorden til Sogndal, over Sognefjorden til Sauda, fra Sauda til Kristiansand.

Og fra Kristiansand? Tre gigantiske kabler til Danmark, England og Nederland. Av 40 mrd. i nettutbygging skal 15 mrd. brukes til å bygge utenlandskabler.

Naturvernforbundet mener de gigantiske utbyggingsplanene er unødvendige, og utredningen om kraftutbyggingen over Hardangerfjorden gir dem rett. Faren for strømmangel er overdrevet og det er mulig å ruste opp eksisterende linjenett. Naturvernforbundet har lagt fram en overbevisende argumentasjon om at bruk av milliardinvesteringene til energieffektivisering og energigjenvinning i stedet for nettutbygging ville løst strømkrisa både i Bergensområdet og Midt-Norge. I tillegg ville man spare naturen og bidra til å oppfylle Norges miljøforpliktelser.

Hvorfor gjøres ikke dette?

Det har aldri kommet noen forklaring på hvorfor Statnett ikke vil benytte et slikt Columbi egg, men fagfolk sier de frykter EØS-avtalen vil stanse en slik omlegging av forskriftene som dette ville kreve.

Arbeidsgivernes forening sier at investeringer på 30 mrd. venter på at det skal bli nok strøm. Men det hjelper nok ikke å ha strøm dersom prisen ikke er til å leve med. Med den gigantiske utenlandssatsinga kan vi bygge ut så mye kraft vi bare vil. Prisen går uansett ikke ned, den går opp. Vi får en europeisk strømpris.

Forretningsideen bak utenlandskablene er todelt. For det første fryktes et overskudd av kraft og prisnedgang. I alle de nordiske land bygges det nå ut, mens forbruket stagnerer. Det skyldes at de fleste satser på å spare strøm, at nye byggeforskrifter gir lavt energiforbruk i nye hus og at den energikrevende industrien skvises.

Den andre ideen er Norge som EUs batteri. Når atomkraft, kull, gass og oljefyrte kraftverk først er i gang, så er det mest lønnsomt å la dem gå for fullt. Vindmøller produserer med vinden. Når det er som

varmest og Europa trenger kjøling er det lite vind. Når det er som kaldest er det også lite vind.

Norge er i en særstilling med våre enorme vannmagasin. Det planlegges å importere strøm om natta og pumpe vann opp. I dette ligger også utbygging slik at effekten blir større. Da må tunneler utvides og turbiner monteres. Dette får miljømessige konsekvenser med stor variasjon i hvor vannlinjen går og i vannføring i vassdragene.

EU kan ikke påby utenlandskabler

Nordmenn flest har hatt et godt forhold til den storstilte utbygging av vassdragene våre. Fordi det var nødvendig for å gi varme hus og industrialisere landet vårt. Vi ser at motstanden mot vindmøller på fjelltoppene i vår mest uberørte natur og de voldsomme kraftgatene som følger med er økende. I tillegg er jo ingen av disse utbygginger lønnsomme, det er voldsomme subsidier. Der de godtas er det jo fordi vi ellers vil få mangel på strøm.

Men jeg tror ikke nordmenn vil ofre vår uberørte natur og i tillegg betale dyrt over skatteseddelen for å være EUs batteri. Særlig når dette presser strømprisen i været. Norge er i en særstilling med vår beliggenhet i det kalde nord og med en stor andel kraftkrevende industri.

Til nå har ikke EU kunnet pålegge verken sine medlemsland eller EØS-land å bygge kabler over landegrensene. EU har lagt fram en gigantplan for nettutbygging der flyten over landegrensene er helt sentral. Det politiske presset for at krafta skal flyte fritt dit markedet peker, vil øke. Men foreløpig kan ikke EU påby medlemslandene eller Norge å bygge eller tillate utenlandskabler.

Ingen vei tilbake?

Men er kablene først bygd er løpet kjørt. Dette slås klart fast i den juridiske vurderingen regjeringen fikk

gjort i 2007. Adgangen til å begrense eller hindre elektrisitetseksport for å sikre nasjonal kraftoppdekning er svært begrenset etter EØS-retten, og er i utgangspunktet forbudt etter EØS-avtalens artikkel 12.

Det vil også være i strid med ikke-diskrimineringsforbudet i elektrisitetsdirektivet. Direktivet inneholder en meget snever unntaksadgang til å innføre midlertidige beskyttelsestiltak ved en plutselig krise på energimarkedet. Vilkårene vil bare være oppfylt helt unntaksvis, og restriksjonene vil bare være tillatt i den utstrekning den er nødvendig for å avhjelpe den krisen som har oppstått.

Reversere hele energiloven

Elektrisitetsdirektivet¹ setter en stopper for ønsket om å gå tilbake til den tida da strøm var sett på som infrastruktur som skulle bygge landet, ikke selges til høystbydende uten tanke for samfunnsmessige konsekvenser. Det er ikke mulig å reversere energiloven av 1991. Det pålegger også et skille mellom produksjon og nettselskap når det er over 100 000 kunder.

Elektrisitetsforordningen² regulerer handel over landegrensene. Her har EU-kommisjonen skaffet seg en rett kalt «komitologiordningen». Kommisjonen kan vedta nye retningslinjer basert på uttalelser fra et rådgivende utvalg. Her ligger også frimerkeprinsippet: at nettariffene ikke skal være avstandsbaserte og forbud mot særskilt eksporttariff.

Slik fungerer EØS-avtalen som en krabbeteine. Du kan la være å gå inn, men er du først inne så er det ingen vei ut. Det jeg er mest bekymret for er at mye av grunnfjellet i norsk industri vil dø når de forsøker å skaffe seg et liv inne i denne krabbeteinen.

Noter

1) Direktiv 2003/54/EF av 26. juni 2003 om felles regler for det indre marked for elektrisitet.

2) Forordning (EF) nr. 1228/2003 av 26. juni 2003 om betingelsene for adgang til nettet ved grenseoverskridende handel med elektrisitet.

Industrikrafta som ble borte

Behovet for en egen industrikraftavtale er enorm – men EØS stikker kjepper i hjula.

Av Lars Nielsen, klubbleder ved Celsa Armeringsstål

Når spotprisen på den norske kraftbørsen hopper i været, tvinges Celsa Armeringsstål til å stoppe ovnene. «Timesprisene er så høye at det ikke er forsvarlig å holde ovnene i gang. Det lønner seg å stå stille», sa stålverkssjef Kjetil Brose til Rana Blad 1. desember 2010.

Seks år tidligere, i november 2004, deltok 3-4000 mennesker i en fakkeldemonstrasjon på torget i Mo i Rana. Demonstrasjonen var den største etter 1988, da Stortinget vedtok avvikling av statsindustrien i kommunen.

Den saka som mobiliserte nærmere 20 prosent av Ranas befolkning var situasjonen som ville oppstå etter 5. april året etter. Den datoen markerte slutten på kraftkontrakten til industrien i Rana, en kontrakt som ble etablert under regjeringa Gerhardsen i 1955, da Norsk Jernverk starta drifta. Vasskrafta ble bygd ut i distriktet som et ledd i industrialisering og modernisering av samfunnet.

Utbygging av Røssåga skulle levere kraft til Norsk Jernverk og elektrifisering av Nordlandsbanen. Det siste venter vi fortsatt på. Da var det altså mulig for staten å bygge kraftverk, bruke krafta målretta til industrireiseing og levere krafta til industriproduksjon til en låg og forutsigbar pris. Kraftprisen kompenserte delvis for høge transportkostnader, som følge av lang veg til markedet.

Differensiert arbeidsgiveravgift viktig

I 1989 ble kraftkontrakten videreført, men fordelt til de bedriftene som oppstod etter omstillinga. Dagens Celsa Armeringsstål, som videreførte stålproduksjonen, er landets største gjenvinningsbedrift og Nordens siste produsent av armering. Fesil Rana Metall produserer ferrosilisium. Vale produserer ferromangan og Eka Chemicals produserte natriumklorat.

Disse bedriftene hadde andre navn og eiere i 1989, men de fikk en god start som følge av gunstige rammevilkår. Kraftprisen var viktigst, men den differensierte arbeidsgiveravgifta var også viktig.

Ny energilov

Den nye energiloven liberaliserte imidlertid kraftmarkedet, og etter at EØS-avtalen ble vedtatt i 1992, ble mulighetene for å drive en aktiv industripolitikk redusert. EUs fire friheter sørger for ei samfunnsutvikling i markedsliberalistisk retning. ESA fant den differensierte arbeidsgiveravgifta i strid med EUs konkurranseregler og krevde den avskaffa.

Det skjedde, og det var et hardt slag mot næringslivet i distriktene. I Rana auka avgifta fra 5,1 til 14,1 prosent. Kommunalminister Haga klarte å få tilbake ordninga, men med unntak for stålproduksjon. Stålproduksjon er spesielt sensitivt i EU, må vite!

Dette var ikke positivt verken for Celsa eller Ruukki Profiler, et valseverk i Rana med 250 ansatte, som måtte innstille drifta i 2010.

Næringsnøytralitet

Demonstrantene i 2004 visste hva som var nødvendig. Dette var siste året Bondevik var regjeringssjef, og energiministeren var Thorhild Widvey, kjent for prinsippet om næringsnøytralitet (et smelteverk skal ikke ha billigere kraft enn ei pølsebu!).

Politikere fra alle parti stilte opp, og de rødgrønne var spesielt offensive. Bare velgerne stemte rett høsten

2005, skulle nok et industrikraftregime komme på plass! Det ble regjeringsskifte, men industrikrafta venter vi ennå på.

Lokalt forstod vi at det bød på problem å få på plass et regime ESA kunne godta. I 2008, da statsministeren besøkte Mo for å åpne det moderniserte stålverket, skjønte vi at regjeringa hadde kapitulert. Stoltenberg sa da at tida for myndighetsbestemte kraftkontrakter var forbi.

Billigere kraft i utlandet

Finanskrisa slo innover oss, og den første prosessbedriften i Rana som måtte gi seg var Eka Chemicals. Som i flere internasjonale konsern praktiseres «benchmarking», der kostnadsbildet til bedriftene i ulike land blir jamnført. Ranabedriften var svært veldrevet på alle vis, men kraftprisen var høyere enn i Frankrike, og derfor var det denne bedriften som ble lagt ned, når produksjonen skulle reduseres.

Celsa praktiserer også «benchmarking», og det viser seg at verka i Spania og Frankrike har billigere kraft. Vi har vært gjennom lange perioder med permitteringer og redusert drift, og framtida synes usikker. Vinteren 2010 hadde vi en dramatisk prisvekst på krafta, noe som førte til gjentatte driftsstanser. Det samme har vi hatt i vinter. Lokalavisa har flere ganger hatt oppslag som «Kraftprisen stanser Celsa».

Krafta, som i 1955 skulle industrialisere landet, skal nå selges der prisen er høyest, og det er ikke i Norge. Krafteksporten driver opp prisen her i landet, og avindustrialisering blir resultatet. Vi trenger en aktiv industripolitikk, men for å få det til, må EØS-avtalen fjernes først.

Eierskap og råderett over den norske vannkrafta

Hjemfallssaka har vist hvor sårbar Norge er overfor EU. Det som tidligere ble hevdet som fakta, viser seg ikke å holde mål når ESA og dets jurister ser på norske lover og regler.

Av Hans O. Felix, leder i EI & IT Forbundet

Ved inngangen til det forrige århundret startet det norske vannkrafteventyret. Pionerer som Sam Eyde så muligheten for å bruke vann, kombinert med fall, til å starte produksjon av strøm, noe som igjen kunne være grunnlaget for etablering av norsk industri. Vannkraft pluss industriutvikling, tilgang på nok arbeidskraft og dype, norske fjorder hvor store skip kunne komme til, var starten på den velferdsstaten vi i dag lever i.

Men også andre så potensialet i den norske vannkrafta – nemlig norske og utenlandske investorer. De kjøpte opp det de anså som utvinnbare fallrettigheter fra grunneierne rundt i landet. Oppkjøperne ble kalt «fossespekulanter», fordi eiendomsretten ofte ble videresolgt med god fortjeneste etter kort tid. I mange tifeller hadde oppkjøperne bakmenn i utlandet.

Panikklov og hjemfall

Heldigvis så daværende regjering, ved statsminister Gunnar Knudsen, hva som var i ferd med å skje. Via den såkalte panikkloven i 1906 og lov om nasjonalt eierskap i 1909, fikk vi hjemfallsloven i 1917. Loven slo fast at den som fikk konsesjon til å bygge og drifte vannkraftanlegg kunne gjøre dette under forutsetning av at anlegget skulle leveres tilbake vederlagsfritt til

den norske stat etter 60 år. For den norske stat, som ikke hadde kapital til å ta alle de nødvendige investeringene, var dette en god løsning. Den som fikk konsesjon tok alle utgiftene, men til gjengjeld fikk konsesjonæren alle rettigheter mht. utnyttelse av krafta i 60 år.

Skulle ikke berøres

Da Norge var i forhandlinger med EU var fortsatt råderett over vannkrafta et viktig tema. Dette synet ble presentert for Stortinget forut for godkjenning av EØS-avtalen, sitat:

«Når det gjelder vannkraftsektoren, kan dagens ressursforvaltning og konsesjonspolitikk stort sett opprettholdes (.). Det er et grunnprinsipp i EU at ressursforvaltning er en nasjonal sak som tilligger offentlige myndigheter. Det sterke offentlige eierskapet i vannkraftsektoren er forenlig med EØS-avtalen, og det samme gjelder reglene om forkjøpsrett, konsesjon og hjemfallsrett. Disse forhold berøres ikke av EØS-avtalen og vil heller ikke berøres av et eventuelt medlemskap i EU.»¹

Stortinget trodde det var på trygg grunn om hjemfall da det sa ja til EØS-avtalen. Det ble likevel tydelig at krefter utenfor Stortinget så annerledes på det; spesielt konsesjonærer med kraftanlegg som var omfattet av hjemfall. Disse konsesjonærene ble ledet an av Eivind Reiten, daværende leder av det halvstatlige Hydro, som mer eller mindre åpent meldte Norge inn for EFTA Surveillance Authority (ESA) med påstand om at den norske stat brøt EØS-avtalen fordi private konsesjonærer måtte forholde seg til hjemfall.

Stred mot EØS

I et brev til den norske stat 27. juni 2001 erklærte ESA at konsesjonsreglene stred mot EØS-avtalens artikkel

31 om etableringsrett og artikkel 40 om den frie kapitalbevegelse.

Norge bestred dette i sitt svarbrev av 28. november 2001, hvor det ble anført at konsesjonssystemet gjaldt forvaltningen av naturressurser, og at dette skulle holdes utenfor EØS-avtalens virkeområde. Videre at det framgikk av EØS-avtalens artikkel 125 at avtalen ikke på noen måte berørte avtalepartens regler om eiendomsrett.

ESA uttalte seg uenig i Norges syn, og konkluderte med at konsesjonsbestemmelsene var i strid med EØS-avtalens regler om etableringsrett og fri bevegelse av kapital. Man kan da spørre seg om Stortinget og regjeringen ble lurt i forbindelse med inngåelsen av EØS-avtalen.

Todelt utvalg

Regjeringen Bondevik nedsatte «hjemfallsutvalget» i 2003. Utvalget ble ikke begrunnet med forholdet til EØS, men som utvalgsmedlem er jeg helt klar på at dette var hovedårsaken. Utvalget var splittet i to, flertallet med utvalgets leder, representanter fra departementene og ikke minst de som representerte NHO, var kjernen blant dem som ønsket å fjerne hjemfall. Først og fremst fordi de ønsket private inn i markedet og i den anledning var det greit for disse også å beskytte sine meninger ved å argumentere for at ESA slo fast at Norge brøt EØS-avtalen. LO, LVK og KS utgjorde mindretallet i utvalget som ønsket å videreføre det offentlige eierskapet mest mulig ubeskåret.

Jeg skal ikke gå inn på detaljene i utvalgets vedtak og arbeid, men vil påpeke at LO var alene om å hevde at Norge måtte trosse ESA. Et delt utvalg og et regjeringsskifte ved valget 2005 er uomtvistelig årsaken til at eierskapet til vannkrafta ble reddet.

De rødgrønne trosset ESA

Den rødgrønne regjeringa gjorde som LO tidligere hadde sagt og trosset ESA, hvilket igjen medførte at Norge ble stevnet for EFTA-domstolen. Norge tapte saken om forskjellsbehandling, men av domspremissene går det fram at det ikke strider mot EØS-avtalen å forby privat eierskap.

Resultatet er blitt at vi har fått en ny lov, «konsolideringsmodellen», som bygger på at inngåtte konsesjoner om hjemfall skal gis tilbake til staten og deretter forbli i offentlig eie – private kan ikke lenger eie vannkraftanlegg.

Fra mitt ståsted er dette et godt resultat for det norske folk som ser på vannkrafta og våre øvrige naturressurser som en del av vårt nasjonale felleseie. Senere års spørreundersøkelser om temaet viser at opp mot 90 prosent av befolkningen er enig i det.

Sårbare

På den annen side har hjemfallssaka dokumentert hvor sårbare vi er overfor EU. Det som tidligere ble hevdet som fakta, viser seg ikke å holde mål når ESA og dets jurister ser på lov og regelverk.

Et annet spørsmål er om EU kan endre sitt lovverk slik at nasjonalstatens lover må vike i ettertid – altså: kan eierskapet av vannkrafta igjen bli tatt opp?

Note

1) Ot.prp. nr. 82 (1991-92), jf NOU 1994: 12.

En historie fra elektrobransjen

Fleksibilisering i arbeidsmarkedet – med og uten EUs hjelp.

Av Roar Eilertsen, daglig leder i De Facto

Kampanjen for å svekke lov- og avtalevernet i arbeidsmarkedet pågår nå i hele den vestlige verden, også i Norge. Som oftest kommer våre nasjonale arbeidsgivere og den norske høyresiden langt med å knytte an til de mange angrepene som kommer via nye EU-direktiver, forordninger og dommer. Som kjent påtvinges disse Norge via EØS-avtalen. Men det hender også at de norske liberalistene ønsker å gå lenger enn det EU-reglene tvinger oss til. Det er historien om den såkalte FKE-saken i elektrobransjen et eksempel på.¹

Fjernet krav om fast ansettelse

Norske myndigheter vedtok i 2011 en ny forskrift for elektrobransjen. I de første utkastene til forskrift foreslo man å oppheve et av de viktigste vilkårene for trygge arbeidsplasser og sikkerhet i bransjen – kravet om at elektrikere og heismontører skal være ansatt i den bedriften som leder og har ansvar for installasjonen.

Liberaliseringen ville åpnet for økt bruk av innleie, korttidskontrakter og sosial dumping. Vilkaene for god sikkerhetskultur, kontinuerlig læring og stabil kompetanse i bedriftene blir undergravd. Ansvaret for el- og heissikkerhet blir overført fra kompetente kollektiver i seriøse bedrifter til bedriftsledelsens systemer for egenkontroll og myndighetenes papirbaserte systemkontroll. Taperne blir kunder, samfunn og ansatte i elektrobransjen.

I Norge er det Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap, DSB, som har ansvar for el- og heissikkerhet. Den nye forskriften for elektrobransjen er fastsatt av DSB. Endringene er en direkte følge av at norsk lov- og regelverk skal tilpasses nye EU-direktiver, og da først og fremst EU-direktiv 2005/36 om godkjenning av faglige kvalifikasjoner. Direktivet skal fremme mobiliteten i EU/EØS-arbeidsmarkedet ved at det skal bli lettere for fagfolk å få godkjent sin utdanning fra hjemlandet og å jobbe på tvers av landegrensene.

Yrkeskvalifikasjonsdirektivet

EU-direktiv 2005/36 om godkjenning av faglige kvalifikasjoner ble 12. februar 2008 gjort til en del av EØS-avtalen og dermed norsk lov. Hensikten med direktivet er å gjøre det lettere for personer å få adgang til å utøve et regulert yrke i en annen EU-stat. I artikkel 2 (1) i direktivet heter det at direktivet omhandler:

«... borgere i en medlemsstat som ønsker å utøve et lovregulert yrke i en annen medlemsstat enn der de tilegnet seg sine yrkeskvalifikasjoner, enten som selvstendig næringsdrivende eller som lønnsinntager».

Begrenser kvalifikasjonskrav

Yrker som er underlagt «krav om besittelse av særlige yrkeskvalifikasjoner», og som er omfattet av direktivet, er lovregulerte yrker hvor det er bestemte vilkår for å bruke en bestemt yrkestittel. I Norge gjelder det for eksempel yrker som eiendomsmeglere, revisorer, helsearbeidere og – vår interesse her – elektrofagarbeidere.

Det betyr at en som kommer til Norge og vil arbeide som elektriker eller heismontør, enten som ansatt i et norsk firma eller som innleid på et midlertidig oppdrag, må dokumentere at vedkommende har en utdanning som tilfredsstillende de kvalifikasjonskrav som norske myndigheter stiller.

Direktivet setter opp rammer for hvilke kvalifikasjonskrav som kan stilles, hvordan godkjenningsprosedyren av dokumentasjon fra hjemlandet skal være, og hvilke begrensninger som landenes praksis må holde seg innenfor. Hovedformålet er at arbeidskraften skal flyte så fritt som mulig over landegrensene, og hovedprinsippet er at utdanning godkjent i ett land også skal godkjennes i andre land så fremt innholdet i utdanningene er likeverdige.

Direktivet er et såkalt totalharmoniseringsdirektiv, som ikke kan fravikes av nasjonalstatene i større grad enn det som fremgår av direktivet selv.

Ny bestemmelse om midlertidighet

Yrkeskvalifikasjonsdirektivet har en egen bestemmelse om midlertidig tjenesteyting. Denne er ny i forhold til tidligere direktiver og har som uttrykt hensikt å understreke at det ikke kan stilles like strenge krav til midlertidig tjenesteyting som til foretak som vil etablere seg i et annet land. Hovedregelen finnes i direktivets artikkel 5, hvor det heter:

- «1. [...] skal medlemsstatene ikke, av noen grunn knyttet til yrkeskvalifikasjoner, begrense den frie ytelsen av tjenester i annen medlemsstat
- a) Dersom tjenesteyteren er lovlig etablert i en medlemsstat med det formål å utøve det samme yrket der (heretter kalt «etableringsstaten»), og
 - b) Der tjenesteyterne flytter, dersom denne har utøvd nevnte yrke i etableringsstaten i minst to år av de siste ti år før ytelsen av tjenesten og yrket ikke har vært lovregulert i denne medlemsstaten. Vilkåret om to års utøvelse kommer ikke til anvendelse når enten yrket eller utdanningen og opplæringen som fører fram til yrket, er lovregulert.»

Ren avskrift

Det betyr at ingen kan nektes å yte en midlertidig tjeneste i et annet land på grunn av mangelfulle yrkeskvalifikasjoner, dersom man lovlig er etablert i hjemlandet og har praktisert yrket der i minst to av de siste ti år. Dersom yrket er regulert i hjemlandet, og man har lov til å praktisere det der, kan ikke kravet om to års praksistid stilles. Det betyr at reguleringer bare kan ha som siktemål å bringe på det rene om opplysninger om nødvendige kvalifikasjoner er riktige, og ikke å begrense adgangen til grenseoverskridende arbeid.

I artikkel 7 i direktivet blir prinsippet i artikkel 5 (om fri flyt) noe modifisert ved at medlemsstatene gis adgang til å kreve forhåndserklæringer og gjennomføre forhåndskontroll av kvalifikasjonene. På alle punkter som omhandler godkjenning av utdanning er den nye forskriften en ren avskrift av EU-direktivet.

Konklusjoner

I De Facto-rapporten *Fortsatt fag- og jobbtrygghet i elektrobransjen* (nr. 5 – 2010) er FKE-saken oppsummert slik:

- *Fri flyt i det europeiske arbeidsmarkedet*

Arbeidet med ny forskrift – FKE – må ses i sammenheng med kravene som stilles i flere EU-direktiver, og som en konsekvens av det vedvarende trykket for å liberalisere alle deler av det europeiske arbeidsmarkedet. I denne rapporten prøver vi å redegjøre for det bakteppet som preger disse prosessene, hvilke endringer som foreslås, og de utfordringer dette reiser for fagbevegelsen. Målet er å øke mobiliteten over landegrensene og få presset ned lønnskostnadene. Dette omtales i rapportens kapittel 2.

- *Konsekvenser av de foreslåtte endringene*

Endringene åpner for korttidskontrakter, økt bruk

av innleie fra bemanningsselskaper og undergraving av kravene til faglige kvalifikasjoner for mange av de som skal arbeide innen elektrofagene. I stedet for faste ansettelse for alle legges det opp til et skille mellom en egen, fast ansatt kjernearbeidskraft og ansatte som leies inn etter behov. Dette får konsekvenser både for kompetansenivå og sikkerhet i bedriftene. Det legger til rette for sosial dumping og gjør fagorganisering vanskeligere.

- *Faste ansettelse kan og må fortsatt være hovedregelen*

DSBs forslag om å fjerne bestemmelsen om faste ansettelse fra FKE kan verken begrunnes med EU-regler eller andre formelle argumenter. I rapporten påvises det at EU-direktivene ikke pålegger noe sånt, og at EU-landet Sverige (med en høyredominert regjering) opprettholder sin regel om faste ansettelse i el-fagene. Dette omtales i kapittel 4. DSB har fremmet et rent liberaliseringsforslag, som det nå er opp til den rød-grønne regjeringen å sette foten ned for. Både hensynene til el-sikkerhet, et velfungerende arbeidsmarked og beskyttelse av arbeidstakernes rettigheter tilsier at regjeringen bør avvise forslaget.

- *Yrkeskvalifikasjonsdirektivet innarbeides nå i norsk lov*

Stortinget har vedtatt at EU-direktiv 2005/36 «Om godkjenning av yrkeskvalifikasjoner» og EU-direktiv 2006/123 «Tjenestedirektivet» skal være del av norsk lov. I løpet av høsten 2010 skal gjeldende el-forskrifter tilpasses disse direktivene. Forslaget til ny FKE er utarbeidet i tråd med kravene i de to direktivene, og dette omtales i rapportens kapittel 3. Direktivene legger til rette for mer grenseoverskridende mobilitet i arbeidsmarkedet, men de gir EØS-landene utvidet adgang til kontrollordninger for lovregulerte yrker.

- *Kompetansekravet kan være at man består norsk fagprøve*

I Norge er elektriker- og heismontøryrkene lovregulert. For lovregulerte yrker gir EU-direktivene adgang til å kreve at arbeidstakere som har sin utdanning fra andre EØS-land skal avlegge en prøve som dokumenterer at kompetansen er i samsvar med norske krav. Av sikkerhetsgrunner bør det kreves at alle som ønsker midlertidig eller fast arbeidstillatelse innen el-fagene må avlegge en egnethetstest tilsvarende den norske fagprøven. I rapportens kapittel 4 henvises det til at en tilsvarende ordning i dag praktiseres i Danmark.

- *Faglig kompetanse*

Høy faglig kompetanse har betydning både for den enkelte arbeidstaker, arbeiderkollektivet og bedriften. Det norske systemet, med en bred og grundig utdanning innen både el- og heisfaget, angripes nå av et system med oppsplitting og «delkompetanser». Oppsplittingen i faste og innleide undergraver også vårt godt innarbeidede system for etter- og videreutdanning. Partenes samarbeid om kontinuerlig etterutdanning (blant annet i heisbransjens HBU-senter) har vært en viktig forutsetning for å opprettholde et høyt faglig nivå. Det er i hele bransjens interesse at dette opprettholdes, og en forutsetning er at alle er ansatt på like vilkår.

- *Sikkerhet*

Krav om sikre elektriske anlegg har i mer enn 80 år vært knyttet til faglige kvalifikasjoner hos de som utfører og har ansvaret for utførelsen av arbeidet. Sikkerheten må forankres i gode bedriftsmiljøer som vektlegger samarbeid og faglig utvikling for alle ansatte. Oppsplitting av arbeidstakerne svekker arbeiderkollektivet og det presset nedenfra som er nødvendig for etableringen av en god sikkerhetskultur i bedriftene.

- *Sosial dumping*

Med fri flyt av arbeidskraft og tjenester er veien til sosial dumping kort. I EUs strategier for økt konkurransekraft er lønn, fortrinnsvis lav lønn, sett på som et viktig virkemiddel og konkurransefortrinn. Bedrifter og arbeidstakere fra lavkostland skal inn på markedet i høykostland, med skjerpet konkurranse og press på lønns- og arbeidsforholdene som resultat. Fagbevegelsen er ikke motstandere av at arbeidstakere kommer til Norge for å arbeide, men det skal være på grunnlag av norske lønns- og arbeidsbetingelser.

- *Fagorganisering*

Den liberalistiske politikken med økt fokus på konkurranse og fri flyt av tjenester og arbeidstakere, rammer fagbevegelsen hardt. Det fleksible arbeidsmarkedet med redusert bruk av fast ansatte og større vekt på innleie, midlertidige ansatte og deltid splitter arbeidstakerne. De mister kontakten med arbeiderkollektivet, de blir vanskeligere å fagorganisere og fagbevegelsen går tilbake. Oppslagene om outsourcing av stuepikene ved norske hoteller (høsten 2010) mer enn illustrerer dette poenget. Resultatet er en svekket fagbevegelse og dårligere arbeidsvilkår for de ansatte.

- *Ikke bare elektrobransjen*

Implementeringen av yrkeskvalifikasjonsdirektivet og forslaget til ny forskrift anskueliggjør utfordringene for elektrofagene, men dette er også en del av et større regimeskifte i arbeidsmarkedet som rammer hele fagbevegelsen og alle arbeidstakere. Den kampen fagforeningene i elektrobransjen har tatt opp for faglig kompetanse og sikkerhet, mot sosial dumping og for en sterk fagbevegelse, gjelder derfor hele fagbevegelsen.

Fagbevegelsen vant delvis fram

I slutten av april 2011 sendte regjeringen et nytt utkast til forskrift på høring. I den hadde fagbevegelsens

lange kamp mot en ødeleggende og unødvendig liberalisering endelig gitt viktige resultater. Forslaget om å oppheve kravet om fast ansettelse i bedriftene innen elektrobransjen var nå tatt ut. Men man valgte å opprettholde den fullstendige tilpasningen til yrkeskvalifikasjonsdirektivet.

Reglene for godkjenning av fagutdanning fra andre land skal følge anbefalingene i EU-direktivet bokstav for bokstav. Fagforeningenes krav om norsk fagprøve var satt fullstendig til side. Når dette skrives er ikke høringsfristen gått ut ennå, og den endelige utformingen av forskriften er ikke kjent.

Fagbevegelsen vant en viktig seier i forhold til kravet om faste ansettelser, men alt tyder på at EU-tilpasningen blir hundre prosent der det er åpning og muligheter for det, mens man har bøyd unna i forhold til den mest ytterliggående liberaliseringen.

Note

1) Fremstillingen i dette kapitlet bygger på De Facto-rapporten *Fortsatt fag- og jobbtrygghet i elektrobransjen* (nr. 5, 2010). «FKE» stammer fra navnet på den tidligere forskriften: Forskrift om Kompetanse for Elektrofagarbeidere.

EU og kollektivtransporten

Kollektivtransportforordningen ble implementert i norsk lov fra 2010. I praksis vil forordningen bety at all kollektivtrafikk med offentlige tilskudd skal anbudsutsettes innen 2019.

Av Stein Gulbrandsen, medlem av Fagforbundets arbeidsutvalg

Jernbane er unntatt fra kollektivtransportforordningen¹. Unntak kan også gjøres for kontrakter under en viss terskelverdi – og når kompetent myndighet (fylkeskommunen) selv eier og driver tilbudet, og ikke deltar i anbud utenfor eget kompetanseområde.

Lokal rutebusstrafikk er underlagt et konsesjons-system. For rutebuss som ikke krysser fylkesgrensa er det fylkeskommunen som er konsesjonsgiver. Vi har historisk sett hatt en blanding av offentlig og privat eide busselskap. Busselskapene ble tildelt konsesjon for 10 år, og de ble fornyet ved søknad. Konsesjonene ga rett og plikt til å drive lokal persontrafikk mot betaling. Selskapene hadde ansvaret for tilbudet og fikk økonomisk støtte fra fylkeskommunen til driften, avhengig av den politiske prioritering av kollektivtrafikken.

Deregulering

På slutten av 1980-tallet ble det offentlige tilskuddet til kollektivtrafikken betydelig redusert. Det ble hevdet at dette ikke var en politisk nedprioritering av kollektivtrafikken, men en pådriver for effektivisering. Samtidig skulle man ta «subsidiebaronene».

Erfaringer fra England og Sverige med deregulering og anbudsutsetting ble hevdet å gi mer kollektivtrafikk for pengene. Ved endring av samferdselsloven i 1991

ble det åpnet for at fylkeskommunene fra 1994 kunne ta i bruk anbud.

Kampen mot anbud og forordningen har en historie som er like lang som diskusjonen om anbud i kollektivtrafikken. Anbudstilhengerne har hele tida vist til at forordningen snart vil komme, «så vi må forberede oss». Denne forberedelsen førte til to vesentlige ting:

- Endring av selskapsstrukturene. Små selskap med lokalkunnskap ble solgt til større selskap. Offentlig eide selskap ble skilt ut og AS-ifisert, solgt og fusjonert.
- De ansattes lønns- og arbeidsbetingelser ble vesentlig svekket. Lokale særavtaler i de private selskapene ble angrepet som fordyrende og forsvant. De tidligere offentlige selskapene byttet arbeidsgivertilknytning, og vi fikk tariffhopping til avtaler med manglende regulering av arbeidstid, dårligere ulempetillegg og uten offentlige pensjonsordninger.

Samme tariffavtale

Rutebuss er et område med relativt høy organisasjonsgrad. De ansatte er fordelt på tre LO-forbund og ett YS-forbund. Disse fire forbundene har i samarbeid lykkes i å bygge noen forsvarsverk for å begrense skadevirkningene av anbudspolitikken.

I 2007 ble Bussbransjeavtalene inngått. Dette er materielt sett identiske tariffavtaler med NHO og Spekter som sikrer at all rutebusstrafikk skal følge samme tariffavtale, avtaler som i utgangspunktet skulle sikre et lønnsnivå mer på linje med gjennomsnittlig industriarbeiderlønn og også den best mulig innskuddsbaserte pensjonsordninga.

I 2009 innfridde den rødgrønne regjeringa løftet om å gjøre reglene for virksomhetsoverdragelse gjeldende for de ansatte ved anbud. Dette skal sikre opplevelsen av ansettelsestrygghet på tross av anbud.

Politisk ansvarsfraskrivelse

Anbud på busstrafikk har i større og større grad blitt

tatt i bruk det siste tiåret. Vi har erfaringer. Kanskje den beste illustrasjonen på hva anbud betyr var da samferdselsminister Torild Skogsholm (V) i Bondevik II-regjeringa ba Transportøkonomisk Institutt om å utrede konsekvensene av anbud. Hun ga klar beskjed til TØI om at utredningen *ikke* skulle se på administrasjonskostnader, endring av rutestruktur og konsekvensene for de ansatte. Dette var, og er, viktig å unngå når man vil «bevise» at anbud lønner seg.

Spørsmålet om administrasjonskostnader inneholder både de direkte kostnadene ved å drive et bestillerselskap, busselskapenes kostnader ved anbudsregning, dobbeltfunksjoner i bestiller- og driftsselskap og ulike kontrollfunksjoner.

Endring av rutestruktur er viktig å ha oversikt over når anbudet får æren for passasjervekst. Bak ligger det som regel nedlegging eller reduksjon av distriktsruter og frekvensstyrking av sentrale ruter. Dette kan politisk besluttes uavhengig av anbud. Med anbud kan man bedrive politisk ansvarsfraskrivelse for rutetytning og nedleggelse av distriktsruter.

De store besparelsene på anbud da Skogsholm ba om utredningen var opphøret av offentlig tjenstepensjon der NSB Bilruter og Sporveisbussene kjørte før anbudene.

Arbeidsvilkår på auksjon

Kollektivtrafikk burde være et viktig virkemiddel i klima- og miljøpolitikken, i tillegg til å være velferdsstatens virkemiddel for folks transportbehov. Når fylkeskommunen tar i bruk anbud i kollektivtrafikken er derimot det styrende å sikre lik konkurranse. Det opprettes bestillerselskap, gjerne organisert som AS, som får oppgaven med å håndtere anbud og anbuds-kontrakter. Ved opprettelsen av bestillerselskap overtar de områdekonesjon.

Den politiske styringen blir budsjettvedtak i fylkeskommunen og andre politiske signaler som oppfattes av

bestillerselskapet. I praksis er dette en rein bestiller/utfører-modell hvor bestillerselskapet i anbudsdokumentet bestemmer hvilke strekninger som skal kjøres med hvilken frekvens, standard på busser osv. Det blir en rein auksjonsrunde hvor den som tilbyr seg å kjøre det beskrevne tilbudet for lavest mulig pris får tilslaget. Bestillerselskapet bestemmer takster og har alle billettinntekter. Systemet gjør det uinteressant for driftsselskapet hvor mange passasjerer de har.

Utnytter ikke kompetanse

Ved utarbeidelsen av anbudsutlysningen kan bestillerselskapene ikke ha kontakt med det selskapet som kjører i området av frykt for at det skal gi dette selskapet fordeler framfor konkurrerende selskap. Den kompetansen som finnes i busselskapene blir ikke utnyttet til å diskutere gode løsninger for passasjerene av frykt for ESA og KOFA (Klagenemda for offentlige anskaffelser).

I sin kommentar ved implementeringen av kollektivtrafikkforordningen skrev TL (nå NHO Transport) i mai 2010 blant annet:

«Kontraktene som i dag benyttes for kjøp av kollektivtrafikk med buss gir i liten grad selskapene mulighet til å utvikle markedet. Selskapenes vurdering er at anbudssystemet i stor grad dreier seg om innkjøp av billige kilometer kombinert med stort fokus på detaljregulering, gebyrer og kontroll».

Anbudskontraktene er for tida fra fem til sju år med mulighet for forlengelse i ett til to år. Det er liten fleksibilitet i avtalene. Begrensningene i muligheten for endringer ligger dels i at operatørselskapet krever urimelig betalt for endringer, eller administrasjonsselskapet er redd for klager til ESA og KOFA fra selskap som tapte.

Konkurranse fremfor klima

Muligheten for å ta i bruk alternativt drivstoff eller forsøk med dette begrenses av anbudssystemet. I Hordaland har fylkeskommunen tidligere bidratt til investeringer i et naturgassanlegg slik at rundt 70 busser i Bergen går på gass. I forhold til partikkel-forurensning er gass betydelig bedre enn diesel.

Da Skyss (bestillerselskapet i Hordaland) i 2009 skulle anbudsette busstrafikken i Bergen ville de ikke stille krav til alternativt drivstoff av frykt for at det skulle være konkurransevridende, siden det bare var ett selskap som hadde erfaring. Saken ble så politisk betent at anbudet ble utsatt inntil fylkestinget hadde behandlet saken. Vedtaket i fylkestinget var at anbudet skulle gå med krav om gassbusser.

I Oslo har man startet produksjon av det klimanøytrale drivstoffet biometangass. For å få maksimal effekt i reduksjon av både CO₂ og partikkelutslipp burde drivstoffet bli tatt i bruk på busslinjer i sentrum eller Oslo indre øst. Ruter (bestillerselskapet i Oslo og Akershus) kunne ikke det, fordi der var det løpende anbudskontrakter. I stedet ble det lyst ut som krav i et anbud for kjøring med utgangspunkt i Lommedalen.

Sjåførkrise

Vi har opplevd en rullerende krise ved oppstart av anbud med nye operatører. Vi har hatt krisene på Nesodden, i Oppland, Vestfold, Rogaland, Sunn- og Nordhordaland. Fellestrekket er at det kommer inn en ny stor operatør som har utkonkurrert selskapet som kjente forholdene på pris. Den nye operatøren har lagt inn det laveste budet, men har eiere som skal tjene penger på tjenesten. De ansatte er sikret jobb hos den nye operatøren og lønn etter bussbransjeavtalen, men mange tar ikke imot tilbudet og mange slutter den første tida.

Muligheten for å tjene penger for operatøren ligger i en viss grad i arbeidsforholdene for sjåførene. Vi får

kjøretider som dyktige sjåfører vet ikke er mulig å holde, vi får mangel på hviletid ved at arbeidsdagen preges av kontinuerlige forsinkelser og vi får et stort antall delte skift. Et delt skift er oftest en arbeidsøkt mellom 06 og 10 om morgenen og en ny mellom 14 og 19 om ettermiddagen, noe som oppleves som 13 timers arbeidsdag og betalt for 9 av dem.

Når dette er de opplevde arbeidsforholdene med anbud, og arbeidsmarkedet har andre tilbud, slutter dyktige folk. Resultatet blir at kollektivtrafikken får sjåførkrise og innstilte avganger i stort omfang.

Ingen medbestemmelse

Anbudssystemet fratrar i realiteten de ansatte den medbestemmelsen de i følge lov- og avtaleverk skal ha på egen arbeidsplass. Kjøretider, tid fra ankomst til oppstart på endeholdeplass og utformingen av førerplassen på bussen er de vesentlige elementene i arbeidsmiljøet for sjåførene. Dette detaljbestemmes i stor grad av bestillerselskapet i anbudet.

Busselskapene har selvfølgelig sitt arbeidsgiveransvar etter lov- og avtaleverk, men med henvisning til kontrakten bedriver de ansvarsfraskrivelse i stor stil, og får en viss forståelse for det.

Sparer på språkopplæring

Kollektivtrafikken har med anbud fått betydelige vanskeligheter med å rekruttere og å beholde arbeidskraft. Dette kompenseres med import av arbeidskraft. Arbeidskraftimporten bidrar ikke til å heve kvaliteten. Som sjåfører er de dyktige nok og de betales tariff-lønn.

Når arbeidsgiver importerer sjåfører for å kunne oppfylle sine kontraktsmessige forpliktelser, blir språkopplæring en utgiftspost som må begrenses mest mulig. Sikkerhetsmessig burde dette være betenkelig i forhold til kommunikasjon ved eventuelle uhell/ulykker. Servicemessig er det heller ikke noe pluss når

sjåføren ikke kan svare passasjerene på enkle spørsmål om rutetider, holdeplasser, overganger og lignende.

Fortsatt et politisk valg

Siden 1994 har fylkeskommunen kunnet velge om kollektivtrafikken skal anbudsutsettes eller om de etter forhandlinger vil gi økonomisk støtte til et eller flere selskap som innehar konsesjon for lokal persontrafikk. Med EUs kollektivtrafikkforordning implementert som følge av EØS-avtalen, mister fylkeskommunen denne valgfriheten.

Men det er fortsatt et politisk valg. Vil man satse på kollektivtrafikk for å gi befolkningen et bedre reisetilbud og bruke den i klima- og miljøpolitikken, må man styre kollektivtrafikken direkte. Det kan man med unntaksbestemmelsen ved å opprette et fylkeskommunalt busselskap som skal kjøre all kollektivtrafikk i fylket. Da unngår man kostnadene ved et bestillerselskap. Fylkeskommunen får direkte tilgang til den kompetansen som er i selskapet, både hos ledelse og ansatte, for å utvikle forbedringer for passasjerene.

Note

1) Forordning EF 1370/2007.

EØS og telesektoren

En regulering som passer i Sentral-Europa er ikke nødvendigvis det som passer best i Norge.

Av Per Gunnar Salomonsen, konserntillitsvalgt i Telenor

Når en skal beskrive deler av dette området bør en starte med noen ord om teledebatten i Europa og Norge på 1980-tallet. Den økonomiske liberalismen har i perioden fra 1980 vært i fremgang. EU har hatt – og har fortsatt – som mål å bygge ned offentlig sektor gjennom privatisering og konkurranseutsetting av flere områder som tidligere var offentlige monopol.

Innen telesektoren startet denne debatten tidlig på 1980 tallet. Debatten i Norge fulgte rimelig parallelt med den som gikk i EU. De politiske strømningene og den teknologiske utviklingen gav større muligheter for innføring av konkurranse innen telesektoren. Det var en debatt om prisene til Televerket, med sterke påstander om krysssubsidiering. Dette var en debatt for å forhindre Televerket i å engasjere seg på nye områder hvor private selskaper hadde interesser. Et eksempel her var kabel TV-området. Dette bidro til å aktualisere debatten om Televerkets organisering; forvaltningsbedrift eller aksjeselskap.

Digitalisering av telenettet

Kun få år etter fullautomatiseringen av telefontrafikken i Norge, begynte digitaliseringen av telenettet. Datatrafikken mellom bedrifter, banker og offentlige kontorer viste sterk vekst. Mobiltelefon-tjenesten ble automatisert gjennom en felles nordisk standard (NMT).

Neste utviklingstrinn på dette feltet var en felles mobil standard (GSM). Denne ble utviklet i Europa på 80-tallet gjennom et samarbeid mellom 13 land og

lansert som standard i 1990. Denne standarden gav økte muligheter for konkurranse på håndsettene og abonnementene. I Norge åpnet man for regulert konkurranse samtidig som den nye tekniske standarden ble innført. Dette var parallelt med resten av EØS-området.

Utvidet konkurranse

I Norge ble telemonopolet brutt i 1988 ved at det ble åpnet for konkurranse på terminalprodukter for både fast- og mobiltelefoni. TBK AS (Televerkets Bedriftskommunikasjon) ble formelt utskilt fra Televerket 1. januar samme år.

I 1993 ble konkurransen ytterligere utvidet ved at NetCom AS hadde fått konsesjon og begynte å selge mobiltelefoni i konkurranse med Tele Mobil AS. Det siste også et selskap skilt ut fra Televerket. Debatten om Televerkets organisering gikk inn i sin sluttrunde og forvaltningsbedriften ble et aksjeselskap fra 1. november 1994. Hovedargumentet fra tilhengerne av dette var den kommende konkurransen i hele telesektoren.

Fra da av begynte EU/EØS-reguleringen av konkurransen slik at de nye aktørene i bransjen skulle få markedsandeler. Her har EU/EØS-systemet brukt flere virkemidler:

- Tilsynsmyndigheten, Post og Teletilsynet, heretter kalt PT, skilles ut fra Televerket og Postverket.
- Prisene til Televerket/Telenor endres gjennom pålegg fra PT i retning av kostnadsbaserte priser. Det medførte høyere kvartalsavgift på fasttelefon, høyere priser på lokaltrafikk og lavere priser på fjern- og utenlandstrafikk.
- Telesektoren defineres oppdelt for lettere å kunne omregulere, og på den måten øke konkurransen.
- Det settes krav til eierne av mobilnettene at de skal åpne dem for andre tjenestetilbydere.

- LLUB, også kalt Kobberaksess, er betegnelsen på konkurrerende teleselskapers regulerte adgang på like vilkår til et (tidligere) monopolists telenett (fastnettet) inn mot kunden i husstanden. LLUB er et regulert og pålagt produkt for alle europeiske dominerende teleselskaper, siden det er regulert av EU-kommisjonen. I Norge ble Telenor pålagt å gi LLUB i 2001.
- Telelosji er tilsvarende pålagt plikt til å stille sentraler til disposisjon for konkurrenters utstyr. Dette ble innført samtidig.
- Tilbyderportabilitet innebærer at en sluttbruker vil ha mulighet til å beholde sitt telefonnummer dersom vedkommende bytter teleselskap. Vedtaket om innføring av tilbyderportabilitet for 8-sifrede geografiske og stedsuavhengige nummer kom fra PT i 1998. I vedtaket slås det fast at tilbyderportabilitet for disse nummertypene skulle implementeres i Norge innen 1. juni 1999.
- Vedtatte skjevreguleringer av prisene mellom de forskjellige markedsaktørene blir brukt for å legge til rette for utbygging av konkurrerende mobilnett. PT pålegger aktørene forskjellige maksimalpriser på teletrafikk mellom selskapene. Telenor har alltid hatt en lavere maksimalpris på andre selskapers kunder som ringer Telenors kunder. De siste år har denne skjevreguleringen også omfattet NetCom. Den som tjener på dette er for eksempel Network Norway som gjennom slik skjevprising får en fordel på 3 – 400 mill årlig. Dette skal fremme utbyggingen av det tredje mobilnettet, men store deler brukes til å tiltrekke seg nye kunder ved å senke prisene.
- Lovhjemmelreguleringen.

Ekomloven

Tidligere ble telesektoren i Norge regulert gjennom lov om telekommunikasjon (teleloven). De enkelte pålegg fra PT ble gitt med grunnlag i denne. Fra og med juli 2003 ble denne erstattet av Lov om elektronisk

kommunikasjon (ekomloven).

Ekomloven, som er en EU/EØS-lov, legger nå grunnlaget for reguleringen av det norske telemarkedet. I denne korte artikkelen har jeg vært inne på noen få områder som EØS-avtalen regulerer. Jeg har holdt meg til hovedproduktet fast og mobil telefoni. Etter hvert er dette bare en relativt liten del av sektoren, men den er et eksempel på hvordan omreguleringen av sektoren har skjedd.

Mer usikre arbeidsplasser

Oppsummert kan en hevde følgende: Omreguleringen av telesektoren og innføring av konkurranse har gitt flere tilbydere av teletjenester, en skog av produkter med varierende kvalitet og for sluttbrukerne lavere priser. Prisnivået hadde uansett organisering blitt lavere på grunn av teknologien.

Det har uomtvistelig medført mer usikre arbeidsplasser. Om antallet som nå har sin sysselsetting i telesektoren er flere enn før er heller usikkert. Antall arbeidsplasser i Televerket/Telenor er mer enn halvert siden toppen midt på 1980-tallet. En del av dette er som følge av teknologisk utvikling, men de fleste skyldes rene kostnadskutt, outsourcing og konkurranseutsetting.

Når det gjelder en lik regulering i hele EØS-området så er et land med stor geografi og spredt befolkning best tjent med andre løsninger enn et tett befolket Sentral-Europa. Det er umulig å finne noe økonomisk argument for at vi skal ha flere parallelle telenett i Norge. En regulering som passer i sentral-Europa er ikke nødvendigvis det som passer best i Norge.

Ja til post – nei til postdirektivet!

Posttjenester er infrastruktur. Det er tjenester som bidrar til det velfungerende samfunnet. Det er tjenester som gjør at vi kan drive næring og bo i hele det langstrakte landet vårt og «ta hele landet i bruk», som regjeringen så fint formulerer det. EUs postpolitikk setter alt dette i spill.

Av Odd Christian Øverland, leder i Postkom

Brevposten er «indrefiletten» i postmarkedet som EU ville lage suppekjøtt av. Det tredje direktivet krever full konkurranse også på brevpost under 50 gram. Det er overskuddet fra disse brevene som finansierer det finmaskede nettet som leverer post til alle i hele landet – 6 dager i uken, til samme pris, uansett hvor du jobber eller bor. Det er dette overskuddet EU vil at private skal få tilgang til.

Lang kamp kronet med seier

Postkom har kjempet en konstant kamp mot liberaliseringen i mange år. Den første seieren vant vi i 2005, da den rødgrønne regjeringen reverserte det borgerlige vedtaket om å fullliberalisere postsektoren allerede fra 2007. I 2005 mente regjeringen det var feil å liberalisere det norske postmarkedet. Det er betryggende å vite at de mener det samme i dag.

Etter det historiske vedtaket på Arbeiderpartiets landsmøte i april 2011, er de tre regjeringspartiene enige om å bruke reservasjonsretten mot EUs tredje postdirektiv.

Gode argumenter mot liberalisering

Postkom er mot direktivet fordi konsekvensene av EUs postpolitikk er stikk motsatt av det liberaliseringstilhengerne lover. På mange måter er argumentene mot liberalisering enda bedre i dag enn de var i 2005. Nå kjenner vi resultatene fra de landene som allerede har liberalisert, og det har gått galt for folk, næringsliv og postansatte.

Tradisjonell teori om konkurranse som grunnlag for nyskaping og markedsutvikling, gjelder ikke for post – du skriver ikke flere brev fordi det finnes flere postdistributører.

Tidlig på 2000-tallet var det totale brevpostmarkedet fortsatt voksende – i dag faller det markant. Det betyr at de totale volumene som eventuelt skal deles ikke en gang er stabile, de er stadig og markant minkende. Vi har spurt økonomer og forskere både i inn- og utland: Finnes det eksempler på noen som har hatt suksess eller i det hele tatt har liberalisert et fallende marked? Ingen har klart å gi oss eksempler på det.

EUs egne undersøkelser viser at ingen av deres 10 viktigste handelspartnere verken har liberalisert postmarkedet eller har planer om å gjøre det, som for eksempel USA, Canada eller Brasil. Det var faktisk George W. Bush som i sin tid stoppet dette i USA, fordi han mente det vil ramme posttjenestene i distriktene. *EUs postpolitikk er bokstavelig talt utgått på dato!*

Mer enn faglige rettigheter

I fagbevegelsen har vi et større ansvar enn bare å ivareta våre egne medlemmers interesser. Derfor har ikke Postkoms argumenter primært handlet om postansattes arbeidsplasser og lønns- og arbeidsvilkår, selv om også det er en del av argumentasjonen vår. Resultatet vi har sett i de landene som har liberalisert postmarkedet de siste årene er kutt i lønn og tap av andre rettigheter, flere deltidsansatte og kraftig økning av midlertidige tilsetninger.

Hovedargumentasjonen vår mot en liberalisering er at det vil gi dårligere og dyrere posttjenester for folk og næringsliv, i alle fall for de som holder til utenfor det aller mest sentrumsnære Oslo-området.

Ved en liberalisering risikerer vi at enhetsportoene fjernes, det vil si at vi får kostnadsbaserte priser for å sende brev, fremsendingstiden blir lengre og vi vil få post færre dager i uken. Alternativet til en slik utvikling er en dramatisk økning i behovet for statlig økonomisk støtte. I så fall får vi en skattefinansiert konkurranse. Det finnes vel mer fornuftige måter å bruke skattepenger på enn indirekte å fylle lommebøkene til private postselskaper som vil utkonkurrere Posten i Norge.

De blå partiene sier nemlig at staten skal betale milliarder for at posttjenestene i hele landet skal opprettholdes på dagens nivå. Jeg trodde de borgerliges iver for å liberalisere var for å spare penger – ikke for å bruke skattepenger på å subsidiere multinasjonale postselskaper.

Tre D'er

Både vi og regjeringen har fått utredet spørsmålet om hvilke juridiske konsekvenser det vil ha å benytte reservasjonsretten mot postdirektivet – svaret er at det vil ha minimale konsekvenser. I henhold til EØS-avtalen vil det kun medføre at Norge ekskluderes fra EUs postpolitikk – og det er jo nettopp det vi vil, for det tredje postdirektivet kan oppsummeres slik: *Det er dyrt, dårlig og distriktsfiendtlig.*

For de som ønsker mer informasjon om postdirektivet har Postkom en egen nettside – www.postdirektivet.no – og egen Facebook-side om det samme.

Del V

Veien videre

«Vi synes det blir vanskelig å føre en skikkelig EØS-diskusjon dersom ikke også alternativene ligger på bordet.»

**Jan Olav Andersen fra EI & IT-forbundet til
Frifagbevegelse.no 26. oktober 2010, om prosjektet
Alternativer til dagens EØS-avtale**

EU-dommene som ryster europeisk fagbevegelse

EU-domstolen har fatta noen dommer som har skapt opprørsstemning i store deler av den europeiske fagbevegelsen.

Av Dag Seierstad, EØS-rådgiver i SVs stortingsgruppe

Det dreier seg om Laval- og Viking Line-dommene fra desember 2007, Rüffert-dommen fra april 2008 og Luxemburg-dommen fra juni 2008. Disse dommene forrykker på grunnleggende vis maktforholdet mellom fagbevegelse og arbeidsgivere i en situasjon der fagbevegelsen er på defensiven i de fleste land i Europa.

I desember 2007 satte Viking Line-dommen forbud mot å ta i bruk faglige kampmidler for å hindre utflagging til et land med lavere lønnsnivå, mens Laval-dommen feide til side svenske lover som ga anledning til å bruke blokade for å få inngått tariffavtale med utenlandsetablerte selskap som har oppdrag i Sverige.

Rüffert-dommen fra april året etter nekta en tysk delstat å kreve tarifflønn ved offentlige byggeoppdrag. I juni falt dommen over Luxemburg som satte stopper for en serie med vilkår som skulle sikre at utenlandske arbeidstakere utstasjonert i Luxemburg fikk samme lønns- og arbeidsvilkår som innenlandske arbeidstakere.

Viking Line

Det finske ferjeselskapet Viking Line gikk i 2004 til sak mot Det finske sjømannsforbundet (FSU) og ITF (Den internasjonale transportarbeiderføderasjonen) fordi de trua med streik og boikott da Viking Line ville flagge ut skipet Rosella til Estland. Ferjeselskapet så dette som et angrep på den frie etableringsretten i EU og fikk

medhold i EU-domstolen for det.

Krystallklare Laval

Laval-dommen er krystallklar på fire punkter:

1. Den nasjonale arbeidsretten er underlagt EU-retten.
2. Foretak som er etablert i andre land kan ikke pålegges å følge svensk tariff når de utfører oppdrag i Sverige,
3. Faglige aksjoner må holdes innafor de rammene som EU-domstolen setter.
4. Blokade for å få til tariffavtale med et utenlandsetablert selskap som har et oppdrag i Sverige, hindrer på urimelig vis den frie flyten av tjenester og arbeidskraft, og er derfor ulovlig.

Rüffert-dommen

I april 2008 falt det en dom i EU-domstolen som fastslår at det er forbudt å kreve at offentlige byggeoppdrag bare kan gis til virksomheter «som skriftlig har forpliktet seg til .. minst å betale sine ansatte den på leveringsstedet overenskomstmessig fastsatte lønn».

Den tyske delstaten Niedersachsen hadde vedtatt en lov som krever at offentlige byggeoppdrag og lokal persontransport bare kan gis til selskap som betaler lønninger i samsvar med «fastsatt tariffavtale». Hovedentreprenøren forplikter seg til å pålegge eventuelle underentreprenører de samme vilkår.

Domstolen fastslår at hvis tyske tariffavtaler må følges ved slike byggeoppdrag, vil selskap i mange andre EU-land «miste de konkurransefordeler de har som følge av lavere lønnsomkostninger». Dermed hindres den frie flyten av tjenester som er et grunnprinsipp i Traktaten om EUs funksjonsmåte artikkel 56 (tidligere artikkel 49).

Altså: På EUs indre marked skal det lave lønnsnivået i Øst-Europa kunne eksporteres vestover. Slik skal EU-traktatens frie konkurranse forstås.

Luxemburg-dommen

Luxemburg-dommen fortsatte i samme spor som Laval- og Rüffert-dommene. Luxemburg hadde tatt inn i lovverket sitt en serie med vilkår som skulle sikre at utenlandske arbeidstakere utstasjonert i Luxemburg fikk samme lønns- og arbeidsvilkår og samme rettigheter i arbeidslivet som innenlandske statsborgere hadde. Det var i strid med EU-retten, fastslo EU-domstolen, og et inngrep i den frie etableringsretten.

EU-domstolen hadde dermed etablert en rettstilstand som gir ethvert selskap som jobber på tvers av nasjonale grenser, anledning til å underby de lønns- og arbeidsvilkår som fagbevegelsen gjennom faglig og politisk kamp i 3-4 generasjoner har fått etablert for innenlandske selskap.

Lønnsdumping en frihet

Slik oppsummeres Rüffert-dommen av utredningsavdelingen til Forbundsdagen, det tyske Stortinget:

«Tariffroskap ville bety at byggefirma fra andre EU-land måtte tilpasse sine lønnsvilkår til lønnsnivået i de tariffavtalene som gjelder der hvor byggeoppdraget skal utføres. Da ville utenlandske firma miste den konkurransefordel de har på grunn av lavere lønnskostnader. Men EU-domstolen anser nettopp denne konkurransefordelen som en del av grunnfrihetene som skal virkeliggjøre det indre markedet».

Det betyr brutalt nok at for EU-domstolen skal lønnsdumping være en grunnfrihet på EUs indre marked. Det skal ikke være lov for offentlige myndigheter å legge tyske tariffavtaler til grunn for lønn og arbeidsvilkår ved deres egne byggeoppdrag.

Den nasjonale arbeidsretten er i Norden og i mange andre europeiske land kjempa fram gjennom 3-4 generasjoners iherdige faglige virksomhet – og den

er lovfesta gjennom demokratisk gjennomdiskuterte vedtak. EU-domstolen gir med dommene sine EU-retten samfunnsmessige konsekvenser som aldri ble diskutert den gang EUs grunnleggende markedsfriheter ble fastlagt gjennom Roma-traktaten i 1957.

Regelhierarki

Så seint som i 2003 la EU-domstolen til grunn at menneskerettighetene var juridisk likestilt med markedsfrihetene, og at en i konkrete saker derfor måtte finne fram til «en korrekt balanse» mellom dem.

Med de fire dommene om arbeidslivsforhold som EU-domstolen har felt fra desember 2007, er alle forestillinger om «balanse» forlatt. EU-domstolen har nå innført et regelhierarki der markedsfrihetene settes over alle menneskerettigheter. Slike rettigheter kan tillegges vekt, men bare hvis de ikke på utilbørlig måte setter markedsfriheter til side. Det som må begrunnes, er inngrep i markedsfrihetene, ikke begrensninger i grunnleggende menneskerettigheter.

Faglige rettigheter underordnet

Når det først er blitt slik, er det grunn til å frykte enhver ny dom i EU-domstolen i saker som angår forhold i arbeidslivet. De fire omtalte dommene piller hver sine biter vekk av handlefriheten både til fagbevegelsen og til offentlige myndigheter når det gjelder å hindre urimelige forhold i arbeidslivet.

Det er all grunn til å tro at nye rettsaker vil føre til at også andre vern mot sosial dumping kan komme i fare. Vi ser hvordan arbeidsgiverorganisasjonene både i Norge og Sverige hilser dommene velkommen og haster vekk fra den samarbeidslinja som har vært grunnlaget for den såkalte «nordiske modellen», den som stadig hylles – også fra sentralt EU-hold – som løsningen på de mange problemknutene i det moderne arbeidslivet.

Et så dramatisk skifte av strategi vil sjølsagt føre til at det fins nok av arbeidsgivere som fristes til å reise saker som kan gi dem nye juridiske seire i en EU-domstol som legger til grunn at de grunnleggende faglige rettighetene nå er underordna markedsfrihetene.

Ikke mer EØS!

EØS-avtalen er ikke til å leve med slik den er i dag – verken for EU-tilhengere eller EU-motstandere. Det er tre muligheter: Inn i EU – endre EØS-avtalen – eller ut av EØS.

Av Dag Seierstad, EØS-rådgiver for SVs stortingsgruppe

På kort sikt er det ikke noe flertall i Norge for å si opp EØS-avtalen. Men kan avtalen endres slik at vi blir kvitt det som provoserer mest? Da må Norge for eksempel ha:

- rett til å stille strengere krav til produkter ut fra helse- og miljøhensyn,
- rett til å utforme regionalpolitikken uavhengig av EUs regelverk,
- rett til unntak fra EUs anbudskrav på enkelte områder, for eksempel i kollektivtransporten,
- rett til å skjerme enkelte sektorer fra EUs liberaliseringsregler, for eksempel innenlandske posttjenester,
- rett til å opprettholde konsesjonsregler som ikke diskriminerer mot utlendinger (for eksempel: reglene om hjemfallsrett, om bo- og driveplikt og om lokal fortrinnsrett til oppdrettsanlegg), og
- rett til å skjerme den norske arbeidslivsmodellen og faglige rettigheter fastlagt ved lov og avtale mot EUs regler for det indre markedet.

På alle disse områdene vil vi – sak for sak – ha forbundsfeller inne i EU, både i fagbevegelsen, i miljøbevegelsen, fra politiske partier og regjeringer. Et slikt opplegg vil derfor ikke framstå som isolerte krav fra norsk side. Tvert imot kunne de enkelte krav brukes til å bygge opp sakspolitiske allianser på tvers av grenser i Europa.

Har aldri vært prøvd

Til nå er det lite som tyder på at EU ville være særlig interessert i å forhandle om en slik nedbygging av EØS-avtalen. Men det har aldri vært prøvd for alvor fra norsk side. De partiene og de fagforbund som ser EØS-avtalen som en varig – eller i hvert fall en langvarig – løsning, bør være ekstra interessert i å få vekkt det som provoserer mest. Da må de aller først finne fram til alliansepartene sine ellers i Europa!

På den annen side. Hvorfor skulle EU forhandle om noe som helst så lenge det offisielle Norge tviholder på at det ikke fins noe annet alternativ til EØS-avtalen enn medlemskap i EU? Hvilken forhandlingsposisjon gir det? Skal vi oppnå reelle forhandlinger med EU om EØS-avtalen, må vi først gjøre det troverdig at utmelding av EØS er et reelt alternativ.

Skulle det vise seg at EU ikke vil inn i slike forhandlinger, bør vi si opp EØS-avtalen. Det kan EU ikke sette seg i mot. Deretter kan vi forhandle om en mer forsvarlig ordning på forholdet mellom Norge og EU.

Er utmelding politisk mulig?

Det er lenge før det kan bli noe flertall på Stortinget for å si opp EØS-avtalen. Den forsvares ikke bare av ja-partiene fra 1994 – Arbeiderpartiet, Høyre og Fremskrittspartiet – men også av Kristelig Folkeparti og Venstre. På Stortinget er det bare SV, Senterpartiet og Kystpartiet som har gått mot EØS-avtalen. Det er 34 av Stortingets 165 representanter.

Utafor Stortinget er EØS-flertallet like kompakt. Nei-alliansen fra 1994 inneholdt ikke bare EØS-partiene Kristelig Folkeparti og Venstre. Nei-sida i Arbeiderpartiet, slik den organiserte seg i Sosialdemokrater mot EU (SME) under ledelse av Hallvard Bakke og Tove Strand, gjorde ja til EØS til sin forutsetning for et nei til EU. Det samme gjorde og gjør AUF. De fleste LO-forbund har samme standpunkt.

Skal EØS-fronten flyttes i det politiske landskapet

i Norge, må viktige deler av norsk fagbevegelse skifte syn på EØS. Mange fagforbund falt ned på EØS-standpunktet som et kompromiss mellom EU-motstandere og EU-tilhengere – og ikke av begeistring for innholdet i EØS-avtalen. Ikke noe forbund har tatt erfaringene med EØS-avtalen til ny og gjennomgripende diskusjon.

Aktiv debatt i fagbevegelsen

I store deler av fagbevegelsen hersker det en forestilling om at EØS-avtalen er nødvendig for eksportnæringene våre. Det er feil. Men det har vist seg vanskelig å reise en debatt om slike spørsmål med den tyngden som må til. Motviljen er stor mot å åpne den debatten som «ble løst» med EØS-kompromisset i 1992.

Skal opinionen snu i EØS-spørsmålet, er det helt avgjørende at det oppstår en aktiv EØS-debatt innen fagbevegelsen. Skjer det, vil det utløse debatter i Arbeiderpartiet og AUF, og i neste omgang også i Kristelig Folkeparti og Venstre.

Det er langt fram dit. Derfor er det viktig å sette EØS-kampen i et mye større perspektiv – i sammenheng med de globale kampene for å vinne demokratisk innflytelse over en stadig mer globalisert verdensøkonomi.

Ikke mer EØS – men mindre!

Finanskrisa har ført til at det over hele verden arbeides med å vinne kontroll over markedskrefter som har løpt løpsk. Når markedskrefter løper løpsk, er det fordi noen har sluppet dem fri. Ikke noe sted i verden er markedskrefter gitt større gjennomslagskraft enn på EUs indre marked.

Det som derfor mer enn noe annet har sluppet markedskreftene løs her i Norge, er den EØS-avtalen vi har med EU. Den avtalen kan vi si opp med ett års varsel. Mange må endre syn for at det skal kunne skje. Men vi kunne starte med noe mye mindre. Vi kunne bli enige

om at når det kommer nye direktiv og forordninger fra Brussel, så spør vi: Slipper de løs markedskrefter – eller gir de oss bedre politisk styring enn vi hadde før?

Hvis vi også kunne bli enige om at vi avviser direktiv og forordninger som slipper markedskrefter løs, da er vi i gang med å handle lokalt – mot den globale krisa. Både innbitte og tvilende EØS-tilhengere bør derfor tenke over om vi gjør EØS verre ved å avvise direktiv som ville forverre EØS.

Alternativer til dagens EØS-avtale i medvind

Argumentene fra dem som ikke ønsker å utrede alternativer til dagens EØS-avtale blir stadig mer påtatt og mindre holdbare.

Av Sigbjørn Gjelsvik, prosjektleder for Alternativer til dagens EØS-avtale

Debatten om alternativer til dagens EØS-avtale er høyst levende, selv om Utenriksdepartementet gjør sitt beste for å holde oss unna. En velbegrunnet søknad om støtte til informasjonstiltak om europeisk samarbeid ble belønnet med null kroner i støtte til prosjektet «Alternativer til dagens EØS-avtale».

Dette til tross for at temaet er mer aktuelt enn noensinne. Selv EU har varslet en gjennomgang av EØS, og signaliserer ønske om en mer omfattende avtale i fremtiden. EU drøfter med andre ord alternativer til dagens avtale – for å ivareta sine interesser i samarbeidet på en bedre måte i fremtiden. Så hvorfor skal ikke vi i Norge kunne gjøre det samme?

Tør ikke diskutere alternativer

Det brukes stadig nye argumenter som begrunnelse for at man ikke skal utrede alternativer til dagens EØS-avtale. I forbindelse med Europautredningens såkalte «hard-talk» med utenriksminister Jonas Gahr Støre 24. mai i år, kunne utvalgsleder Fredrik Sejersted berette at han ikke ville tatt på seg oppdraget med å lede utvalget dersom man også skulle utredet alternativer. Det ville rett og slett blitt for omfattende og uhåndterlig ifølge han.

I tillegg begrunnet han sin holdning med at det i prinsippet finnes tre alternativer (EØS, EU-medlemskap eller en form for bilateral avtale à la Sveits), og at

hvilken modell man ønsker er et politisk spørsmål, ikke et utredningsoppdrag. En bilateral avtale à la Sveits er med andre ord et tenkbart alternativ i Sejersted sine øyne, men er likevel ikke verdt å utrede nærmere.

Inspirasjon fra andre modeller

Det er ikke vanskelig å skjønne at politiske aktører som har norsk medlemskap i EU som sin store drøm ønsker å avskjære en utredning om alternativer og dermed forsøke å redusere den politiske debatten i Norge til å handle om EØS versus EU. Men at et bredt forskningsbasert utvalg som skal se på Norges relasjon til EU ikke finner det faglig interessant og relevant å utrede alternativer?

Fra et faglig ståsted burde det være svært interessant å sette EØS inn i en større sammenheng, der man vurderer den institusjonelle løsning som vi har valgt i forhold til løsninger som andre land har valgt. Det kan jo tenkes at vi kan hente inspirasjon fra noe andre har utviklet.

Det er ikke spesielt å ha handelsavtaler med EU – ei heller avtaler med EU om andre politiske spørsmål. Det som derimot er spesielt er EØS-konstruksjonen. Av alle de land EU har utviklet handelsavtaler og annet politisk samarbeid med, er det kun tre land (Norge, Island og Liechtenstein) som har valgt en modell der et eget overvåkingsorgan og domstol nitidig skal påse at disse tre landene følger opp forpliktelsene gjennom avtalen.

EU har fokus på samarbeid

Trass i sine interne problemer har EU et aktivt og bevisst forhold til hvordan de skal utvikle samarbeidet med sine naboland og land i andre deler av verden. Det handler dels om å bidra til stabilitet, demokratisering og økonomisk vekst i EUs nærrområder, men det handler ikke minst også om strategier for ivaretagelse av EUs økonomiske egeninteresser.

EU utvikler samarbeid med en rekke land og har også oppnevnt en egen kommissær for naboskapspolitikk og utvidelse, Stefan Füle. I samarbeid med EUs høyrepresentant for utenriks- og sikkerhetspolitikk (også kalt «utenriksministeren», red. anm.), Catherine Ashton, håndterer han EUs relasjon til sine naboer. Mye taler for at EU i årene fremover vil ha mer fokus på utvikling av samarbeidet med sine naboland, og andre land i verden, fremfor ytterligere utvidelser av unionen.

25. mai i år presenterte Füle og Ashton EU-kommisjonens forslag til ny naboskapsstrategi. Dokumentet tar for seg både det sørlige og østlige naboskapet, og skal være rammeverket for hvordan EU skal utvikle samarbeidet med sine naboland fremover. Ifølge Norges EU-delegasjon i Brussel «understreket [Ashton] at EU anerkjenner behovet for skreddersydde løsninger for hvert land og at dette ikke er en «one-size-fits all»-politikk»¹. Det ville jo vært interessant om en slik tankegang kunne overføres til EØS-samarbeidet.

Sveits-modellen

Det henvises stadig til Sveits sine avtaler med EU i den norske debatten, og den institusjonelle løsningen er interessant å se nærmere på. Denne avtalen ble utviklet etter at Sveits sa nei til EØS i en folkeavstemning – uten å ha prøvd avtalen. Likevel blir det av enkelte fremstilt som helt urealistisk at Norge skulle kunne utvikle tilsvarende avtaler dersom det norske folk sier nei til EØS – etter å ha levd med avtalen i nærmere to tiår.

Hvorfor skal en modell der EU vedtar regelverk som Norge i sin tur er forpliktet til å godta, være den eneste mulige farbare vei for vår nasjon? Som sekretariats-leder for Europautredningen, Ulf Sverdrup, helt korrekt har bemerket, har Norge på mange områder inngått «Sveits-avtaler» med

EU – bilaterale avtaler på ulike områder uten overvåkingsorgan eller domstolsmekanisme tilknyttet. Dette trass i at EU-domstolens ansvarsområde internt i EU håndterer langt mer enn spørsmål relatert til Det indre marked.

Reservasjonsretten legitim

Det blir til tider fremhevet i debatten at det er lite kunnskap og interesse for EØS internt i EU, og at dette blant annet skyldes at EU har mer enn nok med sin interne utvikling. Vel, EU har utvilsomt mer enn nok å håndtere om dagen, ikke minst knyttet til pengeunionen og de dramatiske konsekvensene vi ser i mange EU-land av den økonomiske krisa.

Spesielt med tanke på Norges tradisjonelt lydige oppfølging av EØS-reglene, er det ingen grunn for EU til å ha spesielt fokus på Norge. I så måte kan kanskje regjeringens vedtak om å bruke reservasjonsretten mot EUs tredje postdirektiv bidra til et visst økt fokus på EØS og de regler som ligger der. Reservasjonsretten er et helt legitimt instrument i avtalen, med klare prosedyrer for den videre prosess nedfelt.

Juss fremfor politikk

De som er bekymret for EØS-avtalens legitimitet bør være mye mer opptatt av at det fremstår som Norge (i det skjulte) kan forhandle med overvåkingsorganet ESA om hvilke forpliktelser Norge har gjennom EØS, sist eksemplifisert med Olje- og energidepartementets hemmelighetskremmeri i drøftingene med ESA om endring av petroleumslovens krav til baser og driftsorganisasjon i Norge.

For de av oss som har fulgt EØS tett gjennom snart to tiår er dette ingen overraskelse. ESA har et bevisst forhold til hvilke saker de går inn i og når dette skjer. Det ville vært mye mer ryddig med politiske forhandlinger mellom Norge og EU om forståelsen av avtalen på områder der uenighet oppstod.

Argumentene for å drøfte alternativer til dagens EØS-avtale vinner stadig terreng. Kanskje flere politikere i regjering og Storting også etter hvert innser det?

Note

1) Den norske EU-delegasjonens nettsider, 31.05.2011.

Om bidragsyterne

Helene Bank er spesialrådgiver i For velferdsstaten. Hun har hatt verv i en rekke miljø- og solidaritetsorganisasjoner, som Utviklingsfondet, Regnskogsfondet og Attac Norge. Hun har skrevet flere rapporter om handel og utvikling og har vært rådgiver i forbindelse med WTO-møter.

Kjell M. Brygfjeld er advokat i advokatfirmaet Endresen Brygfjeld Torall AS i Stavanger. Han har jobbet flere år som advokat i oljeindustrien, blant annet med fokus på gjennomføringen av EØS-avtalen i sektoren. Brygfjeld har også vært styremedlem i Rogaland Nei til EU, og han var medforfatter av Nei til EUs hefte *Norsk olje i EU-maskineriet* fra 1994.

Arne Byrkjeflot er leder av LO i Trondheim og jobber som fylkessekretær for Sør-Trøndelag Nei til EU. Han har bakgrunn fra kjemisk industri som leder i klubben på Lilleby og leder i Trondheim Kjemiske Fagforening. Han er bystyremedlem for Rødt. Byrkjeflot er også varamedlem i Nei til EUs styre, og medlem av Nei til EUs faglige utvalg.

Jan Davidsen er utdannet brannmann, og startet sin fagligpolitiske virksomhet i Brannmennenes Fagforening i Norsk Kommuneforbund i Bergen. Han har ledet Fagforbundet siden stiftelsen i 2003, og før det ledet han Norsk Kommuneforbund. Davidsen er fast medlem av LO-sekretariatet, og han sitter i sentralstyret til Arbeiderpartiet.

Roar Eilertsen er utdannet samfunnsøkonom, og har i tillegg lang erfaring som industriarbeider og tillitsvalgt i fagbevegelsen. Han har også vært journalist i dagspressen. Han er nå daglig leder i De

Facto – Kunnskapscenter for fagorganiserte.

Hans Felix har vært leder i El & IT Forbundet siden 2001. Han jobbet som elektriker frem til 1987, da han ble tillitsvalgt på heltid. Felix ledet forbundets tariffavdeling fra etableringen av El & IT Forbundet i 1999 og frem til han ble forbundsleder.

Sigbjørn Gjelsvik er prosjektleder for Alternativer til dagens EØS-avtale. Han var leder av Nei til EU fra 1999-2004, og han har vært politisk aktiv i Senterpartiet, de senere årene som leder for partiets gruppesekretariat på Stortinget.

Stein Gulbrandsen er tillitsvalgt i Fagforbundet, som medlem av deres arbeidsutvalg, og han har siden landsmøtet i 2005 vært seksjonsleder for Samferdsel og teknisk. Gulbrandsen er tidligere leder av Oslo Sporveiers Arbeiderforening. Han sitter også i styret i Nei til EU.

Unni Hagen er rådgiver i Fagforbundet innen helsepolitikk. For tiden er hun også deltidsstudent ved høyskolen i Hedmark hvor hun tar en mastergrad i offentlig styring og ledelse.

Helle Hagenau er leder av Internasjonalt utvalg i Nei til EU, og har tidligere vært generalsekretær i organisasjonen. Hun har dessuten jobbet i den danske Folkebevægelsen mod EU og vært rådgiver i EU-parlamentet for neisiden.

Morten Harper er jurist og utredningsleder i Nei til EU.

Heidi Larsen er mangeårig sentral tillitsvalgt i Handel og Kontor i Sør-Trøndelag og har vært nestleder i LO i Trondheim.

Julia Maliszewska er ombud for polske arbeidere i Oslo Bygningsarbeiderforening. Hun har også vært aktiv i Attac Norge, og hun har studert ved Universitetet i Oslo.

Eldar Myhre er tidligere styremedlem i Nei til EU og leder av Nei til EU i Rogaland. Han er mangeårig tillitsvalgt i oljeindustrien, blant annet som konserntillitsvalgt og styremedlem i Kværner og AkerKværner. Nå er han leder av Fellesforbundets avdeling 25 i Stavanger-området. Myhre var medforfatter av Nei til EUs hefte *Norsk olje i EU-maskineriet* fra 1994.

Lars Nielsen har vært klubbleder i Jernverksklubben i Mo i Rana i en rekke år og var frem til nylig leder i LO i Rana.

Geir Gamborg Nilsen er distriktssekretær i Norsk Arbeidsmandsforbund, hvor han blant annet har ansvar for renholdsoverenskomsten.

Hilde Loftesnes Nylén jobber som faglig sekretær i Nei til EU. Hun har bakgrunn fra Fellesforbundet, hvor hun var tillitsvalgt fra 2001-2005, blant annet som forbundsstyremedlem og medlem av det sentrale ungdomsutvalget. Hun er nå tillitsvalgt i Handel og Kontor.

Heming Olaussen har vært leder i Nei til EU siden 2004. Han har hatt en rekke verv i både SF/SV samt Nei til EU og dens forløpere.

Per Gunnar Salomonsen er konserntillitsvalgt i Telenor for El & IT Forbundet.

Dag Seierstad er rådgiver for SVs stortingsgruppe og landsstyremedlem i SV. Han er tidligere utrednings-

leder i Nei til EU, og sitter i både Nei til EUs styre og faglige utvalg. I 2009 gav han ut boka *Den nye kampen om arbeidslivet: EF-domstolen og europeisk fagbevegelse*.

Lill Fanny Sæther har arbeids- og tillitsvalgterfaring fra både privat, kommunal og statlig sektor. Hun var mangeårig sekretær og leder i fem år av NTL Sentralforvaltningen. Hun har lang erfaring med internasjonalt faglig solidaritetsarbeid, i stor grad via LO i Oslo.

Boye Ullmann jobber i dag som organisasjonsarbeider i Rørleggernes Fagforening i Oslo. Han har bakgrunn som tillitsvalgt i metallindustrien, har vært nestleder i Oslo Jern og Metall og forbundsstyremedlem i Fellesforbundet. Han er faglig leder i Nei til EU.

Asbjørn Wahl er daglig leder i For velferdsstaten og rådgiver for Fagforbundet. Han har stort sett arbeidet i norsk og internasjonal fagbevegelse de siste 25 årene, i Fagforbundet og Den internasjonale transportarbeiderføderasjonen (ITF). Wahl er også aktiv i en rekke radikale faglige nettverk i Europa.

Peter Ørebech er førsteamanuensis i rettsvitenskap ved Universitetet i Tromsø og leder av Nei til EUs fiskeripolitiske nettverk. Han er også vararepresentant til Stortinget for Troms Senterparti.

Odd Christian Øverland har vært Postkoms forbundsleder siden forbundet ble stiftet i 2000. Øverland kommer fra Ålesund og jobbet i Posten fra 1979, før han ble forbundsleder.

Bli medlem i dag!

«Det er feil at ja-siden ikke vil ha en folkeavstemning... Europabevegelsen er veldig opptatt av å få opp en EU-debatt så fort som mulig.»

Europabevegelsens generalsekretær Trygve Nordby, ABC Nyheter 7. mars 2011.

Et sterkt Nei til EU er den beste garantien mot at ja-siden prøver seg igjen. Som medlem får du avisen Standpunkt seks ganger i året.

Meld deg inn i Nei til EU! Klipp ut og send inn.

- Jeg vil bli medlem i Nei til EU (kr 150,- første året)
- Jeg vil bli medlem med studentrabatt (kr 50,-)
- Jeg vil bli medlem i Ungdom mot EU (kr 50,-)
- Jeg vil bli husstandsmedlem (kr 50,-)

NAVN:

ADRESSE:

POSTNUMMER OG STED:

E-POST:

**Du kan
også melde
deg inn via
SMS:**

«NTEU navn
og adresse» til
2090

Nei til EU

Svarsending 0331
0090 Oslo